

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАўЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 24 чэрвеня 1988 г. № 26 (3436) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

УНУМАРЫ:

Перабудове — ідэі абнаўлення

«СТРАЛЬБА НАЎСКІД»

Нарыс А. СТЭЛЯНАГА

4, 14—15

**«ЛЮБЮ БЕЛАРУСКУЮ
МОВУ, АЛЕ...»**

Матэрыялы
сацыялагічнага
даследавання
Інстытута
мовазнаўства АН БССР

5

Вершы

П. ПРУДНІКАВА,
М. МЯТЛІЦКАГА,
І. ШКЛЯРЭўСКАГА

Апавяданне

В. САНЬКО

8—9, 14—15

Тэатральныя далягляды

РЭЦЭНЗІІ НА СПЕКТАКЛІ
МІНУЛАГА СЕЗОНА

10—11

**«Сіла праўды
вяртае нам памяць...»**

РЭХА АДНОЙ ПУБЛІКАЦЫІ

12—13

ШАНУЕ БАЦЬКАЎШЧЫНА СЫНА...

«СКАРЫЊНСКАЕ СВЯТА КНІГІ» У ВІЦЕБСКУ

Выступае Рыгор БАРАДУЛІН.

На радзіме выдатнага беларускага асветніка - гуманіста прайшло «Скарынінскае свята кнігі», першае свята ў рамках акцыі, абвешчанай ЮНЕСКА. Яно было арганізавана выдавецтвам «Мастацкая літаратура», Віцебскім гарвыканкам і аблкінігагандлем, Саюзам пісьменнікаў БССР.

Уступным словам свята адкрыў першы сакратар Віцебскага гаркома Кампартыі Беларусі А. І. Образаў, які гарача вітаў прысутных на плошчы Свабоды, расказаў аб тым, як жывуць і захоўваюцца лепшыя традыцыі літаратурнай мінушчыны ў адным са старажытнейшых гарадоў рэспублікі, дзе шчыра ўшаноўваюць памяць слаўтага земляка.

Традыцыйны хлеб-соль прымаюць лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР Рыгор Барадулін і Вольга Іпатава. Свае вершы,

прысвечаныя Францыску Скарыне, роднаму краю, чытаюць Сяргей Законнікаў, Сяргей Панізінік, Леанід Дайнека, Мікола Мятліцкі, Уладзімір Папковіч, Давід Сімановіч.

Скарына жыў і працаваў у эпоху, якая мела вялікую патрэбу ў тытанах па сіле думкі, страсці і характару, па шматбаковасці і вучонасці, сказаў дырэктар выдавецтва «Мастацкая літаратура» В. Грышановіч. Айчынная літаратура, якая заўжды выказвала актыўнае сумленне, высокую свядомасць народа, сёння самім часам заклікана да нястомнага змагання за ачышчэнне і адраджэнне нашых велічных ідэалаў, за развіццё патрыятычнай свядомасці, за доўгае жыццё роднага друкаванага слова. Менавіта жывое слова Скарыны дало магутны імпульс для развіцця роднай культуры і літаратуры, якія побач з рускай і ўкраін-

скай маюць тысячагадовую гісторыю.

Найбольш бліскавай старонкай сярод вялікіх адкрыццяў эпохі Адраджэння назваў Энгельс наша кнігадрукаванне, з'яўленне друкаванай літаратуры на роднай мове, над якой лунаў і лунае скарынінскі герб, што сімвалізуе перамогу святла над цемрай. З мацярынскага ўлоння старажытнай беларускай пісьменнасці пачыналася сусветная слава нашай літаратуры.

Захоўваць вернасць Айчыне, гістарычнай памяці, культуры, роднаму слову — такі завет пакінулі нам творцы беларускага нацыянальнага Адраджэння. У гэтай сувязі прынята рашэнне аб выданні серыі «Літаратурныя помнікі Беларусі», «Спадчына», «Бібліятэка беларускай гістарычнай прозы». Пачынаем выданне стотомніка

«Скарбаў сусветнай літаратуры» пад скарынінскім гербам.

Сцэну займаюць самадзейныя артысты. Яны выконваюць беларускія песні і танцы. А ля кніжных кіёскаў тоўпяцца пакупнікі. У руках многіх з іх — кніжкі, выпушчаныя выдавецтвам «Мастацкая літаратура». Гэта творы класікаў беларускай літаратуры Янкі Купалы, Якуба Коласа, Кузьмы Чорнага, Максіма Гарэцкага; пісьменнікаў, чые імёны сталі гонарам сучаснай беларускай літаратуры, — Максіма Танка, Янкі Брыля, Васіля Быкава, Пімена Панчанкі, Уладзіміра Караткевіча, Івана Шамякіна.

У апошні час літаратурную спадчыну папоўнілі кніжкі «Матчын дар» Алеся Гаруна — факсімільнае выданне да 100-годдзя з дня нараджэння паэта, «Крывёю сэрца» Алеся

(Заканчэнне на стар. 2).

В. ЗУЕНАК:

— Тэзісы да XIX партканферэнцы — дакумент рэвалюцыйнай скіраванасці. Важна толькі, каб яго думкі, палажэнні набылі жыццёвую напоўненасць і рэальнасць. Перабудову можна здзейсніць толькі шляхам дэмакратызацыі ўсяго жыцця. Рэвалюцыйнаму лозунгу «Уся ўлада Саветам!» трэба вярнуць яго сутнасць. А каб дэпутат Савета ўспрымаўся не як назначаная «зверху» асоба, а як сапраўды народны абраннік, трэба выбары карэнным чынам дэмакратызаваць, каб у выбарчым бюлетэні быў не адзін, а некалькі кандыдатаў. Вылучэнне кандыдатаў у дэпутаты павінна суправаджацца шырокім іх абмеркаваннем, выяўленнем іх праграм дзеяння. Тады будучы дэпутат будзе адчуваць сваю адказнасць перад народам. І яшчэ. Трэба пазбавіцца практыкі, калі высокая службовая пасада, скажам, міністра, дае амаль аўтаматычнае права на дэпутацкае званне.

Сказанае ў такой жа меры тычыцца і партыйных абраннікаў. Сакратар партыйнага камітэта павінен ведаць, што ён не з'яўляецца незалежным. Прывілеі яго, у тым ліку і матэрыяльныя, павінны быць такімі ж, пра што гаварыў Ленін, як у высокапрафесійнага працаўніка любой галіны вытворчасці і культуры. Я лічу, што партыйная работа павінна быць прызначэннем.

А. СІДАРЭВІЧ:

— У 1966 годзе на з'ездзе КПСС гаварылася, што выбарную партыйную пасаду можна займаць не больш чым два тэрміны запар. А што атрымалася? Л. І. Брэжнёў сядзеў у крэсле Генеральнага сакратара ЦК КПСС 18 гадоў, аж да самай смерці. Калі народ хоча, каб Генеральны сакратар ЦК КПСС займаў сваю пасаду больш за два тэрміны, трэба гэта вырашыць народным рэфэрэндумам, правядзенне якога павінна быць прадугледжана Статутам партыі. Статут павінен таксама прадугледжваць, што адзін і той жа чалавек не можа займаць адначасова два пасты — Генеральнага сакратара ЦК КПСС і Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР, як гэта ўжо мела месца.

БОЛЬШ ДЭМАКРАТЫ, БОЛЬШ САЦЫЯЛІЗМУ!

Напярэдадні XIX Усесаюзнай партыйнай канферэнцыі «ЛіМ» звярнуўся да некаторых сваіх чытачоў з пытаннем: «Якія праблемы вы ўзялі б, на чым засяродзілі б увагу, калі б вам давялося выступіць з трыбуны канферэнцыі!» На пытанні лімаўскай анкеты адгукнуліся пісьменнікі, мастакі, кампазітары, тэатральныя дзеячы.

Сёння, у завяршэнне нашай гаворкі, мы прапануем увазе чытачоў найбольш значныя моманты выступленняў, што прагучалі на адкрытым партыйным сходзе Саюза пісьменнікаў БССР, прысвечаным абмеркаванню Тэзісаў ЦК КПСС да XIX Усесаюзнай партыйнай канферэнцыі.

Я. ПАРХУТА:

— Даводзіцца шмат ездзіць па рэспубліцы, сустракацца з многімі людзьмі. Некаторыя пытаюцца, чаму рэспубліканскія партыйныя газеты выходзяць на розных мовах і да таго ж друкуюць матэрыялы, якія адзін аднаму пярэчаць. Трэба тут навесці нейкі парадак.

В. ТАРАС:

— Хіба гэта блага, што ў рэспубліканскіх газетах выказваюцца супрацьлеглыя думкі? Гэтаму трэба радавацца. Мы толькі пачалі вучыцца плюралізму. Многае пакуль што перабудова замінае, адбываецца яна больш на словах. Мы яшчэ не далі рашучы бой бюракратызму, бюракратыі. За год нашы партыйныя і дзяржаўныя кадры выдаюць 100 мільярдаў розных «дакументаў». На маю думку, трэба з трыбуны канферэнцыі прапанаваць прыняцце ў заканадаўчым парадку прававых гарантый перабудовы. Было абвешчана прыняцце закона аб галоснасці, аб друку. Але дзе гэтыя законы? Чаму пра іх замаўчалі? У рэспубліцы выбары дэлегатаў на партканферэнцыю ў шэрагу месц прайшлі фармальна, па шаблоне. У Эстоніі за такую заганную практыку шэраг партыйных арганізацый выказаў недавер кіраўнікам Кампартыі рэспублікі. Вось гэта і ёсць прычыновасць.

Л. ПРОКША:

— Шмат зараз гаворым пра

дэмакратызацыю і галоснасць. А вось узяць такое пытанне. СССР аказвае вялікую эканамічную і ваенную дапамогу многім замежным краінам. Але я ніколі не чуў, каб гэтае пытанне абмяркоўвалася ў Вярхоўным Саветае СССР, каб яго вырашаў народ праз сваіх абраннікаў-дэпутатаў. Лічу таксама, што Генеральнага сакратара ЦК КПСС павінен выбіраць тайным галасаваннем не Цэнтральны Камітэт партыі, абраны з'ездам, а ўся партыя.

К. ТАРАСАЎ:

— Дзіўна, што гэты сход па абмеркаванні Тэзісаў скліканы так позна — усяго за тры тыдні да пачатку канферэнцыі. Ці дойдзе да Масквы ўсё, пра што мы тут гаворым? Мы ж сабраліся не дзеля «птушачкі», а каб пагаварыць пра ўсё надзённае, пра ўсё, што нас хвалюе. У Тэзісах гаворыцца, што трэба правесці ў партыі пераатэстацыю камуністаў. Навошта гэта рабіць? Ці не атрымаецца, калі гэтая прапанова пройдзе, што самыя прыныповыя, яршыстыя, нелюбимыя начальствам камуністы акажуцца па-за партыяй? Падтрымліваю думку, што выбары кіруючых партыйных кадраў павінны праводзіцца прамым і тайным галасаваннем радавых камуністаў. Сёння яны на выбары партыйных кіраўнікоў буйнога маштабу ніяк не ўплываюць.

А. ШАБАЛІН:

— Для мяне не вельмі здумелы тэрмін «нефармальныя

аб'яднанні». А што такое — «фармальнае»? Камсамол? Прафсаюз?...

Або вось яшчэ. У нас некалькі сот розных саюзных, рэспубліканскіх і мясцовых добраахвотных таварыстваў. Ці добраахвотныя яны? Пакуль што ясна, што многія з гэтых таварыстваў ушчэнт бюракратызаваны.

А. ПІСЬМЯНКОЎ:

— Дзіўлюся пасіўнасці, абывакасці многіх нашых Саветаў — органаў улады. Чаму яны стаяць убаку, калі на іх тэрыторыі ўзводзяць хімічныя і іншыя экалагічна небяспечныя прадпрыемствы? Народ, грамадскасць выступае супраць здыкаў з прыроды. Савет жа робіць выгляд, што ён тут ні пры чым. Гэта, відаць, адбываецца таму, што Саветская ўлада сям-там не адчувае сваёй адказнасці перад народам, які яе, гэтую ўладу, як быццам абраў.

Г. ГОЛАС:

— Наша партыйная арганізацыя ў часы застою абышла ся несправядліва з некаторымі сваімі членамі. Пры гэтым, з людзьмі сумленнымі, прыныповымі, людзьмі з вялікім грамадскім тэмпераментам, пачуццём справядлівасці. Сярод іх я б назваў, у першую чаргу, пісьменніка Фёдара Яфімава. Лічу, што трэба паставіць пытанне аб яго аднаўленні ў членах партыі.

В. ШЫРКО:

— Перабудова часта кіруець тым, хто смачна еў, піў,

працаваў не нагінаючыся. І метады ў іх старыя — тых часоў, калі лічыліся не з праўдай, а з тым, якую пасаду займае чалавек. Атмасфера застою не магла не адбіцца адмоўна на нашай культуры, літаратуры, асвеце, мове. Калі можна так сказаць, застойнай псіхалогіі дагэтуль не могуць пазбавіцца і многія пісьменнікі.

Наш час — час барацьбы за праўду. У асьвятленні мінулага, разуменні сённяшняга. Я вітаю змешчаны ў газеце «Літаратура і мастацтва» артыкул «Курапаты — дарога смерці», дзе раскрываецца страшная праўда пра сталінскія рэпрэсіі. Было б добра, каб з трыбуны Усесаюзнай партыйнай канферэнцыі было на поўны голас абвешчана, што не можа быць даравання ўсім вінаватым у беззаконнях сталіншчыны.

У. НЯКЛЯЕУ:

— Кожны чалавек мае права на сваю думку, сваю грамадскую пазіцыю, і забараняць гэта — значыць уваходзіць у супярэчнасць з асновамі сапраўднай дэмакратыі. Я маю ўвазе нефармальнае літааб'яднанне «Тутэйшыя», хопі і не падзяляю іх «ідэйнай платформы».

Хачу сказаць яшчэ вось пра што. Мы ўспрымаем партыю, як нейкую замкнёную сістэму. Лічу, што гэта таксама супярэчыць дэмакратыі. Трэба пазбавіць партыю элітарнасці, тады кар'ерысты, дзялякі не будуць імкнуцца ўстапаць у яе, бо гэта не дасць ім ніякіх прывілеяў, асабістай карысці. Лічу, што гэта пытанне трэба абмеркаваць на партыйнай канферэнцыі.

Б. САЧАНКА:

— Прапаную не прызначаць на высокія партыйныя і дзяржаўныя пасады людзей, якія не ведаюць мовы рэспублікі, дзе яны працуюць.

І яшчэ: у кожным гаркоме, абкоме партыі ў вестыбулі пастаўлены міліцыянер, які без дазволу партыйнага чыноўніка цябе не прапусціць. Гэта, лічу, нешта ненармальнае.

У. ДАМАШЭВІЧ:

— Уся бяда ў тым, што канстытуцыйныя правы рэспублік хутка пасля смерці Леніна былі парушаны, а потым наогул зведзены да нуля сталінскімі перагібшчыкамі, якія сталі штучна «збліжаць» і «зліваць» нацыі. Асабліва згубна гэта

ШАНУЕ БАЦЬКАЎШЧЫНА СЫНА...

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1).

Жаўрука, «Творы» Янкі Лучыны, зборнік «Веснаход» (апаваданны «Маладняк»).

...Віруе плошча. Ужо і на ёй пачаліся танцы. Не вытрымаў Рыгор Барадулін, пусціўся ў скокі з дзяўчынай, што падышла да яго з карабам кніг. Дык гэта ж Вікторыя Тылец, таварызаўца Віцебскага мага-

зіна № 2 «Светач», апорнага пункта выдавецтва «Мастацкая літаратура», пераможца першага рэспубліканскага конкурсу лепшых прадаўцоў беларускай кнігі. Лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі Мікола Мятліцкі шчодро прызнаецца:

— Такого свята я яшчэ не бачыў! Проста цудоўна! Мяркую, што падобныя мера-

прыемствы мы абавязаны правесці ў кожным абласным цэнтры.

У «Скарынінскім свяце кнігі» прынялі ўдзел першы сакратар Віцебскага абкома Кампартыі Беларусі У. В. Грыгор'еў, адказныя партыйныя і саветскія работнікі вобласці і горада, старшыня Дзяржкамвыда БССР М. І. Дзялец.

Наш кар.

Аўтограф В. БЛАКІТА.

Выступае Вольга ПАТАВА. Фота Ул. КРУКА.

РЭХА ПАДЗЕІ

ГАДЗІНЫ ЖАЛОБЫ І ГНЕВУ

19 чэрвеня ў Мінску адбыліся мітынгі памяці ахвяр сталінскіх рэпрэсій

У мінулыя нядзелю многія жыхары беларускай сталіцы палічылі сваім грамадзянскім абавязкам ушанаваць памяць тых, хто спаўна зведаў дзеянне бесчалавечнага карна-рэпрэсіўнага механізму сталіншчыны. На мітынг, які прайшоў на плошчы Парыжскай камуны і ў лясным масіве паблізу мікрараёна «Зялёны Луг-6», слова бралі ветэраны і моладзь, рабочыя і прадстаўнікі творчай і навуковай інтэлігенцыі, партыйныя і камсамольскія работнікі. Прамоўцы звярталіся да балючых і горніх старонак нашай гісторыі, выказвалі абурэнне культурна-сацыяльным забеспячэнні тых, хто пацярпеў у часы рэпрэсій.

«Мы падтрымліваем і ўхваляем курс партыі на ўсебаковую дэмакратызацыю нашага грамадства, аднаўленне гістарычнай праўды і справядлівасці, — адзначалася, у прыватнасці, у рэзалюцыі мітыngu, які быў скліканы па ініцыятыве гарадскога савета ветэранаў вайны і працы і гаркома камсамола на плошчы Парыжскай камуны і на якім выступілі старшыня гарадскога савета ветэранаў вайны і працы М. Жукоўскі, дочка рэпрэсіраваных кіраўнікоў Кампартыі Беларусі і ўрада рэспублікі А. Р. Чарвякова і М. М. Галадзеда — С. Чарвякова і В. Галадзеда-Белякова, пээт С. Грахоўскі, сакратар Саветскага РК ЛКСМБ Я. Акуліч,

рабочы заводшаццёрняў В. Сурмовіч і іншыя. — Аднадушна асуджаем беззаконне і самавольства тых часоў, выказваем сваю жалобу і свой боль. Цвёрда ўпэўнены, што працэс маральнага і духоўнага ачышчэння грамадства, які адбываецца ў краіне, зробіць перабудову незваротнай».

«Нішто не забыты, нішто не забыта», «Ведаць, каб не паўтарылася», «Вечная памяць ахвярам генацыду», «Згадаем усіх пайменна» — гэтыя і іншыя лозунгі луналі над шматтысячнай грамадою, што сабралася на рагу Лагойскага тракту і вуліцы Гамарніна. Потым людзі рушылі на Курапаты.

Мітынг на мінскай ускраіне, знаёмай многім як месца адпачынку ў гошы дзень, пачаўся хвілінай маўчання. Затым вядучы мітыngu, лідэр суполкі «Талака» С. Вітушка, абвясціў адроз, прынятую на пашыраным пасяджэнні гісторыка-мемарыяльнай камісіі Беларускага фонду культуры. Дзеля няўхільнасці і незваротнасці працэсу перабудовы, адзначана ў ёй, неабходна рашуча выкіраць сталіншчыну як тэорыю і практыку. Апошнім часам пачалі выяўляцца месцы катавання саветскіх грамадзян, нявінна асуджаных у перыяд культуры асобы. У адрозве вітаецца рашэнне Савета Міністраў БССР аб стварэнні ўрадавай камісіі і вынаваецца пажаданне, каб яе праца не абмяжоўвалася толькі матэрыялам публікацыі «ЛіМ», а была скіравана на расследаванне ўсіх сталінскіх злачынстваў на тэрыторыі рэспублікі. Удзельнікі мітыngu ставілі таксама пытанне аб складзе камісіі, аб неаб-

адбілася на лёсе беларусаў і ўкраінцаў, якія блізка па мове рускаму народу. У выніку беларуская мова перастала быць рабочай і паступова стала губляць свае законныя функцыі. На партканферэнцыі з ўсёй адказнасцю павінна быць пастаўлена пытанне аб аднаўленні законных правоў рэспублікі, якімі яны карысталіся пры Леніне.

В. ГІГЕВІЧ:

— Каб не было месца экалагічным злчынствам, трэба, каб прамысловыя аб'екты ўзводзіліся не па прыхамаці ведамстваў, а са згоды ўсяго народа, для чаго ўсе праекты шырока аб'яркоўваць.

Усё, пра што мы тут сёння гаворым, трэба давесці да ведама сакратарыята канферэнцыі, даручыўшы гэта нашаму дэлегату партканферэнцыі Максіму Танку.

Н. ГІЛЕВІЧ:

— Мой наказ беларускім дэлегатам XIX партканферэнцыі: няхай рашуча заявіць аб неабходнасці вырашчыць з ленынскіх пазіцый нацыянальнае пытанне ў краіне. Трэба, каб народ у рэспубліцы чуўся поўным гаспадаром і сам распараджаўся сваім лёсам. Як ён дасягне ва ўсіх сферах жыцця ладу, калі нібыта выбраны ім Вяроўны Савет не можа праявіць самастойнасці, не можа ад імя народа нечаму запярэчыць, з нечым не пагадзіцца? Хіба гэта нармальна, што чыноўнік саюзнага міністэрства выбірае на карце краіны пункт, тэкае, груба кажучы, палыца — і вось у Драгічыне, ў нерушана-чыстым кутку Палесся, пачынаюць будаваць біяхімічны завод. Насельніцтва абурана, пратэстуе — а завод будоўца. Або: колькі разоў на камісіі Вяроўнага Савета БССР я падмаўжваю пытанне аб беларускіх школах у рэспубліцы, а мне ў адказ адно і тое ж: ёсць усеагульны закон аб народнай асвете, які мае сілу і для нас. Але чаму сам беларускі народ не вырашае, на якой мове вучыць яму сваіх дзяцей, якою мовай у сябе дома карыстацца ў справаходстве? На ўвесь свет заяўляем: БССР — суверэнная дзяржава, а гэта дзяржава не можа нават забяспечыць народу права на сваю мову. Пара, нарэшце, разабрацца ў гэтым разумна, пачалавечы.

АГУЛЬНАЯ ЗАЦКАЎЛЕНАСЦЬ

На чарговым пасяджэнні Клуба творчай інтэлігенцыі г. Мінска з паведамленнем «Учора, сёння і заўтра» аб рабоце абласной газеты «Магілёўская праўда» расказаў яе рэдактар Я. Крыскавец, а сакратар абласнога аддзялення СП БССР І. Аношкін — аб справах мясцовых літаратараў.

На пасяджэнні выступілі таксама В. Хаўратовіч, А. Кандрусевіч, члены літаб'яднання «Прыдняпроўе» І. Пехцераў, М. Панюксі, В. Габрусёва, М. Емяльянаў, кіраўнік літаб'яднання пры шматтыражы «Трудавая смена» вытворчага аб'яднання «Хімвалано» В. Вераб'ева, рэжысёр Краснапольскага народнага тэатра В. Ермаловіч, кіраўнік мясцовага клуба самадзейнай песні М. Гарэльы.

Закраналіся розныя пытанні творчага жыцця, гаварылася аб неабходнасці пастаянных кантактаў прадстаўнікоў муз.

А. НОВІК.

КАЛІ ПЯЮЦЬ САЛДАТЫ...

Герой Савецкага Саюза Мікалай Чэпік... Гэта імя добра вядома ва ўсім Савецкім Саюзе. Наш зямляк быў адным з першых, хто за свой подзвіг пры выкананні інтэрнацыянальнага абавязку ў Афганістане быў удастоены пасмяротна такога высокага звання. Сёння М. Чэпіку прысвечаны літаратурны творы, мастацкія палотны. «Ён сяброў засланіў сабою» — так называецца песня І. Лучанка, у якой паўстае герайчыні воблік мужнага беларускага юнака.

З гэтым творам вядомага кампазітара многія могуць пазнаёміцца на канцэртах двойчы Чырванасцяжнага акадэмічнага ансамбля песні і танца Савецкай Арміі імя А. В. Аляксандрава, які гастроліуе ў рэспубліцы. У праслаўленага калектыву даўня дружба з І. Лучанком. У розны час у рэпертуар ансамбля былі ўключаныя песні «Памяць сэрца», «Пераможцы», «Ліст з сорака пятага», «Майскі вальс» і іншыя. Цяпер жа, акрамя «Ён сяброў засланіў сабою», гучаць у канцэртах «Зязюля» і «Ты такая адна, Зямля».

Праграма гастроліў багатая. Акрамя твораў савецкіх кампазітараў, у яе ўвайшлі народныя песні, урыўкі з класічных твораў і, вядома ж, танцавальныя нумары.

Г. СЕНУШЭНКА.

НА ФІНСКАЙ МОВЕ

У трэцім і чацвёртым нумарах часопіса «Магілёўскі ляс» («Свет і мы»), які выдаецца ў Хельсінкі Таварыства фінска-савецкай дружбы, змешчана аповесць «Апошняя пастараль» Аляса Адамовіча. Падзеі тэксаму партрэт і кароткі нарыс творчасці пісьменніка. Яго прадстаўляе фінскаму чытачу перакладчыца Ула-Лііса Хейна. Ілюстрацыі мастакоў Наталлі і Андрэя Грыгор'евых.

Я. ЛАПАТКА.

Як жыць, Сямён Уладзіміравіч?

ЗАМЕСТ РЭПЛІКІ

Літаратар Сямён Букчын выступіў у друку з траскучым і напышлівым артыкулам «Перабудова — наш лёс» («Советская Белоруссия», 7 чэрвеня г. г.). Аўтар нібыта заклапочаны лёсам сацыяльна-эканамічнай і духоўнай рэформы нашага грамадства; выкрывае Ніну Андрэву — які смелы, хоць праз два месяцы пасля рэдакцыйнага артыкула «Правды», але наважыўся. «Велика, неизмеримо велика цена нашей перестройки, — дэкламуе С. Букчын. — Так неужели снова отдадим, снова отступим?» У экзальтаванасці Сямён Уладзіміравіч увогугле мог бы спаборнічаць з колішнімі правінцыяльнымі трагікамі. Напрыклад, саюзны друк ён не проста чытае — знаходзіць там «повод для высокого гражданского волнения, для глубоких раздумий». Альбо: «Раненой птицей она (дэмакратычная традыцыя. — А. Г.) уже лежала на земле и казалась поверженной навсегда...» Памры, няшчасная!!!

Што ж, бывае... Прэтэнцыёзнае словаляццёнае яшчэ не рэдкасць, у тым ліку і з нагоды перабудовы. Спрачацца з падобнай «публіцыстыкай» не выпадае — няёмка. Тут жа ўсё слушна! Дакладнасці С. Букчына пазайздросціў бы і сапсаваны гадзіннік, які, як вядома, двойчы ў суткі з'яўляецца эталонам часу.

Запрасіўшы чытачоў «Советской Белоруссии» «внимательно взглянуть в облик противников перестройки», С. Букчын шнодра надзяліў увагай і «ЛіМ». «Я часто думаю о том, как много могла бы сделать наша писательская газета сегодня», — гаворыць ён, і гэта таксама чыстая праўда. І часта, і шмат, і не толькі думае. Свае візіты ў рэдакцыю ён заканчвае заявай: «Я накідаю за сабой права вучыць «ЛіМ»!». Так мы займелі настаўніка (у дадатак да шматлікіх «куратараў» — яшчэ аднаго, на грамадскіх пачатках). Са старонак «Крыніцы» ён вучыць нас эстэтыцы, у «Чырвонай змене» — эстэтыцы і этыцы разам, і вось цяпер — перабудове.

«Курс лекцій» Букчына за соўце не цяжка. Газета кепская, абураліца ён, «нікого не спасла, ни за кого серьезно не вступилась», усё міма ды міма... Што маецца на ўвазе — публіцыстыка і проза В. Быкава, Я. Брыля, І. Пташнікова, А. Мальдзіса, С. Алексіевіч, У. Кошана, В. Тараса, В. Грыцкевіча, Б. Сачанкі, К. Тарасова, Э. Ялугіна, З. Пазняка, вершы П. Панчанкі, С. Грахоўскага, Н. Гілевіча, Р. Барадзіна, Я. Янішчыц, А. Грачанікава, Н. Мацяш, Л. Галубовіча ці якія іншыя матэрыялы — наш «сэнэй» і «гуру» ўдакладніць не лічыць патрэбным. Ды і навошта? Можна не вытрымаць тэзіс пра «нізкі ўзровень», інтэлектуальны вакуум, які быццам бы ўтварыўся на лімаўскіх старонках... без артыкулаў старога настаўніка.

Некалькі слоў пра «собственный пример», на які спасылаецца (у каторы раз!) С. Букчын. Сапраўды, летась ён прапанаваў рэдакцыі свае «палемічныя нататкі». Напісаныя менавіта ў стылі «не замай нашых» (якім так гарача абураліца аўтар),

зместам сваім калялітаратурны, свету яны не пабачылі. Намякаючы на тое, што за іх абруч ухалілася «Литгазета», Букчын сам сябе падлашчвае. Для «ЛГ» ён напісаў іншы артыкул, «Причуды местных амбиций», — пра тое, як гібее высокі розум ва ўмовах правінцыяльнай і нацыянальнай абмежаванасці. Тая публікацыя істотна павялічыла лімаўскую пошту, прычым адгукнуліся на яе не толькі жыхары Беларусі. Абвінавачанне ў нібыта нячыстай гульні — «арганізацыі» водгукнуў — няхай застанецца на сумленні Букчына (калі ягоныя ўяўленні пра сумленнасць усё ж не безразмерныя). Заўважым толькі, што ў аглядзе «Бялінскі тут ні пры чым» мы не скарысталі ўсіх лістоў, якія захоўваюцца ў рэдакцыйным архіве. Вось адзін з іх, узяты наўгад: «Не бачыць жахлівага становішча ў Беларусі з роднай мовай — значыць, быць сляпым, а тым больш гэта недаравальна для працаўніка культуры, — пісаў тады А. В. Якаўлеў з Северадзвінска. — Цяпер я ўпэўнены, што дзякуючы менавіта такім «дзеячам», як Букчын, беларуская мова і культура панеслі балючыя страты, загібелі якія вельмі цяжка. Спатрэбіцца значны высілак і час — пры ўмове сталай увагі да гэтай справы».

А вось ліст з апошняй пошты, адзін з тых, якія вяртаюць нас да публікацыі ў «Советской Белоруссии». Яго мы хутчэй за ўсё прынялі б «да ведама», падзякаваўшы аўтару за падтрымку лініі нашай газеты, але — працтуем. «Зусім недарэчна выглядае папрок С. Букчына, што старонкі «ЛіМа» запавяняюцца «водняністымі расказами, пышными стихотворными подборками, бесцветно-осторожными обзорами», што газета баіцца «ссориться с местным начальством», — піша сярод іншага супрацоўнік ІМЭФ АН БССР А. Лозка. — Нават без заступніцтва (у тым ліку і без майго) разбураюць прэтэнзіі Букчына лімаўскія нумары, у прыватнасці, матэрыял З. Пазняка і Я. Шымгалёва, які змешчаны за чатыры дні да публікацыі «пакрыўджанага» аўтара».

«Перестройка должна назначить цену каждому», — голасна зазначае С. Букчын. І, мабыць, глыбока перакананы — каму-каму, а яму дастанецца цана самая высокая. Нават ужо дасталася. А таму — яшчэ больш пільна ўзіраецца ў «аблічы праціўнікаў». Хто наступны? Ніл Гілевіч — як пасмеў абразіць чытача?! «Вспомним пушкинское: «Мой читатель! Друг-читатель!» Чаму ж не ўспомніць: «Поэт! не дорожи любовью народной. Восторженные похвал пройдут минутный шум: Услышишь суд глупца и смех толпы холодной. Но ты останься тверд, спокоен и угрюм».

Наўрад ці кандыдат філалагічных навук не ведае гэтых хрэстаматычных радкоў. Зрэшты, няма падстаў усчынаць гісторыка-літаратурны дыспут. Але на вышні «грамадзянскага волнения» і на глыбіні «раздумий о процессах», у гордай паставе вартуніка чысціні «демократических традиций» С. Букчын трошкі губляе адчуван-

не рэальнасці. Што ўжо казаць пра чуйнасць да звычайнага слова! Хто б мог падумаць, што Букчын пакрыўдзіцца... за Бермана. Як, маўляў, можна пісаць: «У той час у рэспубліцы арудаваў Берман»? А як трэба, Сямён Уладзіміравіч, — пра Берыю, Цанаву, Бермана, Бэндэ? «Жылі-былі», «тварылі», «будавалі сацыялізм», «дбалі пра народнае шчасце»? Майце ласку, навучыце!

І апошняе. Галоўны клопат С. Букчына — духоўныя і этычныя крытэрыі перабудовы. Так, ва ўсялякім разе, вынікае з ягонай публіцыстычнай дзейнасці, апошнім часам надзіва бурнай. Вядома, спакусліва абвясціць сябе адным з падзвіжнікаў перабудовы і адначасова прымераць ролю спадкаемцы маральных пошукаў Дастаеўскага, Талстога, Чэхава. Яшчэ больш лёгка зрабіць з тых высокіх прынципаў... звычайную дубіну і аходжваць ёю недасканалых сучаснікаў. Але, па-простаму кажучы, у кожнай дубіны... Успомнілі?

Падумаіце пра гэта, Сямён Уладзіміравіч. Скарыстайце таксама вашу схільнасць да «глубоких раздумий», каб паразважыць і над тым, што крайнасці збліжаюцца, што «квасны патрыятызм» і «туштошый» снабізм усё-такі маюць агульны карань. Тую самую правінцыяльную, абывальскую абмежаванасць, якую вы так пафасна, крыкліва «выкрываеце».

Андрэй ГАНЧАРОВ.

Р. С. У артыкуле С. Букчына, што называецца «кусяго многа», у тым ліку і такіх закідаў і прыдзірак, аспрэчваюць якія — занятак больш чым марны. Але яшчэ два ўдакладненні, мусіць, зрабіць трэба.

Паколькі настаўніку нашаму ўсё ў «ЛіМе» не даспадобы, то, натуральна, не ўпадабаў ён і некаторыя «неуклюже детские клишированные ответы», нахталт «Божанька тут ні пры чым». Што ж, гэта справа густу. Сцвярджаючы, аднак, што наша газета ў дадзеным выпадку «попала в неловкое положение», С. Букчын зноў хлусіць, перакручвае факты. Наадварот, «ЛіМ» (дарэчы, таксама не без падтрымкі нашых чытачоў) першы ў краіне выступіў супраць адвёзнага артыкула І. Крывялёва «Кокетничая с боженькой», я я паказала далейшае развіццё падзей, меў рацыю.

І наступная заўвага — у адказ на ваш, Сямён Уладзіміравіч, настойлівы клопат аб тым, «кто же следующий будет «ни при чем»? На гэты раз — Горкі. Неяк вельмі ўжо бесцырымонна — зноў-такі, відаць, з разлікам на чуюсцькі недаведчанасць — абышліся вы з ягоным шырока вядомым выказваннем на Першым з'ездзе савецкіх пісьменнікаў, «схаваўшы» заключную частку горкаўскай фразы. Вось гэтыя, праігнараваныя вамі, словы: «Вучыць — значыць узаемна дзяліцца вопытам. Толькі гэта. Толькі гэта, і не больш за гэта». Так што, Сямён Уладзіміравіч, і Горкі тут ні пры чым...

А. Г.

Па дарозе на Курапаты...

ходнасці ўключыць у яе аўтару артыкул «Курапаты — дарога смерці» і асоб, якія пацярапелі ў гады культуры Сталіна; аб тым, каб камісія звярнула праўду праз сродкі масавай інфармацыі да ўсіх, каму вядомы факты рэпрэсій. Мітынг выказаўся і за стварэнне адпаведнай грамадскай камісіі на чале з народным пісьменнікам БССР В. Быкавым, якая б, са свайго боку, спрыяла б больш шырокаму выяўленню фактаў сталінскіх злчынстваў.

На мітынг, які доўжыўся амаль чатыры гадзіны, выступіла больш за трыццаць чалавек, сярод якіх сакратар Мінскага ГК КПБ П. Краўчанка, старшыня праўдзіны Беларускага фонду культуры І. Чырвынаў, навукоўцы З. Пазняк, А. Ліцвін, А. Майсена, Д. Мацяш, дачка рэпрэсраванага беларускага паэта Т. Кляшторнага Т. Кляшторная, літаратары П. Пруднік, В. Жуковіч, К. Тарасаў, А. Емяльянаў, член саюполкі «Талака» В. Івашкевіч, прадстаўнікі іншых маладзёжных аб'яднанняў, рабочыя і служачыя прадпрыемстваў і ўстаноў Мінска. З імправізава-

най трыбуны ўдзельнікі мітынгу гаварылі пра трагічны лёс сваіх родных і блізкіх, дзяліліся перажыццямі. Гучала думка аб тым, што перабудова вымагае духоўнага абнаўлення нашага жыцця, актыўных грамадскіх дзеянняў, акрэсленасці пазіцыі кожнага.

Мітынгі памяці ахвяр масавых рэпрэсій 30—50-х гг. заведчылі высокі ўзровень грамадзянскай свядомасці і палітычнай культуры жыхароў беларускай сталіцы, сталі відавочнай праявай рэальнай дэмакратызацыі нашага жыцця. І таму нельга не сказаць пра асветленне гэтай важнай падзеі ў «Вячэрнім Мінску» (20 чэрвеня г. г.) — маем на ўвазе тую частку справаздачы, якая датычыць мітынгу ў Курапатах. Беспадстаўнае абвінавачванне ў «асабістым амбіцыях», абраны карэспандэнтам прадзюцы, у нейкіх момантах дэмагагічны тон проста недарэчны ў дачыненні да святой справы, да волевыяўлення тысяч мільянаў, якія па закліку сэрца і сумлення сабраліся аддаць даніну памяці бязвінна пакараных.

НАШ КАР.

ДАБРАЧЫННЫ СПЕКТАКЛЬ

Як паведамлялася, у сталіцы адбываюцца гастролі Львоўскага акадэмічнага ўкраінскага драматычнага тэатра імя М. Занькавецкай. Мінчане паглядзелі ўжо шмат цікавых спектакляў, ацанілі майстэрства акцёраў. Украінскія артысты сустракаліся з працоўнымі Мінска, з беларускімі пісьменнікамі.

Адзін са спэктанляў — «Дзеці Арбата» — будзе добрачынным. Ён адбудзецца ў суботу, 25 чэрвеня, у 12 гадзін дня ў памяшканні Тэатра музычнай камедыі. Сродкі ад яго пойдучы ў Беларускі фонд культуры на будаўніцтва дома-музея В. Дуніна-Марцінкевіча ў Люцынскім.

Г. ЗІНКЕВІЧ.

БУДЗЕМ рэкамендаваць вас начальнікам абласнога ўпраўлення харчовай прамысловасці, — ледзь не ўрачыста сустрэў яго Круглікаў.

— Ведаю, але не выйдзе, — адказаў Грабеннікаў. — Ад пераводу ў вобласць я ўжо адмовіўся, пайду ў саўгас.

— Вам трэба згаджацца — Васілій Іванавіч настойвае.

— Я быў дырэктарам саўгаса, — сказаў Грабеннікаў. — Раз лічыцца, што не саўладаў з раёнам, чаму я не магу вярнуцца ў саўгас?

— Вам прапануюць большую работу. Фактычна, з прэміямі, удвая больш атрымліваць будзеце. Шостак вас паважае, гэта яго асабістая прапанова.

— Калі паважаюць, такіх прапаноў не робяць!

— Ну, тады вам давядзецца напісаць заяву па ўласным жаданні.

Грабеннікаў зразумеў, што сваёй пазіцыі ў Круглікава няма, проста яму даручана яго ўламаць.

— Чаму я павінен пісаць заяву? За што канкрэтна мяне знімаюць, мне можна ведаць?

— Ідуць на цябе ананімкі, — уздыхнуў Круглікаў. — Неўзабаве будзе справядліва-выбарчая канферэнцыя, а выхадзіць з табой на выбары ў Іжы нельга — там цябе забалатуюць. Мы вас ратуем, зразумейце ж вы!

— Раз такое меркаванне, што мяне трэба ратаваць ад камуністаў, якія мяне ведаюць, я тым больш нікуды не пайду. Пакуль мяне ў раёне, беспрацоўным не буду.

Так спрачаліся да абеду і ўвесь абедзенны перапынак, пасля парашылі пашкадаваць адзін аднаго і разысціся, пакуль вернецца Шостак.

Шостак вярнуўся а пачатку сёмай. За гадзіну перад тым па тэлефоне (Грабеннікаў усё сядзеў у аргадзеле) прыйшло пацвярджэнне таго, што чакалася з учарашняга дня: новым Генеральным сакратаром выбраны Гарбачоў. У прыёмнай Шостака, куды Грабеннікаў увайшоў у суправаджэнні Круглікава, нікога не было — апусцела, яна выглядала асабліва прасторнай, у ёй адчуваўся лішак моцнага святла. У кабінце першага было цёмна — менавіта так пасля святочнай прыёмнай успрымаўся тут прыцемак ужо адыходзячага гістарычнага дня. У гэтым прыцемку Грабеннікаў не адразу пазнаў Шостака, які сядзеў на супраць, і, не зірнуўшы на зайшоўшых, Выхрэбэнцава, другога сакратара абкома. Твар Васілія Іванавіча выдаваў такім журботным і стомленым, што Грабеннікаў замёр ля парога. Стаў зразумелым прыцемак у кабінце. У гаспадара, напэўна, проста не было сілы дацягнуцца хоць бы да настольнай лямпы ці папраціць, каб гэта зрабілі за яго.

— Ну, што? — ціха спытаў Шостак.

— Аднаўляецца, — гэтак жа ціха паведаміў Круглікаў. — Не згадзіўся.

— Хай тады ідзе, — парашыў Шостак, зніжаючы голас амаль да шэпту.

Круглікаў адразу павярнуўся да дзвярэй, а Грабеннікаў прычыпова працягнуў стаяць.

— Ідзі-ідзі, — сказаў яму Шостак. — Будзь здароў.

Круглікаў, не азіраючыся, крануў Грабеннікава за рукаво, і той пайшоў за ім з цёмнага кабінета ў асяляльную прыёмную, здзіўлены не так апошнімі словамі Васілія Іванавіча, колькі яго хваравітым выглядам.

З нейкага часу Грабеннікаў пачаў задумвацца над вострымі, нават апалітычнымі пытаннямі: чаму не ўсё добра ў партыі, не ўсё добра ў краіне, многія не выконваецца, паўсюль і ўсюды не хапае сумленнасці? Ён бачыў перад сабой доўгі шэраг людзей, якіх сустракаў на розных пасадах на працягу жыцця, і вымуша-

ны быў шчыра прызнавацца, што, за рэдкімі выключэннямі, гэта былі ўсё ж не тыя людзі — такіх, як Маслакоў ці Сёмушкін, сярод іх было працэнтаў пяць. А вось працэнт харошых людзей сярод рабочых заўсёды быў большы. Значыць, камсастаў кепска падбіралі, значыць, падбор кадраў — самае слабое звяно. Калі б падбіралі добра, не было б такіх прахлеб і пакут, якія зводзілі хоць бы і ён. З Маслаковым жа ў яго няма аніякіх трэнняў — вось і прыклад, вось і доказ, што калі б усё было такім...

Аляксандравіч на вачах Грабеннікава набыў яе літаральна за лічаныя тыдні. Працаваў старшынёй калгаса ў Сібіры, там яго ледзь было не выключылі з партыі за рукапрыкладства, давялося мяняць клімат, прыцелі дапамаглі адшукаць месца — так у Іжаскім раёне паявіўся новы дырэктар, невысокага росту, шустры, напорысты чалавечак у скуранцы. Пачаў ён, вядома, са стварэння садовага таварыства для сваіх рабочых; ідэя добрая, усім яна падабаецца, усе яе падтрымліваюць, таму што, дзе рабочы,

пісаць, дык вы майце на ўвазе: гэта ўсё будзе па прыватных матывах.

— Разбірацца будзем з усёй аб'ектыўнасцю, — паабяцаў Грабеннікаў.

— Не трэба разбірацца. — настойліва паўтарыў Аднакапылаў. — Разбірацца не трэба.

— Не будзе сігналаў — не будзем разбірацца.

— Сігналы будуць.

— Тады будзем і разбірацца. Сігналы пайшлі: хабар, прываенні, фінансавыя парушэнні, безгаспадарчасць, самадурства. Сустрэў на вуліцы рабо-

— Увогуле, дык, напэўна, трэба...

Віблага і яго акружэнне асвятляльнік, вядома, асуджаў, але некажыла: што, маўляў, зробіш, гэта іх жыццё, так яны ўладкаваны, для іх важна мець дачы, машыны, уладу.

— У мяне няма зайздрасці да іх дач і ўсяго іншага, — пераконваў яго Грабеннікаў. — Але калі б яны ўсё гэта заробілі, Яны абіраюць народ, падрываюць сацыяльную справядлівасць у нашай краіне!

— Ну, а гэтыя, каго яны абіраюць, чаго дамагаюцца? — праранейшаму без напору пярэчыў асвятляльнік. — Таго ж: рэчаў, камфорту. Ну, атрымаюць, трошкі пазней, чым Віблы, ці варта з-за гэтага перажываць? Я для сябе даўно вырашыў: не варта.

— Але ж яны не проста бяруць не сваё. Яны цэлую вайну ўсцяняюць, подласці ўсялякія робяць, лёсы людзей нявечаць!

— А тыя, каго яны абдыраюць, хіба між сабою не грызуцца? Пабываеце як-небудзь у судзе, паслухайце, як дзеліць спадчыну якая-небудзь туд з яшчэ а я сям'я. Даўно ж сказана: ёсць толькі адзін клас людзей, якія яшчэ больш прагавітыя, чым багацей: гэта беднякі.

У тым жа духу пра Віблага разважаў і Маслакоў:

— Не пашанцавала чалавеку, на вас нарываўся. Для дырэктара саўгаса ў нашай Швейцарыі даць ці атрымаць дваццаць тысяч хабару — што за злачыства? Вы яго проста пакрыўдзіце сваёй прыдзіркай. Усе так і зразумеюць: прыдзірка. Хто і не думаў, кінуцца яму памагаць.

Дырэктар саўгаса з аднаго боку і звычайны асвятляльнік — з другога, заслужаны гаспадарнік і інтэлігент, што не знайшоў свайго месца ў грамадстве, — абодва яны дагаворваліся да таго, што да жыцця ў XXI стагоддзі лепш падрыхтаваны не ён, Грабеннікаў, а злодзей Віблы!

— Але ж я нічога не парашаў! — кідаў Грабеннікаў свой апошні — сапраўды апошні довад. — Я сам шэсць гадоў быў дырэктарам саўгаса — і ніводнага кроку ў абыход закона не зрабіў. Ніводнага! І гаспадарка была не на апошнім ліку. Значыць, можна!

— Не парушала, ведаю, — уздыхнуў Маслакоў. — Але зірніце на сябе. Сівы, як лунь, а вам яшчэ сарака няма...

Любячы Маслакова, паважалі асвятляльніка, Грабеннікаў не вагаўся ў ацэнцы іх філасофіі. Член партыі і беспартыйны, яны абодва дапускалі аб'ектыўнасць і прымірэнства, а гэта лішні раз падкрэслівала асабліва небяспеку віблывых. Калі ўжо да Віблага прывыклі такі людзі, калі нават яны пачынаюць падводзіць базу пад яго існаванне, згодны пусціць гэтага нягодніка ў XXI стагоддзе — значыць, справа зусім дрэнная. Віблага трэба гнаць, а ад Шостака патрабаваць прычыповай падтрымкі, таму што Віблы — наменклатура абкома. І, вядома, ставіць пытанне шырэй, Шостак жа член ЦК. Гэтае пытанне, якое яшчэ учора выклікала ў Грабеннікава баязлівасць у сувязі з яго агульным характарам і сакрушальным крытычным зарадам, пытанне аб аснове асноў партыйна-дзяржаўнага жыцця сёння настойліва прасілася на паперу. Кадры, падбор кадраў!

Указаннем на гэтую карэктную прычыну ўсіх нашых бед Грабеннікаў скончыў свой ліст Шостаку.

Пачакаў тры дні і паехаў сам.

У кабінце Шостака на гэты раз было святлей. Васілій Іванавіч выглядаў чалавечкам, які ці то папраўляецца пасля цяжкай хваробы, ці то пачаў звякацца з ёю. Памочнік папярэдзіў, што ў размове аб справах не варта асабліва ўнікаць у праблемы. Шостак заўсёды з

(Заканчэнне на стар. 14—15).

ПЕРАБУДОВЕ — ІДЭІ АБНАЎЛЕННЯ

Анатолій СТРЭЛЯНЫ

СТРАЛЬБА НАЎСКІД

Вясною ў Доме творчасці «Іслач» праходзіў Усеагульны семінар маладых публіцыстаў. Адным з кіраўнікоў семінара быў вядомы рускі публіцыст Анатолій Стрэляны. Тут, у нашай «Іслачы», пісьменнік выкрываў час і на тое, каб працаваць над нарысам «Стральба наўскід». Тады ж, у час сустрэчы ў Доме літаратара з беларускімі калегамі, А. Стрэляны паабяцаў — у адказ на просьбу рэдакцыі штотыднёвіка — пазнаёміць і нашага чытача са сваім новым творам. Днямі пісьменнік спраўдзіў абяцанне — даслаў нам карэктур на нарыс, які неўзабаве з'явіцца ў часопісе «Дружба народаў». Рэдакцыя «ЛіМа» выбрала з твора некалькі старонак. Аднак і яны дадуць чытачу ўяўленне пра яго змест і праблематыку, а таксама пра яго героя, першага сакратара райкома партыі аднаго з раёнаў Расійскага Нечарназем'я Грабеннікава, які церпіць жорсткае і блізкіснае паражэнне ў сваіх шчырых намерах і самаадданых намаганнях навесці парад у раёне, так і не адолеўшы занятага супраціўлення абласной і раённай апаратна-бюракратычнай мафіі.

— Я зразумеў, што да чаго, — сказаў ён Круглікаву. — Вельмі кепска ў нас падбіраюць кадры. На ўсіх узроўнях! Сам дайшоўшы да гэтай думкі, ён надаваў ёй значэнне адкрыцця — адкрыцця амаль крамольнага, адчуваў сябе чалавечкам, які замахваўся на аснову асноў. Гэтае адчуванне надало яго словам сілу горкай задушэўнасці, тым больш нечаканай для яго самога, што звернута яна была да малазнамай афіцыйнай асобы.

— Кадры не толькі нехта падбірае, — адгукнуўся Круглікаў. — Гэта было б паўбяды. Кадры і самі падбіраюцца: сваёй воляй, сваімі сувязямі, сваёй праходнасцю. Многія вельмі здорава ўмеюць падбірацца!

Грабеннікаў нават здзіўліўся: такім разумным і спачувальным быў пры гэтым погляд загорга. Атрымліваецца, і Круглікаў задумваўся!

Дом Грабеннікаў сеў за ліст Шостаку. Пісаў ён хутка, без памажы і чарнавікоў, заўсёды ў адным экзэмпляры. У першых радках, натуральна, абмалюваў стан з галоўнымі, гэта значыць, гаспадарчымі кадрамі. Палова дырэктараў саўгасаў былі народ прыйшлы і прывозны. На каго ні пакажы пальцам — кандыдат навук, як правіла, юрыдычных, гістарычных. Адзін праштарафіўся на больш высокай пасадзе, і яго, каб лягчэй перанёс паніжэнне, пусцілі сюды, у Іжаскі раён, які лічыўся Швейцарыяй Нечарназем'я, другому захачалася перабрацца з Сібіры, а тут былі ўплывовыя сябры, якія памаглі, у трэцяга выявіліся блізкія сваякі. І кожны, ледзь агледзеўшыся, пачынае будаваць катэдж, абавязкова ў найлепшай мясціне — гэта па-першае, а па-другое, прымае на давераную яму зямлю садовы кааператывычак, а то і два, і ў кааператывычак тут жа аказваюцца людзі, якія ці спрыялі яго ўладкаванню на месца дырэктара, ці будуць спрыяць будучым поспехам. Некаторыя з гэтых кандыдатаў набывалі сілу незвычайную — Віблы Георгій

там і начальнік, дзе многа рабочых, там і тузы. Арганізацыі за імі стаяць багатыя і ўплывовыя, праз іх учора яшчэ невядомы саўгасік атрымлівае гаспадарчую падтрымку ад усёй Еўропы. На абзавод Віблага патрэбна лепшае насенне збожжавых, лепшае насенне кармавых, лепшае насенне гародніны; яно і паступае: з Польшчы — рапс, з Бельгіі — канюшына, з Францыі — соя. А ад яго і праз яго штосыці перападае раёну, нават вобласці. Нейкага ўгнаення, нейкіх механізмаў не могуць дастаць ні райком з абкомом, ні асабіста Шостак з Выхрэбэнцавым, а Георгій Аляксандравіч Віблы — можа, і глядзіш, ужо не ён просіць, а яго просяць, не ён шукае гасцінасці і дружбы, а ў яго шукаюць, і ён не адмаўляе: сакратар абкома па сельскай гаспадарцы Аднакапылаў, начальнік сельгасупраўлення Кубіцкі, упраўляючы абласной «Сельгастэхнікі» Палярэжы — яго жаданыя госці, гудуць іншым разам да ранку. «Карацей, наша пакаленне яму рады не дасць», — парашыў Маслакоў, прыгледзеўшыся да гэтага Віблага.

І калі так будзе працягвацца, пісаў Грабеннікаў, дык Маслакоў, адзін з лепшых саўгасных дырэктараў у зоне і дэпутат Вярхоўнага Савета РСФСР, будзе мець рацыю. Грабеннікаў даказаў Васілію Іванавічу, што сітуацыя, якая склалася ў раёне, непасрэдна звязана з тым, што ў сваёй рабоце па навадзеным парадку і сумленнасці ў раёне ён дагэтуль не меў падтрымкі абкома. Кожнае пытанне, якое закранае чыесы карыслівы інтарэс, даводзіцца перацягваць праз два волакі: адзін тут, у райком-выканкоме, другі там, у абкомаўскім апарце, у бліжэйшым акружэнні Шостака. Той жа Віблы быў першай асобай, на конт якой Грабеннікаў адразу атрымаў непасрэднае ўказанне з абкома: не чапаць. Званіў Аднакапылаў.

— Вас выбралі, — сказаў ён пахмура, — дык вы там Віблага не чапайце. На яго будучы

чага з вядром украдзенай фарбы — выліў яму на галаву...

Разумныя людзі добра разумелі спецыфіку становішча Грабеннікава ў Іжы. Іншым разам яму даводзілася чуць словы спачування нават ад пабочных людзей, такіх, як, напрыклад, адзін асвятляльнік здымачнай групы тэлебачання, што прыязджала ў раён па антыалкагольны вопыт, дзіўны чалавек гадоў пад пяцьдзесят, філосаф па адукацыі. Скончыўшы курсы асвятляльнікаў, ён пачаў ездзіць па краіне, асвятляць перадавікоў, даражыў магчымацю падарожнічаць, бачыць новыя мясціны, новых людзей — любіў да іх прыглядацца: у святле яго лямпаў, казаў ён, многае відаць і сёе-тое аказваецца не такім, як пры звычайным асвятленні. Выключыўшы лямпы, якімі асвятляў Грабеннікава, ён загаварыў з ім менавіта пра адметнае становішча Іжы: чыстыя хваёвыя лясы, сухія пясчаныя глебы, прыгожыя краявіды, небагія дарогі.

— Вам, напэўна, вельмі цяжка тут. Той, хто наважыцца тут сумленна працаваць, — смяротнік.

На выгляд асвятляльнік быў сціплы, але, захапіўшыся, фармуляваў рэзка, з азартнай упэўненасцю:

— Не сумленнасць рухае навуку, не сумленнасць перайначвае вытворчасць, не сумленнасць дабівае прыроду дзеля стварэння ўсё новых выгод і забаў!

— А што ж? — здзіўляўся Грабеннікаў. Для яго само сабой разумелася, што сумленнасць — аснова асноў. Без усталавання сумленнасці не разабрацца і з эканомікай. З гэтага ж яна і пачынаецца і кляўся, яна свяціла яму і саргавала яго ў самыя цяжкія хвіліны.

— Як што? Інтэрэсы. Яны аснова і творчасці, і прагрэсу.

— Людзей з інтарэсамі зараз разважало шмат, а вось сумленнасць мала. Як вы лічыце: трэба несумленнасць людзей гнаць з партыі?

Гаворка пра стан нашай мовы, якая распачалася ў рэспубліканскім друку некалькі гадоў назад, не аціхае да гэтага часу. Зноў і зноў у рэдакцыю прыходзяць шматлікія допісы, у якіх нашы чытачы выказваюць занепакоенасць развіццём білінгвізму ў рэспубліцы, просяць спецыялістаў выказаць свае меркаванні па гэтым пытанні. Спадзяемся, што своеасаблівае сацыялагічна-лінгвістычнае даследаванне супрацоўнікаў Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа, якое штодзённым змяшчае сёння на сваіх старонках, праясняе некаторыя моманты гэтай няпростай праблемы.

Пра моўную сітуацыю, што склалася ў БССР, і пра першыя вынікі работы сацыялінгвістычнага атрада «Двухмоўе ў БССР» ішла гаворка ў артыкуле А. Булькі «Аднолькава свабодна валодаць» («ЛіМ» за 5.VI.87 г.). На працягу 1987 і пачатку 1988 года сацыялінгвістычны атрад у складзе 7 суп-

яльнай і вышэйшай адукацыі адзначаюць, што гаварыць па-беларуску не ўмеюць, асабліва на літаратурнай мове, але чытаюць і пры патрэбе маглі б пісаць.

Усіх праблем беларуска-рускага двухмоўя мы закранаць не будзем. Пра многае гаварыць яшчэ рана, але прапано-

ларуску, таму што ў выніку атрымліваецца няведанне як рускай, так і беларускай моў» (шафёр, ДЭУ, г. Нясвіж); «Мала ўвагі да вывучэння беларускай мовы» (тэхнолаг, з-д «Тэрмапласт», г. Мінск); «Беларуская мова лічылася «дэравенскай», а руская — гарадской» (журналіст, рэдакцыя раённай газеты, г. Сянно); «Чамусьці ў гарадах Беларусі лічаць непрыстойным размаўляць на сваёй роднай мове» (медсястра, райбальніца, г. Нясвіж); «Калі б было прынята гаварыць па-беларуску, з задавальненнем выступала б і гаварыла па-беларуску» (выкладчык гісторыі, Дзяржархіў, г. Мінск); «Па тэлевізару не зусім добра гавораць па-беларуску, здаецца, і памог бы яму.

сі дыктоўку па беларускай мове. Павялічыць колькасць гадзін на яе вывучэнне. Зрабіць праграму па беларускай літаратуры больш змястоўнай і цікавай» (настаўніца, СШ № 1, г. п. Бялынічы); «Уступныя экзамены ў ВНУ здаваць на беларускай мове» (выкладчык, СІТВ, г. п. Бялынічы); «Адкрыць беларускія школы ў горадзе Мінску і другіх гарадах рэспублікі» (культасветработнік, г. Мінск); «Неабходна, каб тэксты кантрольных работ Міністэрства асветы прысылалі ў беларускія школы на беларускай мове» (настаўніца, СШ, в. Сава Горацкага раёна); «Хацелася б, каб мову беларускую не ўшчамлялі: усе падручнікі ў нашай беларускай школе на рускай мове» (каваль, в. Лань

культуры» (урач, г. п. Бялынічы); «Выпускаць больш літаратуры (добрай) на беларускай мове» (муз. работнік, г. п. Бялынічы); «Больш увагі звяртаць на беларускую культуру, фальклор, мову» (настаўніца СШ № 1 г. п. Бялынічы); «Трэба пачынаць мяняць адносіны да роднай мовы ўраду нашай рэспублікі» (настаўнік, в. Цяхцін Бялыніцкага раёна); «Лічу неабходным прывіваць павягу да беларускай культуры, беларускай мовы, а калі не ведаеш яе, то не здэкуйся з яе» (выкладчык палітэхнікума, г. Мінск); «У кніжным магазіне прашу: «Дайце Шамякіна». Кажуць: «Толькі на беларуском языке». «Дык я ж і хачу на беларускай мове, а не на рускай!» (інспектар па кадрах, г. Ляхавічы).

У анкетах вельмі многа выказванняў аб любові і павазе да беларускай мовы, і не толькі беларусаў па нацыянальнасці: «Люблю беларускую мову, хацелася б, каб яе вывучалі больш дбайна» (слесар-зборшчыца заводу «Тэрмапласт», г. Мінск); «Валодаю дзвюма мовамі аднолькава, але больш люблю беларускую» (гісторык, г. Мінск); «Беларуская мова вельмі патрэбна нам» (аграном, г. п. Бялынічы); «Як прыемна слухаць у беларускіх перадачах па радыё прадстаўнікоў беларускай навуцы самага высокага ўзроўню — доктара біялагічных навук Саўчанку, майстроў беларускай сцэны — Л. Давідовіч, С. Станюту, Т. Шышко. Міжволі думаеш: Высокі прафесійны ўзровень адпавядае агульнаму культурнаму, у які неад'емнай часткай уваходзіць валоданне роднай мовай» (настаўніца, г. п. Бялынічы); «Люблю чытаць па-беларуску» (ветфельчар, в. Жарабковічы Ляхавіцкага раёна); «Вельмі прыемна слухаць, калі гавораць па-беларуску, напрыклад, у Мінску, у раёне прыпынку «Дома друку» (майстар вытворчага навучання ПТВ, г. Мінск).

Але каб усе беларусы ставіліся так да роднай мовы, тады б не паўстала пытанне пра яе лёс. Сустрэкаюцца ў анкетах і процілеглыя думкі, што беларуская мова непатрэбна нам, што яна толькі перашкаджае авалоданню рускай мовай: «Лічу, што ў школах цяжка вывучаць беларускую мову таму, што яна бліжэй да рускай» (вязальшчыца КБА, г. п. Бялынічы); «Трэба, каб дзеці ў сельскай мясцовасці вывучалі больш рускую мову, бо ва ўсіх ВНУ дысцыпліны выкладаюцца на рускай мове» (тэхнолаг вузла сувязі, г. п. Бялынічы); «Рускай мове ў нас не ведаюць, блытаецца з беларускай» (шліфоўшчык УНДІБМІ, г. Мінск); «Хаця я і беларуска, але аддаю перавагу рускай мове» (вучанка, г. п. Бялынічы); «Включыць беларускую мову з выкладання і ўсе школы перавесці на рускую мову навучання. Усю літаратуру на беларускай мове спаліць! А лепшыя творы перакласці на рускую мову» (урач, г. п. Бялынічы).

Большая частка выказванняў дае ўсё ж падставы для аптымізму. Як падагульненне асяму сказанаму прывядзем радкі з верша «Родная мова» Веры Дыдышкі, апублікаванага ў гэтым годзе ў ляхавіцкай раённай газеце «Будаўнік камунізму»:

Беларуская родная мова... Даражэйшай не знойдзеш нідзе, і прывечце нас роднае слова, і саржа ў журбе і бядзе.

Скарбаў ты не шунай адмысловых: Мову-маці ў скарбонку вазьмі. Беларускай родная мова — Найвялічшы твой скарб на зямлі.

Г. ВЕШТАРТ, Т. КУЗЬ-МЯНКОВА, Л. КУНЦЭ-ВІЧ, В. НІКАЛАЕВА, супрацоўнікі Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа АН БССР.

ПРАЦЯГ РАЗМОВЫ

« ЛЮБЛЮ БЕЛАРУСКІЮ МОВУ, АЛЕ... »

рацоўнікаў Інстытута мовазнаўства АН БССР працягваюць сваю работу. За гэты час абследавана 12 сельскіх раёнаў: Навагрудскі, Ушацкі, Горацкі, Івацэвіцкі, Вілейскі, Нясвіжскі, Асіповіцкі, Ашмянскі, Сенненскі, Валожынскі, Ляхавіцкі, Бялыніцкі і 4 раёны горада Мінска: Першамайскі, Цэнтральны, Партызанскі, Савецкі. Больш за 8 тысяч чалавек запойнілі індывідуальныя анкеты, у якіх адлюстравалася сувязь нацыянальнай прыналежнасці, узросту, адукацыі, сферы вытворчасці з практычным выкарыстаннем той або іншай мовы ў сям'і і на працы, у транспарце, пры выступленні на сходзе. Таксама былі атрыманы адказы на пытанні анкеты, якой мове аддаецца перавага пры чытанні кніг (асабліва беларускіх аўтараў), на якой мове больш падабаецца глядзець тэлеперадачы і слухаць радыё. Акрамя таго, члены атрада вялі назіранні за вусным маўленнем жыхароў гэтых раёнаў на прадпрыемствах, ва ўстановах, магазінах, сталовых. Беларуская мова ў розных дыялектных варыянтах гучыць у асноўным у вёсках. Размаўляюць на ёй і прызнаюць сваю мову беларускай калгаснікі і рабочыя саўгасаў, адукацыя якіх не вышэй сярэдняй. Такія ж сітуацыя назіраецца сярод рабочых райцэнтраў і гарадскіх пасёлкаў. Многія з іх падкрэсліваюць, што незалежна ад абставін і месца знаходжання гавораць толькі па-беларуску і «мову сваю ламаць не хочуць». Большасць жа служачых гаворыць на так званай «змяшанай» мове, хоць некаторыя з іх адзначаюць, што пры патрэбе маглі б гаварыць па-беларуску, але ў вытворчай і афіцыйна-дзелавой сферы такой патрэбы няма. На Вілейшчыне вядомы выпадак, калі адзін старшыня калгаса зрабіў справаздачу на вялікай раённай нарадзе на беларускай мове, за што атрымаў спаганне. А калі інжынер ДЭУ на Валожыншчыне напісаў справаздачу па-беларуску, яму было прапанавана зрабіць дадатковы варыянт на рускай мове.

У партыйных і савецкіх установах, у школах, нават у рэдакцыях газет, якія выдаюцца на беларускай мове, па-беларуску не размаўляюць. Больш таго, вытворчыя нарады ў большасці рэдакцый праводзяцца на рускай мове. Практычна беларускую літаратурную мову можна пачуць толькі ад добрых настаўнікаў-беларусаў і некаторых рэдактараў раённых газет. Прадстаўнікі асноўнай масы насельніцтва гарадоў і гарадскіх пасёлкаў сярэдняй, сярэдне-спецы-

вы анкетаваных па моўнай сітуацыі ў рэспубліцы дазваляюць выявіць адносіны самых шырокіх слаёў насельніцтва да лёсу роднай мовы. «Люблю беларускую мову, чытаю і пішу, але размаўляю дрэнна» (рэжысёр, Рэспубліканскі навукова-метадычны цэнтр народнай творчасці і культасветработы, г. Мінск); «Беларускую мову разумею, чытаю, слухаю, пішу, але не гавару» (журналіст, Дзяржтэлерадыё, г. Мінск); «Беларускую мову ведаю, але карыстацца — ніколі не карыстаюся» (электрык, аўтабаза, г. Горкі); «Дрэнна ведаем сваю родную беларускую мову, а шкада» (выхавальніца дзіцячага сада, г. п. Бялынічы); «Хачу, каб нашу родную мову не забывалі, больш размаўлялі на роднай мове» (вучань, СШ в. Цяхцін Бялыніцкага раёна) і г. д. У тым, што роднай мовай не карыстаюцца, нашы суайчыннікі бачаць нацыянальную трагедыю: «Лічу трагедыяй свайго народа няведанне беларускай мовы і забыццё яе. Калі беларусы хочуць захавацца як нацыя, то, акрамя ведання рускай мовы, неабходна такое ж веданне і роднай» (настаўнік, СШ № 54, г. Мінск); «У кожнага народа павінна быць свая мова» (юрыст, ф-ка канцэптараў, г. Асіповічы); «Мы — беларусы, але без мовы не бываем нацыя» (настаўнік, СШ № 1, г. Асіповічы); «Сэрца баліць, што няма сваёй мовы, у іншых жа рэспубліках няма такога» (рэзчык шкла, Вытворчае аб'яднанне люстраных вырабаў, г. Мінск); «Нікуды не варта, што прыязджаюць на Беларусь есці беларускі хлеб, сала, а мовы не ведаюць і не хочуць ведаць» (майстар вытворчага навучання, з-д «Тэрмапласт»); «Трэба ратаваць беларускую мову» (маркшэйдэр, Метрабуд, г. Мінск).

Чаму склалася такое становішча з беларускай мовай? Прычыны яскрава ўсведамляюцца яе носьбітамі. Гэта недастатковая ўвага да вывучэння роднай мовы ў школах, навучальных установах, падзенне яе прэстыжнасці. «Не вучаць у школе беларускай мове, таму не ўмею гаварыць, ні па-руску, ні па-беларуску» (ст. дыспетчар, аўтабаза № 19, г. Асіповічы); «Наогул у гарадах і гарадскіх пасёлках, а галоўнае ў навучальных установах Беларусі беларуская мова вывучаецца на ўзроўні замежнай, таму такі і вынік» (інжынер-тэхнолаг, Камбінат грамадскага харчавання, г. Нясвіж); «Трэба са школы вучыць з першага класа толькі па-бе-

ларуску нека лаўчэй атрымліваецца» (аператар па адкорме жывёлы, в. Жарабковічы Ляхавіцкага раёна); «Мы ж, беларусы, абавязаны пісаць на рускай мове, таму што ўся дакументацыя — на рускай, ды і ва ўсіх навучальных установах выкладанне на рускай мове. Ды і нашы дыктары, як на радыё, так і на тэлебачанні, самі дрэнна валодаюць беларускай мовай. Артысты тэатра імя Янкі Купалы таксама стараюцца паказаць сваё валоданне рускай мовай» (заатэхнік, в. Баруны Гродзенскай вобл.); «Засмечана беларуская мова нейкімі непатрэбнымі фразамі, якія рэжучу слых» (выкладчык, Архітэктурна-будаўнічы тэхнікум, г. Мінск).

Зварот да сучаснага стану беларускай мовы ўспрымаецца грамадскасцю як неабходны працэс «адраджэння» роднай мовы: «Вялікая просьба адрадзіць славу нашай мовы» (майстар, Падшыпнікавы з-д, г. Мінск); «Беларускую мову неабходна адрадзіць» (інжынер-электрык, ЦЭЦ-3, г. Мінск); «Я асабіста за беларускую мову, каб усё было на роднай мове. Пара за яе ўзяцца» (інжынер па кадрах, Медрамзавод, г. Мінск). Апытанні выказалі і канкрэтныя рэкамендацыі, як захаваць нацыянальную мову, дамагацца агульнага прызнання і павялі яе палітычнае выкладання беларускай мовы, пашырэнне сфер яе ўжывання ў справаводстве, друку, рэкламах, назвах вуліц, населеных пунктаў і г. д., павелічэнне беларускамоўных тэле- і радыёперадач, павышэнне культуры валодання мовай; выхаванне дзяцей і моладзі на лепшых нацыянальных традыцыях. «Жадаю, каб у школах Беларусі беларуская мова вывучалася больш шырока» (настаўнік СШ № 73, г. Мінск); «Навучанне ў школах і педагагічных навучальных установах абавязкова праводзіць на беларускай мове» (гідратэхнік, г. п. Бялынічы); «Весці навучанне толькі на беларускай мове» вучань СШ, в. Цяхцін Бялыніцкага раёна); «Хацелася б, каб у рэспубліцы надавалася больш увагі да вывучэння беларускай мовы» (архітэктар, НДІ «Белсельбудпраект», г. Мінск); «Для адраджэння беларускай мовы неабходна ўсе дысцыпліны школьнай праграмы выкладаць на беларускай мове» (інжынер-электрык, ЦЭЦ-3, г. Мінск); «У школах, тэхнікумах, г. зн. ва ўсіх навучальных установах, весці выкладанне на беларускай мове» (эканаміст, г. п. Бялынічы); «Зрабіць абавязкова першым уступным экзаменам для выпускнікоў школ Белару-

КНИГАШС

НЕЛІ ТУЛУПАВА
Я салявая іскра

Н. ТУЛУПАВА. Я салявая іскра. Вершы, паэма. На рускай мове. М., «Советский писатель», 1987.

Паэма Н. Тулупавай «Дабрадзёя» і лепшыя вершы паэтыцы перакладзены на рускую мову С. Яўсеевай. У творах паўстае шматгранны свет нашай сучаснасці, якая жыве турботна, палюбоўваючы ў сваёй душы дзень сённяшні і учарашні, нідаючы позірк у заўтра.

С. ШУШКЕВІЧ. Апавяданні пра Марата Казея. Для сярэдняга школьнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1988.

У чарговы раз, цяпер у серыі «3 арлінага племені», юныя чытачы пазнаёмяцца з кнігай Станіслава Шусткевіча «Апавяданні пра Марата Казея». У параўнанні з папярэднімі выданнямі тут змешчаны шэраг новых навін, якія дазваляюць яшчэ больш даведацца пра юнага героя.

В. ГАРДЗЕІ. Кожкі на вярбе. Вершы і казкі. Для дзяцей дашкольнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1988.

Чарговая кніжка Віктара Гардзея «Кожкі на вярбе», адрасаваная дзецям. Дасціпна, з тонкім гумарам расказвае аўтар пра жыццёвую лясную, знаёміць з рознымі раслінамі. Увайшлі ў зборнік і казкі — як арыгінальныя, так і пабудаваныя на традыцыйных сюжэтах.

В. ТРЫХМАНЕНКА. Сяргей Грыцавец. Дакументальная апавесць. На рускай мове. Мінск, «Юнацтва», 1987.

Герой дакументальнай апавесці Віктара Трыхманенкі «Сяргей Грыцавец», што папоўніла серыю «Слава твая, Радзіма!», наш зямляк, вядомы савецкі лётчык, які першым стаў двойчы Героём Савецкага Саюза.

Расказваючы пра героя, В. Трыхманенка асабліва пераканаўчы тады, калі гаворыць пра яго высокае лёгкае майстэрства. І гэта не выпадкова. Перш чым стаць пісьменнікам, аўтар апавесці быў лётчыкам-знішчальнікам.

КРЫТЫКА, БІБЛІАГРАФІЯ

НЯЎЛОЎНАЯ ПТУШКА МАЙСТЭРСТВА

А. Пенязь. Стрэл у цішыні. Апавесць, апавяданні. Серыя «Першая кніга празаіка». Мінск, «Мастацкая літаратура», 1987.

Імя Анатоля Пенязя не скажаць каб шмат гаварыла нават чытачу дасведчанаму, які пастаянна сочыць за газетнымі і часопіснымі публікацыямі. Не надта прыцягнуў да сябе ўвагу і дэбют аўтара. Яшчэ ў 1979 годзе ў «Малодосці» з'явіліся яго першыя творы, і хоць у тых прабах пра сава, пачэпнутае з уласных назіранняў суседнічала з кніжным, літаратурным, адчувалася здольнасць А. Пенязя ўзняцца над фактамі, ісці ўглыб іх. Прываблівала неблагая мова, асабліва ў гаворцы персанажаў.

Тым не менш, дэбют «не прагучаў». І ў гэтым ужо ў пэўнай меры бачыцца і віна нашай крытыкі, якая вельмі любіць прытрымлівацца адных і тых жа іменаў і ў дачыненні да маладых, не кажучы ўжо аб аўтарах масцітых. Балазе, цяпер можна пагаварыць пра творчасць А. Пенязя — выйшла з друку яго першая кніжка з даволі інтрыгуючай назвай «Стрэл у цішыні».

Кароткая прамоўка, напісаная Генрыхам Далідовічам, падае звесткі пра аўтара. Нарадзіўся А. Пенязь на Случчыне, рана застаўся без маці, пасля заканчэння будаўнічага вучылішча працаваў цеслем, служыў у Савецкай Арміі і вось звыш дваццаці гадоў шафэрыць. Ужо ў доволі сталым узросце — летась А. Пенязю споўнілася сорок гадоў — паступіў на філалагічны факультэт БДУ імя У. І. Леніна, які нядаўна закончыў.

Біяграфія самая што ні ёсць звычайная. Быў бы да ўсяго талент, уменне багатыя жыццёвыя назіранні належным чынам асэнсаваць. А. Пенязь, як паказалі яго лепшыя апавяданні, змешчаныя ў рэспубліканскай перыёдыцы, такімі творчымі задаткамі валодае. Здольнасць заставацца самім сабой, расказваючы перш за ўсё аб тым, што лепш ведае, што яму ўнутрана блізка, бачыцца і ў творах, якія ўвайшлі ў кнігу. Больш таго, якраз там, дзе аўтар давяраецца ўласнаму вопыту, яму спадарожнічае поспех, і, наадварт, адыход ад гэтага вядзе да літаратуршчыны.

Павярджэнне таму і апавесць «Захар і Клава». У пачатку твора, у першай яго частцы «Малодосці», дзе расказваецца аб юнацтве герояў, іх каханні, што нарадзілася яшчэ ў школьныя гады, аўтару, на жаль, не ўдаецца пазбавіцца таго знаёмага і разам з тым неабавязковага, што нічога істотнага ў раскрыццё духоўнага свету Захара і Клавы не ўносіць. Часам дае аб сабе знаць звычайная канстатацыя факта. Інфармуе аб жыцці персанажаў, іх душэўных зрухах, А. Пенязь, здавалася б, зусім не клапоціцца, каб гэта належ-

ным чынам аздобіць — па-мастакоўску выразна, непаўторна: «Першае каханне... Цяпер Клава добра адчула, якое яно спачатку вельмі кволае, але потым мацнее. І калі чалавек разумее, што ён не памыляецца, што сапраўды сустрэў таго, каго варта кахаць, у гэты час закрываецца сумненне: а ці кахаюць мяне так, як кахаю я? Так часта думала Клава, пазіраючы ў акно».

«Другое каханне» ў апавесці з'яўляецца тады, калі аўтар пачынае расказваць аб далейшых жыцці герояў, перажытых сваё першае, няхай і не такое вялікае выпрабаванне: Захар адслужыў у войску, вяртаецца дахаты. Хіба можна выказаць словамі настрой дзяўчыны, якая чакала яго гэтыя два гады? Аднак, калі Клава перажывае радасць і хваляванне ад сустрэчы з каханым, якога праз акно ўбачыла на падворку, дык у душы яе маці падспудна жыве трывога: а ці той чалавек Захар, за якога трэба аддаваць замуж дачку? Старая па-свойму спрабуе «правесці» будучага зяця:

— А дзе ж Клава?

— Дзе ж ёй быць?.. Ці яна табе не пісала?

— Што? — з хваляваннем запытаў Захар. — Не дачакалася?

— Чакаць-то чакала, Захарка, але доля наша жаночая такая: хто бярэ, за таго ідзі, а будзеш перабіраць, то і ў дзеўках застанешся...»

Суровы іспыт... Нездарма ж Захар «кінуў» вобзём чамадан і штурхнуў дзверы ў залу, каб адразу ўсё высветліць у Клавы. Гэты невялікі эпізод дазваляе зазірнуць у душу простага жанчыны, што так жадае сваёй дачцы шчасця і якая, не надта разбіраючыся ў тонкасцях этыкету, па-свойму экзаменуе хлопца, прывабліваючы мяне, чытача, сваёй сялянскай шчырасцю і разам з тым пэўнай наіўнасцю.

Хораша расказвае А. Пенязь пра тое, як Захар з бацькам косяць траву, і юнак адчувае сябе такім патрэбным у роднай вёсцы. І сустрэча са старым Хведаровічам, лесніком — з эпізодаў, якія выпісаны каларытна, з лірычна-паэтычным пейзажам, са строга індывідуалізаванай гаворкай персанажаў. Праўдзіва перадае А. Пенязь душэўны стан Захара, калі той адгукнуўся на просьбу старшынкі калгаса, сеў за руль аўтамашыны, каб дапамагчы ў гарачую часіну жніва. За ўсім гэтым бачыцца веданне жыцця, угадваюцца і пэўныя аўтабіяграфічныя моманты. Моцнасць дакументальнай асновы адчувальна ў прывязанасці дзеяння апавесці да канкрэтных мясцін. Тыя з чытачоў, хто родам са Случчыны, пазнае вёскі Васількова (у ёй А. Пе-

нязь нарадзіўся), Вясяя, Амговічы...

Здавалася б, у Захара ёсць усё, да чаго імкнуўся, — жонка, якую кахае, любімая работа. Дык чаму сталася так, што ён парваў з сям'ёй, а затым па сутнасці стаў на шлях злачынства? Аб гэтым другая частка апавесці — «Сталасць».

Ад шчасця ішчасця не шукаюць — кажучы у народзе. Выслоўе правільнае. Захар пачынаў з «простага» — дзе трэба і дзе не трэба выстаўляў сваю незалежнасць перад жонкай. Імкнуўся да самастойнасці — прышоў да духоўнай дэградацыі і маральнай спустошанасці.

Аўтар далёкі ад лакальнага вырашэння канфліктных сітуацый, спрашчанага вытлумачэння ўчынкаў персанажаў. Іншая справа, што яму не заўсёды хапае майстэрства. Правільна заўважыў гэта Г. Далідовіч, А. Пенязь, на яго думку, «часамі нібы асцерагаецца давесці сваёму багатаму жыццёваму вопыту, у тым ліку і шафэрскаму, свядома трымаецца пablізу ўжо вядомых літаратурных сюжэтаў альбо пэўных абыходных гісторый-анекдотаў, не столькі аналізуе, даследуе, колькі інфармуе».

Інфармацыйнасць шкодзіць, у прыватнасці, апавяданню «Стрэл у цішыні». Не выратуе і падзаглавак: «Быль, расказаная бацькам». Маўляў, вер мне, чытач, на слова. Відаль, няма патрэбы нагадаць, што не ўсё, магчымае ў жыцці, варта таго, каб трапіць на старонкі мастацкага твора.

У апавяданні ж «Таксі! Хто свабодны?» А. Пенязь ужо не столькі інфармуе чытача, а і даследуе людскія лёсы. Пры тым даследаванне гэтае падмацавана выразнымі эпізодамі з шафэрскага жыцця.

Удаўся аўтар вобраз галоўнага героя Валодзі Вароніча, маладога таксіста, у якога не ўсё ладзіцца ў асабістым жыцці. У гэтым сэнсе Вароніч у нечым падобны на Захара з апавесці «Захар і Клава». Але калі Захар інфантальны, няздольны супрацьстаяць жыццёвым абставінам, дык Вароніч прываблівае выразнасцю грамадзянскай пазіцыі, душэўнасцю, здольнасцю і ўменнем хутка знайсці кантакт з незнаёмымі людзьмі. І не віна яго, а бяда, што няма ўзаемаразумення з жонкай, якая схавалася ў скарлупіне дробязных крыўд і папрокаў.

Заяўка на пэўны характары зроблена і ў апавяданні «Пахаваная смерць», якое аўтар прысвяціў «светлай памяці маці Волгі Раманаўны і бацькавага франтавога сябра Івана Гапоненкі». Аб дакументальнасці асновы сведчыць і тое, што адзін з персанажаў таксама мае прозвішча Гапоненка. Расказваючы пра пасляваеннае пабрацтва людзей ужо сталага веку, А. Пенязь вяртаецца і ў гады іх мінулага. Прываблівае адкрытасцю, даверам да іншых Піліп Латан, бацька двух сыноў, які адзінока дажывае свой век у вёсцы. Здавалася б, нічога незвычайнага аўтар не адкрывае, ды апавяданне запамінаецца.

Прага самастойнасці, зразумела кожнаму, хто ступае на літаратурную сцежыну, павіна падмацоўвацца і немалым жыццёвым вопытам, і тым, што звычайна называецца біяграфіяй унутранай — не заўсёды прыкметнай, часам ледзь бачнымі спружынамі, якія рухаюць нараджэннем аўтарскай фантазіі. Гэта ў А. Пенязя ёсць. **Алесь МАРЦІНОВІЧ.**

меннікамі братніх народаў.

Але навуковая канферэнцыя — гэта не толькі даклады і паведамленні, а і свабодны абмен думкамі, знаёмства з жыццём народа, які раў свету вялікага паэта. Мы ўдзячны супрацоўнікам Літаратурнага музея Янкі Купалы за прадстаўленую нам магчымасць далучыцца да ўсяго, што мы называем «свет Янкі Купалы». Надоўга запамінацца паездка ў Вязьніку, на радзіму паэта, доўга будзе гучаць у сэрцах удзельнікаў канферэнцыі непаўторная музыка купалаўскіх ралюк.

**М. ЛІТОВСКАЯ,
Т. СНЕГІРОВА,
выкладчыкі Уральскага дзяржуніверсітэта.**

3 КЛОПАТАМ ПРА СПАДЧЫНУ

Патрэбен энцыклапедычны збор помнікаў беларускай літаратуры

Кожнае факсімільнае выданне помнікаў літаратуры мінулага — значная падзея ў культурным жыцці рэспублікі. Зборнікі «Жалейка», «Вянок», «Песні-жалыбы», «На этапах», «Словарь белорусского языка» Насовіча, а сёння і «Матчын дар» Алесь Гаруна прынеслі сапраўдную радасць усім аматарам беларускай паэзіі і роднай культуры. Шкада толькі, што такія падзеі ў нас адбываюцца вельмі ж рэдка. І хоць добры пачатак пакладзены, трэба прызнаць, што ён пакуль што яшчэ празмерна сціплы.

Я калісьці працаваў у бібліятэцы Інстытута славяназнаўства Польскай акадэміі навук (тады гэта яшчэ быў аддзел, а не самастойны інстытут). Мне спатрэбіўся адзін славянскі часопіс XIX ст. Калі я запытаў, дзе яго можна знайсці, мне казалі, што ёсць і ў іх. І я сапраўды атрымаў факсімільнае выданне, ажыццёўленае спецыяльна для навуковых мэт. І падумалася: а калі ж гэ-

НАШ КАЛЯНДАР

ПРАЗ ФІЛЬТР ЧАСУ

Упершыню я ўбачыў Сцяпана Майхровіча на вялікай і надта ж у тых часы адказнай пасадзе дырэктара Дзяржаўнага выдавецтва БССР. За чатыры гады ў армейскіх умовах жыцця ў мяне склалася вельмі моцнае ўяўленне пра субардынацыю, і само слова «дырэктар» у дачыненні да выдання кніг гучала для мяне прыблізна як «генерал». Помню, як гэты «генерал», здаралася, крочыў па калідоры на чацвёртым паверсе Дома друку і размахваў толькі што знятым з друкарскага станка зборнікам — «У роднай хаце» П. Броўкі або «Добры дзень» А. Астрэйкі, «Гарачыя вятры» П. Панчанкі або «Поўдзень» В. Віткі, «Салют у Мінску» А. Вялюгіна ці «Каб ведалі» М. Танка... Надрукаваныя на пажоўклых паперы, з вельмі сціплым вокладкам, яны неслі подых тае светлай пары, якой пазначаны былі здабытыя намі мір, яшчэ працяты рэхам вайны і ўжо асветлены агнямі пераможных салютаў. Натат у назваў — поступ часу. Часу вяртання, часу адраджэння, часу адбудовы. А я чуо тупат імклівай хады С. Майхровіча па калідоры і гэты ганарлівы вокліч: «Анатоль Вялюгін... «Салют у Мінску». Першая кніжка, ды затое — якая: пацягне цяжэй за іншы том...»

Мабыць, не будзе перабольшаннем сказаць, што гэты чалавек у сярэдзіне 40-ых са-

КУПАЛАЎСКІЯ ЧЫТАННІ

У маі Літаратурны музей Янкі Купалы і СП БССР сабралі даследчыкаў і прапагандыстаў творчасці вялікага беларускага паэта для правядзення Купалаўскіх чытанняў. На гэты раз яны былі прысвечаны 106-й гадавіне з дня нараджэння Янкі Купалы і 80-годдзю з дня выхаду яго першага паэтычнага зборніка «Жалейка».

Два дні ў вялікай зале Дома літаратара музейнай раёнтнікі і выкладчыкі ВДУ, супрацоўнікі літаратурна-навуковых інстытутаў і мастацтвазнаўцы з розных рэспублік нашай краіны абмяркоўвалі праблемы вывучэння творчай спадчыны Янкі Купалы. Тэматыка данадаў была вельмі цікавай: увадзіліся ў навуковы ўжытак малавядомыя факты біяграфіі Купалы, паглыблялася разуменне сацыяльна-філасофскіх і эстэтычных поглядаў пісьменніка. Серыя данадаў была прысвечана пытанням узаемазвязей творчасці беларускага паэта з прадстаўнікамі іншых нацыянальных літаратур. І гэта невыпадкова, бо песняра Беларусі звязвалі цесна жыццёвыя і творчыя сувязі з многімі пісь-

меннікамі братніх народаў.

Але навуковая канферэнцыя — гэта не толькі даклады і паведамленні, а і свабодны абмен думкамі, знаёмства з жыццём народа, які раў свету вялікага паэта. Мы ўдзячны супрацоўнікам Літаратурнага музея Янкі Купалы за прадстаўленую нам магчымасць далучыцца да ўсяго, што мы называем «свет Янкі Купалы». Надоўга запамінацца паездка ў Вязьніку, на радзіму паэта, доўга будзе гучаць у сэрцах удзельнікаў канферэнцыі непаўторная музыка купалаўскіх ралюк.

**М. ЛІТОВСКАЯ,
Т. СНЕГІРОВА,
выкладчыкі Уральскага дзяржуніверсітэта.**

та і мы дачакаемся такога? У Мінску няма нават поўнага камплекта «Нашай Нівы», якая адыграла такую велізарную ролю ў гісторыі нашай перадак-стрыччэйкай культуры і літаратуры. І настала пара падумаць пра такое выданне газет «Наша доля», «Наша Ніва» і іншых, каб забяспечыць імі і асноўныя бібліятэкі, і даследчыкаў, і сапраўдных аматараў-кнігалюбаў.

Велізарнай падзеяй у літаратурным жыцці перадак-стрыччэйкай Беларусі з'явіўся выхад у свет зборнікаў «Дудка беларуская», «Смык беларускі», «Вязанка», «Хрэст на свабоду», «Скрыпка беларуская», «Гуслар», «Шляхам жыцця» і многіх іншых кніг. Іх пара перавыдаць, тым больш, што сучасны чытач не мае ніякага ўяўлення ні пра іх выгляд, ні пра змест. Паспрабуеце па сённяшніх зборах твораў Янкі Купалы атрымаць хоць якое б там ні было ўяўленне пра змест зборніка «Жалейка». І нічога не атрымаеце. Паасобныя вершы рассыпаны па розных тамах. Ды і ў каментарыях не пра ўсе вершы, змешчаныя ў зборніку, сказана, што яны там друкаваліся. А што ўжо гаварыць пра паэзаў і празаікаў, якія такой ролі ў гісторыі беларускай літаратуры не адыгралі? Наш абавязак сёння — дамагчыся таго, каб тыя кнігі нарадзіліся яшчэ раз у сваім першаходным выглядзе, такім, у якім яны пайшлі да чытача, вучылі яго, прымушалі цешыцца і пакутаваць, рваць «духа пугу», кажучы словамі Алеся Гаруна, будзілі чалавечую годнасць і нацыянальную свядомасць.

Ці многія з нас бачылі і трымалі ў руках кнігі Яна Чачота.

Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча? А іх з'яўленне было сапраўдным пераламом у гісторыі беларускай літаратуры і культуры. Яны таксама чакаюць сваёй сустрэчы і з сённяшнім чытачом. Наогул так і хочацца пералічваць і пералічваць, і ўсюды дадаваць слова «трэба...»

Сёння мы можам падумаць пра тое, каб для нашых бібліятэк і даследчыкаў падрыхтаваць факсімільную энцыклапедыю беларускай літаратуры XIX ст., уключыўшы ў яе ўсе творы беларускіх аўтараў, апублікаваныя ў XIX ст., усе мастацкія рукапісныя тэксты XIX ст., усе даследаванні па гісторыі беларускай літаратуры, падрыхтаваныя і апублікаваныя ў XIX ст.

Перш за ўсё трэба было б скласці поўную бібліяграфію ўсіх тэкстаў, з указаннем іх бібліятэчных і архіўных адрасоў. Гэта дало б магчымасць падрыхтаваць план-праспект выдання, вызначыць яго памер, колькасць тамоў, распрацаваць асноўныя прыярытэты выдання. Сумеснымі намаганнямі Інстытута літаратуры і рэдакцыі «Беларускай Савецкай Энцыклапедыі» ўсю падрыхтоўчую работу можна было б ажыццявіць на працягу года.

Такое выданне найбольш наглядна паказала б, з якой невялічкай крынічкі зараджалася новая беларуская літаратура, колькі яна перашкод вымушана была змыць на сваім шляху, каб набрацца сілы, а затым панесці такі шчодры дар сусветнай літаратуры ў савецкую эпоху.

Мы не можам забываць, што дзве сусветныя вайны, у эпіцэнтры якіх знаходзілася Беларусь, нішчылі і матэрыяль-

ныя і духоўныя набыткі нашага народа. Шмат страчана назаўсёды. А мы да гэтага часу так і не паклапаціліся, каб аднавіць тое, што ўцалела і збераглося ў архівах, бібліятэках, у прыватных руках, і каб сабраць усё разам. Ды не толькі ў нейкім адным архіве, адным кнігасховішчы, але і ў кожнай буйнейшай бібліятэцы, у кожным горадзе, у кожным універсітэце, інстытуце, не кажучы пра акадэмічныя ўстановы. Гэта мела б вялікае практычнае значэнне. Сёння кожны даследчык гісторыі літаратуры, кожны аспірант практычна пачынае з азоў, з самастойных архіўных пошукаў (вядома, за дзяржаўны кошт), з паездак па бібліятэках краіны ці нават і за мяжу. Наяўнасць універсальнага, энцыклапедычнага па сваім характары збору помнікаў беларускай літаратуры мінулых эпох стварыла б фундаментальную базу для новых пакаленняў даследчыкаў.

Звыш 60-ці гадоў таму назад з'явілася ў друку адна з найбольш саўдальных кніг ва ўсёй гісторыі беларускага літаратуразнаўства «Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі» Вацлава Ластоўскага, які праз нейкі час стаў неадменным (гэта значыць, галоўным) сакратаром Акадэміі навук БССР. Яшчэ і сёння наша навука не выкарыставаў матэрыялу, сабранага ў гэтай кнізе.

А ў перспектыве мне бачацца выданні помнікаў нашай пісьменнасці XIV—XVIII стагоддзяў. Гэтая справа заслужыла спецыяльнага абмеркавання. Вядома, і сёння можна было б ажыццявіць падрыхтоўку паасобных кніг (перш за ўсё трэба было б неадкладна перавыдаць усю спадчыну

Францішка Скарыны), аднак для поўнага, энцыклапедычнага па сваёй сутнасці выдання помнікаў той эпохі мы яшчэ не гатовы. Але для пачатку адной з першачарговых задач варта лічыць публікацыю спадчыны Гальяша Пельгрымоўскага, аўтара беларуска-польскай паэмы «Гутарка ў Маскве» (створанай у 1601—1603 гг.), паэтычнага і празаічнага дыярышушаў, дзе ён апісвае падарожжа ў Маскву ў 1600—1601 гг. і перагаворы вялікай дэлегацыі, якую ўзначальваў Леў Сапега, з Барысам Гадуновым аб заключэнні «вечнага міру». У дыярышах, напісаных на польскай мове, ёсць і беларускія ўстаўкі. Самі ж перагаворы пакінулі след у рускай, польскай і беларускай літаратурах. Пра іх упамінаецца, у прыватнасці, у трагедыі А. К. Талстога «Цар Барыс», у манатрафі Р. Скрыннікава «Барыс Гадуноў» (з серыі «Жизнь замечательных людей») у Баркулабаўскай хроніцы, у шматлікіх польскіх крыніцах. І толькі ў сучасных беларускіх гістарычных і літаратуразнаўчых даследаваннях — ні слова. А між тым самога Гальяша Пельгрымоўскага, пісара Вялікага княства Літоўскага (ён з'яўляўся сакратаром пасольства), мы маем падстава лічыць першым беларускім аўтарам сапраўды мастацкага — прытым паэтычнага — твора. Як паэт ён на цэлую галаву ўзвышаецца над сваімі сучаснікамі.

У выданні помнікаў пісьменнасці мінулых эпох ёсць грамадская патрэба. Далей адкладваць такую работу на неакрэслены час — недаравальна.

Уладзімір КАЗБЯРУК.

праўды па-творчы кіраваў толькі што адноўленым выдавецтвам і шмат чаго зрабіў для выдання вельмі важных менавіта ў тую пару кніг для развіцця нашай літаратуры.

Сцяпан Казіміравіч запрасіў мяне да супрацоўніцтва ў часопісе «Польмя», дзе ён ласней узначаліў аддзел крытыкі і бібліяграфіі. Усхваляваны нефіт, я ганарыўся гэтым, але... Трэба было вучыцца. І ён вучыў. Аднойчы нас сабралася ў цесным пакойчыку «Польмя» ўсё на тым жа чацвёртым паверсе Дома друку чалавек пяць. Маладыя. Смелыя і насьцярожаныя, рашучыя і бязлітвыя, гатовыя бязлітасна за штосці змагацца і асьцярожныя, мы былі, вядома, «прадуктам часу». Канфармізм (тэрмін такога мы тады і не ўжывалі) закрунуў нас досыць адчувальна. Праўда, калі б нам хто-небудзь тое сказаў, мы ўзялі б яго за грудкі. Паколькі гэта для мяне быў, магчыма, самы першы ўрок літаратурнай крытыкі, я запомніў сказанае С. Майхровічам.

Крытыка — гэта літаратура, казаў ён, ды ў адрозненне ад мастацкай, яна грунтуецца на лагічных падмурках. Тое, што даруецца паэту або празаіку дзеля таго, што ў яго жыццёвая ўражанні і роздум аб іх маюць вобразнае ўвасабленне, крытыку не даруецца. У крытыку вобразная мова пераключаецца на мову лагічных канструкцый, разважанняў, сэнсэнцый і высноў. Таму многае ў нас выглядае як бы судовым

прысудам, і гэта абуджа пэўную агіду да нас з боку мастакоў — паэтаў і празаікаў. Мы абавязаны і самі ж імкнёмся быць у рэчышчы палітычнай плыні часу. Нават наша лексіка стракаецца паняццямі, запазычанымі ў сацыялогіі, філасофіі, палітычных навук. Таму чытачы, кіруючыя партыйныя работнікі і грамадазнаўцы адрозна бачаць, калі мы хоць крыху адхіляемся ад галоўнага і надзёнага палітычнага фарватэра. Складаная прафесія? Вядома! (Сцяпан Казіміравіч амаль што радасна гукнуў гэта: «Вядома!»). За крытычны хлеб баязліўца няма чаго і брацца.

Калі не памыляюся, Рыгор Шкраба нешта прамовіў тады наконт «флюгера», а гэта самая крыўдная манушка, якую даюць пісьменнікі крытыкам.

Майхровіч падхапіў рэпліку: што ж, маўляў, і флюгер панамае правільна арыентавацца, адкуль і куды дзьме вецер. Толькі вось нікому з нас адкрыта флюгерам быць не хочацца і назат сорамна. Мы бяром у рукі пяро, каб сцвярджаць свае перакананні, выяўляць свае ўражанні, даваць свае ацэнкі. Дык запомніце, калегі, сумленны крытык сумленна збірае і канцэнтруе факты літаратуры, звесткі, асвятляе ідэйнае і змястоўнае багацце твораў, паказвае знітанасць мастака з народам і часам. Тут нам нельга і на кропельку хлусціць. Недаравальна! У сваіх каментарыях мы можам захапляцца чарговым палітычным заклікам, чарговай сацыялагічнай фармулёўкай, нават моднай газетнай фразеалогіяй. Больш таго, нас, бывае, вымушаюць так пісаць рэдактары, ад якіх залежыць публікацыя. Ды і самі мы, бывае, марым трапіць у струмень і паказаць сваю адукаванасць.

Так ён гаварыў у годзе нешта пяцідзятатым. Шчырасць ягоная, прызнаюся, бянэжыла і насцярожвала. Ці не занадта? А Сцяпан Казіміравіч не спыняўся. Упэўнена гаварыў, што ўдумлівы чытач з

цягам часу, разгарнуўшы нашы артыкулы і кніжкі, будзе адкідаць нашы кан'юнктурныя каментарыі, рабіць карэктывы ў іх, суадносіць з сучаснымі для яго ісцінамі, а вось затое сабраны намі фактычны матэрыял застаецца і для яго скарбам, багаццем.

Цяпер я разумею, што гэта было прызнанне вопытнага крытыка, выдаўца, рэдактара ў тым, што наша рамяство — і складанае, і небяспечнае, і прывабнае, і адказнае. Імкненне літаратурнага крытыка быць на ўзроўні часу вельмі часта зварнала яго ў абдымкі так званай вульгарнай сацыялогіі. Да таго ж варта помніць тагачасныя напады на М. Зощанку і Г. Ахматаву, прамову А. Жданова пра часопісы «Звезда» і «Ленінград», калі і наша крытыка спрабавала (і часам не без «поплекху») знаходзіць і выкрываць «сваіх», «тутэйшых» зощанак і ахматавых. Мы ж былі сведкамі таго, як грыгнулі дзверы ўрадавай ложы ў купалаўскім тэатры ў першым жа антракце на прэм'еры «Мілага чалавека» К. Крапівы... І вось у гэтай атмасферы такая шчырая гутарка пра таямніцы і рыфы крытычнай прафесіі ў літаратуры? Рызыкаўна. І — сумленна.

Мне і пры першым знаёмстве з асноўнымі працамі С. Майхровіча — даследчыка і гісторыка нашай літаратуры — кідалася ў вочы, умоўна кажучы, як ён аддае даніну часу ў сваіх сацыяльна-публіцыстычных каментарыях і як уважліва-беражліва ставіцца да фактаў, да сутнасці творчасці і эстэтычнага характэра ў спадчыне Ф. Скарыны, В. Дуніна-Марцінкевіча, Ф. Багушэвіча, Я. Лучыны, М. Багдановіча. Вывучаў ён архіўныя матэрыялы старанна і як бы наводзіў арыенціры для таго, каб пазнейшыя даследчыкі маглі ісці па слядах ягоных знаходак — важных, цікавых, невыпадковых. Пагартайце хоць бы яго кніжкі, прысвечаныя «Слову аб палку Ігаравым» і народным прыказкам і прымаўкам, — коль-

кі ў іх транных і мудрых паралеляў і суадносін паміж «словам» і «рэчаіснасцю»! Народнае пахаджанне пісьменніцкіх памкненняў, народны боль і народны пафас у творчых шуканнях лепшых нацыянальных талентаў С. Майхровіча вылучае і даводзіць да чытача пераканальнымі цытатамі і дэталі падрабязным аналізам эстэтычных сродкаў п'сьма таго ж Ф. Багушэвіча, напрыклад, або Я. Лучыны.

Вядома, інакш, чым у шэсцьдзят першым годзе, чытаецца сёння кніжка С. Майхровіча «Янка Брыль». Інакш — і нарыс жыцця і творчасці Івана Шамкіна (1978 г.). Ёсць сярод нас надта жвавыя зласліўцы, якія сёння дэманстратыўна адкідаюць убок кнігі С. Майхровіча «Жыццё і творчасць Ф. Багушэвіча» або «Нарысы гісторыі старажытнай беларускай літаратуры XIV—XVIII ст.ст.» як састарэлыя. Сапраўды, у той частцы, што завецца каментарыямі, вы сустрэнеце і прыкметы або адгалоскі вульгарнай сацыялогіі, і спрощаныя класавыя характарыстыкі. Ды затое якое багацце фактычнага матэрыялу сабрана старанным і ўлюбёным у жыццё роднае слова літаратарам. І як дапытліва сягае даследчая думка яго ў сферу філасофскага асэнсавання пісьменнасці знутры, на грунце непарыўнай сувязі літаратуры з жыццём...

На творчасці С. Майхровіча лясчыць адбітак пераходнага перыяду. Ён ствараў свае асноўныя літаратуразнаўчыя працы тады, калі мы жылі яшчэ ў атмасферы аўтарытарнага панавання вульгарнай сацыялогіі і толькі пачыналі пераасэнсоўваць гэтую атмасферу пад уплывам вялікіх змен у ідэалогіі пасля XX з'езда КПСС. А гэта вельмі ж драматычны перыяд нашай культуры. І Сцяпан Казіміравіч сумленна працаваў у ім — як умеў і наколькі хапала яго таленту.

У гэтыя дні яго было б во семдзесят.

Барыс БУР'ЯН.

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

КАЗАЧНИК 3 МІНСКА

У 1980 годзе выдавецтва «Домавіна» ў Будышыне (Германская Дэмакратычная Рэспубліка) выдала анталогію беларускага апаўднення ў перакладзе на верхнялужыцкую мову «Дзівак з Ганчарнае вуліцы». З таго часу мінула сем гадоў, і вось зноў з'явілася на мове лужыцкіх сербаў яшчэ адна беларуская кніжка. На гэты раз зборнік паэзіі для дзяцей Максіма Танка «Юлькі сонцаў свеціць». Укладальнікам кніжкі з'яўляецца вядомы сербалужыцкі пісьменнік і культурны дзеяч Міта Лоранц. Ён выбраў са зборніка Максіма Танка «Ехаў казачнік Бай», які выйшаў у 1984 годзе ў выдавецтве «Юнацтва», 23 вершы народнага паэта Беларусі, напісаў да іх прадмову — сваясаблівую маналог-гутарку з малым сербскім чытачом.

«Баяць ці не? Гэтае любіць, як будзеце зараз чытаць, хітрае пытанне задае нам беларускі паэт Максім Танк, які вядомы далёка за межамі сваё бацькаўшчыны і мовы, — піша Міта Лоранц. — З кожнага добрага слоўніка вы даведзецеся, што ягонае сапраўднае прозвішча Яўген Іванавіч Скурно, што нарадзіўся ён у 1912 годзе ў сялянскай сям'і, што свой баявы паэтычны псеўданім ён заслужыў рана: быў выключаны з гімназіі, быў у падполлі, першы ягоны зборнік змагарных вершаў «На эстаках», які выйшаў у 1936 годзе, быў забаронены польскімі ўладамі Заходняй Беларусі... А цяпер ён пракаляў роўны шлях з Мінска да нас, як «казачнік Бай». З дасціпным гумарам сваіх вершаў, з гарэзлівым, іншым раз далікатным гучаннем сваіх радкоў, Сербскі смех і сербскія скрыпачкі вельмі прыдадуцца ім, яны як бы настроеныя на ягоныя струны. Максім Танк — наш сябар. Ён перакладаў сербскія вершы. Першая ў нашай краіне ягоная кніжка выходзіць невыпадкова пасербску. Таму не прымушай прасіць слебе, паэт, — бай!»

Такім чынам, перш чым чытаць Танкавы вершы, малы сербалужыцкі чытач мае магчымасць пазнаёміцца і з аўтарам. Змест зборніка складаюць вершы «Ехаў казачнік Бай», «Баян», «Зячы дом», «Зімовыя прыгоды», «Чмель», «Пудзіла», «Вавёрка і дзяцел», «Сярод лясоў наднёманскіх», «Мухамор», «Дзед і шчупан» і шэраг іншых. Над перакладамі іх на верхнялужыцкую мову працаваў, апрача Міты Лоранца, яшчэ цэлы гурт паэтаў — Юрыі Кох, Павал Фелькель, Антон Наука, Герат Лібш, Бена Будар, Марыя Краўцац, Томаш Наука.

Вершы Максіма Танка ў кніжцы цікава праілюстравала мастачка Эва Натус-Шалямон.

А. ТРАЯНОУСКІ.

У КАМІСІЮ ПА ЛІТАРАТУРНЫХ СПАДЧЫНАХ ПІСЬМЕННІКАУ

Сакратарыят праўлення СП БССР зацвердзіў камісію па літаратурнай спадчыне вядомага беларускага паэта, лаўрэата літаратурнай прэміі імя А. Куляшова Сцяпана ГАУРУСЭВА ў складзе: А. Волскай (старшыня), Я. Крупенька, Ю. Свірка, В. Ракнаў, В. Гаўрусёў (брат паэта).

На сваім першым пасяджэнні камісія па літаратурнай спадчыне Сцяпана Гаўрусэва распрацавала канкрэтныя меры прыярытэту аб ушанаванні памяці паэта і выданні яго твораў.

Камісія звяртаецца з просьбай да ўсіх, хто ведаў С. Гаўрусэва, дасылаць успаміны, пісьмы, фотаздымкі па адрасу: Мінск, 220034, Фрунзе, 5, Дом літаратара (пакой 309).

Зацверджаны таксама камісія па літаратурнай спадчыне пісьменнікаў:

Васіля ГАРБАЦЭВІЧА — І. Казека (старшыня), В. Каваленка, В. Мыслівец, А. Гардзіці, С. Гарбацэвіч (сакратар);

Сяргея ФАМІНА — Г. Юрчанка (старшыня), Г. Бубнаў, В. Жураўлёў, А. Фамін (сакратар);

Уладзіміра КАВАЛЬСКАГА — М. Арошка (старшыня), В. Гапава, С. Шушкевіч, Л. Зубрэнка, В. Латаева.

Мікола МЯТЛІЦКІ

Узяўшы плошчу шчыльна ў сховы,
Вядзе маўчанне гучны код.
Над пачуццём перабудовы —
Высокі плот, замшэлы плот.

Стаяць твае цяжкія краты
Над слыннай памяццю зямлі.
Заслон надзейны бюракраты
З патуг амшэлых узвалі.

Паверыць дай, што гэта прымхі!
Малю Айчыны небясі,
Што сёння ж ты аковы прымеш
І Волі розгалас дасі.

Тужэй падціснуты папругі
Духоўна ўсохлага Дабра.
О вы, айчынныя хапугі,
Вам зразумець адно пара:

Наш лёс — паліты горкім потам,
Святыя нашы мазалі,
Што мы наводшыбе, за плотам,
Без ліку год і так былі.

Адкрыце душ мізэрных сховы:
Ваш марыць плот, што прыйдзе дзень
І сонечнай перабудовы
Астатні выблісне прамень!

І ўзідзе ява — эшафотам,
І будзе спудным кожны крок,
І раскашуе зноў за плотам
Глыбокі змрок, таемны змрок.

Шлях ад ухвалы да апалы
У холад зыбкае жарстыць?
На геній вечнага Купалы
Ярлык наклевалі вы!

Зірні наўкол — якія стреты,
Якія духу дзірваны!
Ваш плот высокі, гарлахваты,
За ім гняздуе — рай зямны.

Ды ўсё ж я веру — хоціць поту:
У гэты дзень, у час такі
Павырвем гнёўна з дошак плоту,
Іржой узятых цвікі.

Мы скажам свету ў абнаўленні
Над вашай чэлядзю глухой:
Наш дух збудзіў Вялікі Ленін,
А вы? — услед ішлі трухой.

Вы сталі «розумам», «аплотам»,
А самі — млелі ад шчадрот.
Багата год пад вашым плотам,
Глынуўшы гары, спаў народ.

Шапталі ўчэшна казкі-былі
Пра родны край, пра ўласны род.
Ды ўсё ж сябе адных любілі,
Душой схаваўшыся за плот.

Народзе мой, якія словы
Ты шэпчаш, зорачы вачмі?
Вялікі час перабудовы
Душой абуджанай прымі!

Дрыжэць не любяць гарлахваты,
У іх — свой росшук праваты.
За боль зямлі, за духу страты
Карчуй, народ, маны платы!

Ганарар прашу пералічыць у Фонд культуры
на рахунак будаўніцтва помніка
Кастусю Каліноўскаму.

Хроніка аднаго вечара

Стратаў зямных,
Старонку для запісу адгарні:
Я дыхаў пылам тваім, Няміга,
Які клубіўся,
поўначы дні
Глухасці нашай і застою,
Лудзіў глоткі — да хрыпаты!
Ступаў я побач
зямной вярстою,
Пылам мяне
асыпала ты.
...Калі на горад плылі крыжаста
«Мессеры» карычневае чумы,
Разам з людзьмі
сціналіся з жахам,
Няміга,
і твае дамы.
Чырвоным рэбрам цаглянай кладкі
Яны,
запыленыя,
зірнулі пасля,
Калі надрывіста, без аглядкі,
Хадзіла «баба»,
Гула зямля.
О, колькі пылу!
Як густа, крута
Ен плыў над горадам, чорны, тады.
Адышкі нашай зямной пакута.
Няміга, дай мне глыток вады!
Стагоддзяў даўніх скразная страта,
Стагоддзяў новых — зямны віток.
Гарляк гарачага тэхнакрата
Сягоння студзіць святы глыток.
Сягоння рвуцца
застою жылы,
П'ючы вячыста тваю брую.
Я з-пад абломкаў,
з-пад друзу, пылу,
На чэзлым сметніку —
устаю.

Балада пра плот

Зялёны плот мне вочы коле,
Стаіць паміж залеў, спякот.
Над круцізнай народнай долі —
Высокі плот, замшэлы плот.

Фотаэцюд С. КРЫЦКАГА.

Павел ПРУДНІКАУ

У 1975 годзе я наведваў «край белай маўнліваасці» — Таймыр з яго сённяшняй індустрыяльнай сталіцай — горадам Нарыльскам, дзе я ў гады сваёй горкай маладосці правёў шмат паднявольных гадоў. На працягу амаль што месяца я знаёміўся з новымі грандыёзнымі забудовамі краю, успамінаючы былыя палаткі і часовыя прымітыўныя будынкі-паўзямлянікі. Знаёміўся з культурнымі і навукальнымі ўстановамі, а таксама са свабоднымі, жыццярэадаснымі людзьмі, міжвольна прыгадваючы былых будаўнікоў рабоў — ахвяр культуры Сталіна. Гэта яны пранеслі на сваіх плячах увесь цяжар суролага часу. Гэта яны ўзвалі там заводы-валаты і палацы культуры, вышынныя дамы і спартыўныя збудаванні. Гэта яны праналі самую паўночную ў свеце чыгунку ў 120 кіламетраў па вечнай мярзлоце.

Вынікам маёй паездкі на Таймыр з'явілася некалькі нарысаў, нізка вершаў і паэма «Таймыр», старонкі з якой прапаную чытачам «ЛіМа». Цалкам паэма будзе апублікавана ў часопісе «Полымя».

АУТАР.

Дудзінка — Нарыльск

«Тах-тах-тах, тах-тах-тах, тах-тах-тах», —
Чую колаў нязменныя рытмы.
Ва ўнісон гэтым рытмам

Дождж малоціць у дах
кляўцом маналітным.

Восень сцэле свой жоўты дыван
На ўсю тундру,
парослую мохам.

Я імчуся праз золь і туман
Пад чыесці і ахі, і охі!

Я імчуся праз даўні падман,
Праз хлусню,
крывадушнасць і жахі...

Над сабою самім я тут —
пан,

Той,
што цудам збярогся ад плахі.

Вядомы рускі савецкі паэт Ігар Шклярэўскі цесна звязаны з Беларуссю. Ураджэнец Магілёўшчыны застаўся верны родным мясцінам і ў творчасці. Гэта не проста так званыя беларускія матывы. Беларусь прысутнічае ў радках паэта, паміж радкоў, у душэўным складзе ўсёй паэзіі Ігара Шклярэўскага. Дняпро і Прыпяць з маленства цякуць у сталыя гады паэта. Невыпадкова, што сваю Дзяржаўную прэмію СССР 1987 года Ігар Шклярэўскі ахвяраваў на пасадку лесу над Прыпяццю, каб узнавіць хоць нузлачок зялёных абсягаў, апаленых Чарнобылем.

Пра пераклады Ігара Шклярэўскага з беларускай паэзіі можна пісаць цэлае даследаванне. Ігар Шклярэўскі — намеснік старшыні Савета па беларускай літаратуры пры СП СССР.

25 чэрвеня спаўняецца 50 год з дня нараджэння паэта. Увазе чытачоў прапаную ў сваім перакладзе вершы Ігара Шклярэўскага.

Рыгор БАРАДУЛІН.

Як цягне сцюжай ад зямлі!
Каляны лапнік насцілаю
і зверху мохам ахінаю.
Са стогнам лебедзі прайшлі.
І вось ляжу каля агню
ў пасцелі цёплай і духмянай
пад хмарай Поўначы ўзлаванай
і адчуваю —
ў вышыню
нясе мяне, а доле снамі —
Зямля, аброслая лясамі,
ў гарах — каб дух не выдзімала,
ў марах — каб карыну трымала,
з запасам крыг,
з жывым агнём
сварлівы, цемнаваты дом.

Матылёк

Пра вечнасць я не ведаю нічога...
А ў сонным лузе б'ецца матылёк!
То праплыве, як сцяг жалобны бога,
то малалецтву казытне руку,
то на маім гусіным паплаўку
перадыхне...

А паплавок нырнуў!
На сэрцы ў рыбака трывожна стала.

«Тры мушкецёры», вербы і пясок,
і на ўлюбенай кнізе —
матылёк,
як аксаміт пунсовы кардынала.

Ігар ШКЛЯРЭЎСКІ

Раскрыліць крылы чорны махаон,
і там, далёка,
ў ззянні перламутра
дзетдомаўскі ўздыхне акардыён.

Падстрыжаныя ўсе пад «ноль»,
з вачыма чыстымі, як боль...
Пра вечнасць я не ведаю нічога.

Ды ўгадвае яе мая трывога
ў азяблым матыльку —
на вадароднай бомбе
альбо на пломбе атамнага склепа.
Так многа мне і матыльку не трэба.

Яго вада аднойчы нарадзіла
і ўзавыла паветра ўсе дэталі,
а чарцяжы
загадкава прапалі,
каб не сціхаў жывы арыгінал...

Прайшлі вякі, і абмялелі рэкі,
пялёхне плотка —
круг да берагоў, —
там, дзе хазары з рук змывалі кроў
і на сябе глядзелі печанегі.

А матылёк вякі пералятае
і ўпарта жэніць кветкі і траву —
ад Варкуты і да снягоў Алтая!

Апынуліся ў гомане,
тлуме.
Наступленне на тундру пайшло
У напрамку сцюдзёнай Нарылкі.
Край маўкліваасці
страў тут «паслоў»
Рыбай-соллю,
сухою скарынкай.

Завінелі ламы, тапары,
І рыдлёўкі, і кіркі, і пілы!..
Да зімовай завейнай зімы
Уцяплялі палаткі-магілы.

І адразу ж тут бралі на штурм
Непарушнасці вечнай мязлоты.
Не адну пакарылі вярсту
У знямозе,
у стоме
за дротам.
З
Надышла запалярная ноч,
Разам з ёю —
пурга з маразамі.
Цемра легла на трасу
і збоч.
Скрозь свавольцы бязлітасна замець.

А каманда —
давай і давай,
Ахвярай свае здольнасці,
сілы.
І пайшлі «камсамольцы» у «рай»
Па чарзе
на бязмежжы Расіі...

З дапамогай кастроў і ламоў
Побач з трасай
капалі магілы.
Без прамой адпраўлялі «дамоў»
Тых,
хто ў тундры за працаю гінуў.

А было,
што закопвалі ў снег,
Каб «людзей не адцягваць ад працы».
Нават сёння іх бачу я ў сне
І крадком па нябожчыках плачу...

Колькі шпалаў тут,
столькі галоў
Мы паклалі на прайдзёнай трасе.
Час прыйшоў —
кывадушнасць далоў!

Трэба ўсё расказаць аб тым часе.
Нам туманіў галовы падман,
Нажыліся мы догмам і культа,
Што выконваў свой здрадніцкі план,
Дзе заўсёды стаяў ЁН ля пульта.

Мы маліліся волі ЯГО
І ЯГО «добрамыслівым дзеям».
Потым гінулі ў гурбах снягоў,
Смерці ў вочы штодзённа глядзелі.

«...Тах-тах-тах, тах-тах-тах тах-тах-тах», —
Быццам еду ад Оршы да Мінску.
Дзесь чакаюць Валёк і Талнах,
А спынюся я лепш у Нарылску.

Нарылск
Ты — мой боль,
мая горкая памяць,
Мой трывожны, бязрадасны кут.
Ты — прамень,
што бязлітасна паліць,
Тоіць процьму і мук,
і пакут.

Хтосьці жартам «Паўночнай Пальмірай»
Ахрысціў цябе, горад-байструк,
На Таймыры зрабіў камандзірам
Мазалёвых, нявольніцкіх рук.

Цябе славяць сягоння паэты
І вучоныя пішуць тамы.
Толькі сказ мой зусім не пра гэта —
Не пра скверы, заводы, дамы.

Гэты сказ мой пра тых «піянераў»,
Хто з нуля тут усё пачынаў,
Хто, каб выжыць,
у выпадак верыў,
І не марыў хадзіць у чынах.

Сказ пра тых,
хто давіўся скарынкай
Ды смярдзячаю воблай, як соль,
Быў са смерцю заўжды ў паядынку,
Каго няньчылі замець і золь.

Лёс даўно парадніў нас навечна,
Мы з табою —
браты-сваікі.
З тых далёкіх часоў хуткацёных
Я паверыў,
што мы — землякі.

На раз'ездзе

Ты прагнуўся самотны ў журбе,
і, нібыта ад шчасця малечы,
захачелася плакаць табе —
так трывогай прыгорбля плечы.

Канюшынаю пахне ўначы,
расчыніла вагон правадніца!
За Дняпром занялася зарніца.
Хто табе можа дапамагчы?

Прыгадай, прыгадай, прыгадай
край маленства,
раз'езд неназваны.
Нехта ў белай кашулі з паляны
носіць сена, варушачы май.

Плач! Пакуль яшчэ вецер не знік
і ад шчасця заплакаць дарэчы.
Плач! Пакуль заплыніўся цяжнік
з цяжніком размінуцца сустрэчным.

І добры твар каня і морда чалавека
запомніліся ў дзень зімы — тады
ў руінах датухалі гарады.

Махнуў рукой з узбочыны калека...
І конь як быццам сцішыў крок памалу.
Ды пуга лягнула ў пустых снях,

ружовы ўвесь ад холаду і сала
вазак пашыбаваў убок вакзала.
І варухнуўся незнаёмы страх...

Пусты і ціхі дуб стаіць.
Ліст на раллі жаўцее ў дыме.
І ўночы вецер прыляціць
і ў неба палы ліст падыме...

І занясе на вершаліну.
Ды не прызнае ліст галіну.

Белы дзядок
За Дняпром на гароховым полі
напатакаўся мне белы дзядок.
Не расчуў я пытання. Паволі
знік стары і аброць павалок.

Я ля грэблі старое рыбацкае.
Зноў з'явіўся дзядок неляны.
— Часам коней маіх ты не бачыў?
Адзін шэры, другі вараны...

Я лугамі дадому вяртаўся,
і старэча мне зноў напатакаўся.
Жук паўзе па запалай шчацэ,
і абротка трасецца ў руцэ...

Аслабеў клёк ягоны з гадамі.
Дом у дзеда збязлюдзеў, заціх.
Толькі ходзіць і ходзіць палямі
і шукае ўсё коней сваіх.

Пастаіць ён над рэчкай дрыготкай,
патрасе дапатопавай аброткай,
мой не ўчуе адказ без маны.
— Адзін шэры, другі вараны...

Яму ў Парыжы сніцца сон —
рыбачыць ён, а з сенцаў шэрых
матуля зноў:
— Ідзі дамоў... —
І ўсё хутчэй цямнее бераг.

Ад верхаводкі віру цесна,
вось бацька з поўняю ў руцэ
ідзе, як з літаром пуццёскім,
і свеціць па Берліну, Празе.
А жабы рэпаюцца ў смазе,
і голас чуецца з вякоў:
— Ідзі дамоў, ідзі дамоў...

Чынушу
Нідзе! А ні ў драўляным доме,
ні ў гарадскім старым двары,
ні ў бойцы, ні ў гульні, ні ў стоме,
ні з сябрукамі на саломе,
ні з хлапчукамі на гары,
ні на зялёным мурагу —
куды б падаўся ты з адчаю? —
цябе я ўбачыць не магу,
тваё маленства не ўяўляю.

Канец
Акунаючы ў хмары твар,
піў крыніцы сцюдзёны адвар.

Стала цесна грудзям ад вады.
Не нап'ешся холаду ўсмак.
Нельга жабай нырнуць туды.
Апраўдацца нельга ніяк.

Ён ваду апошняю піў.
Ціха у ёй, і неба відно.
І чакалі... І строй сачыў.
У чырвоных лісцінках дно...

І запалкі яму канваір
кінуў, і чалавек закурыў.
Расшпіліўся. Стаў да асіны.
Гул нябыту злічыў хвіліны.
Чырванелася ў лісцях дно...

Валер САНЬКО

могі ці Каляды, Вялікдзень. Яно існавала і як бы не існавала.
— Свята ідзе, браткі, — загаворваў да сыноў і дачок Адама Бадановіча стары Іван Дарашчэня.
Слабыя блакітныя вочы-кроплі на твары дзеда часта слязца. Стары хоча пагаварыць са свежым чалавекам, паслухаць навуку, а нічога ад Бадановічавых дзяцей філасофскага не чуе — і злуе на сябе. Не ўмее іх расшавяліць. Не могуць жа вучоныя дзеці быць дурнейшыя за яго самога. Іван Дарашчэня ўсё часцей думаў пра складаную не для аднаго яго праблему: жыў на свеце ці не, калі жыў — для чаго?..
— Прыйдзя святая, пабачым яго, — аджартоўвалася моладзь.
— Як вёска, лепша ад горада ці не? — не хоча адыходзіць ад іх дзед.
— Абыдзем усе хаты, скажам. Ідзеца, дзеду, печ засумавалася, — засмяялася Марыя.
— Як ты гаворыш са старым чалавекам, — маці ўразілася лёгкадумнай рэз-

Святочны дзень, святочны..

АПЯВДАННЕ

Маці, СКУЦЭНЯ (Санько) Любе Кузьмінчыне

касці дачкі.
— А чаго ён з роспытамі лезе? Знайшоўса спавядальнік.
— Грахаводка, сціхіні. Аб'ехала свет, а розуму не займела.
Марыя працывала мулярам у Сібіры.
Прыгожая шатэнка трымалася смела і свабодна з хлопцамі і мужчынамі Вялікай Ігрушы. Упэўнены смех, упэўнены рухі, насміхлівыя словы не адпыхалі іх ад іранічна-рэзкай дзяўчыны, хутчэй наадварот. Жаніхоў у Марыякі ў сёлётні прыезд было шмат.
«Не жаніхі гэта, мама, — жанішкі. Несур'ёзна галота», — дачка намякала на бездухоўнасць заляцаншчыкаў. Ева Бадановіч усё часцей абцячалася: трэба сур'ёзна пагаварыць з дачкою, разбясачылася яна ў гэтай Сібіры за апошнія два гады.
Яшчэ за дзень да ўрачыстасцяў Ева Бадановіч чула неаднаразова таямнічыя перашэптванні сыноў, бачыла, як спаважна ходзіць пасівець стары Адам, задумліва пакручваю агрызкі вусоў, і заспакоена ўсміхалася, трапяткое жаночае сэрца працінала радасць. Цяплела ўсярэдзіне і ласкава вільгатнелі вочы, міжволі маладзіца думала пра блізкае свята. Дзень жанчын — яе дзень.
У дні гасцявання дзяцей жыццё Бадановічаў тым часам ішло па-ранейшаму — неадметна, у працы, якое значна прыбавілася. Сыны і дачкі прыгожа і разумна гаварылі адно з адным, бацькамі, суседзямі, чыталі кніжкі, слухалі крыкліва-рэзкія мелодыі ў пераносных прыезных прыёмніках, для блізіру што-кольвечы ладзілі па гаспадарцы, а стары і старая мелодыі ў шматлікую жыўнасць, штопораз гатаваць новыя прысмакі дзецям. Выхадны дзень клапатуноў цяпер яшчэ больш падобны на звычайны будзень.
Старыя нават не думалі, ці зменіцца такая завяздэнка. Працаваць трэба заўжды, нават на свята. Дні жанчын былі ўжо няраз, мала чым розніліся ад звычайных будняў, хоць і ведалі пра свята дзеці. Так будзе і сёлета. Хіба толькі пад вечар стары агароднік і садавод нібыта неўзнарком скажа гаспадыні: «Таё свята сёння, спачні крыху», — і яны разам, удваіх, сходзяць у кіно.
Ева Бадановіч ведала ўсё наперад.
Але ўсё ж цяпліўся ў сэрцы неспадзяванак, неўміручая і нясконца надзея на лепшае. Магчыма, хоць гэты дзень, калі ўся сям'я дома, будзе адметным і радасным, запам'ятаецца. Весіліла жанчыну і тое, што дзеці, відавочна, нездарма шукаліся, хадзілі з таямнічым выглядам. Ясна, задумалі штосьці добрае.
Бадановічыха не памылілася. Святніце свята яна і сапраўды запам'ятала.
(Заканчэны на стар. 14—15).

Да старых Адама і Евы Бадановічаў у Вялікую Ігрушу прыехалі ў госці дзеці — два сыны і тры дачкі. Сям'я даўно не збіралася разам, шчасцю бацькоў не было канца-краю. У хаце пасялілася святая.
— Мы, старая, насвяткуемса сёлета, — з памярковай лагоднасцю гаварыў жонцы Адам Бадановіч.
Раскаяння ў занябанні бацькоўскае хаты дзеці не адчувалі, у час прыезду ў асноўным займаліся сабою і сваімі сябрамі і знаёмцамі, бацькамі і гаспадарскімі праблемамі мала цікавіліся.
— Пра што можна столькі дзён гаварыць? — вопытны агароднік і садавод Адам Бадановіч не мог быць без справы ніводнага дня, дзеці ж ні да чаго не прыкладалі рук ужо двое сутак. — Хіба мы гэтак іх вучылі, старая?
— Не даўнай, дзед. Дай дзецям аглядзецца, — Ева Бадановіч старалася вызваліць рэдкіх дарагіх гасцей ад сямейных турбот.
Гэтыя двое хлебабораў не былі старымі людзьмі. З пяцярых іхніх дзяцей двое былі сямейныя, мелі нашчадкаў, але ўжо так павялося ў Вялікай Ігрушы, Працавічах, Валатах, Лясішчы, Нежаўцы, Казловічах, Сідаравічах на Случчыне, што сталых людзей, у якіх ёсць унукі, суседзі і сямейнікі завуць старымі.
Гаспадыня папытала ў гаспадары аб прысмаках. Зіма канчаецца, прыпасаў мала, дзецям на дарогу трэба даць... Але ж госці, пачаставаць трэба як след.
— Ня жміса. Ні часта ўсе збіраюцца, — зразумеў ашчадную жонку муж. — А ўвогуле, не мне цябе вучыць з кухоннымі справамі. Не прышынка шматлюдства, сама лацвей управішса.
А праз дзень надыйшло і другое свята — дзень жанчын.
Гэтае свята шырока сталі адзначаць нядаўна. Адзін веснавы прыгожы дзень, калі яшчэ не пачынаецца крыгаход, але шупак хвастом ужо лёд прабівае, мужчыны прысвяцілі сваім памочніцам і спадарожніцам у доўгім і цяжкім жыцці. Гэты дзень з'явіўся як бы вынікам дакураў сумлення ў мужчынскай паловы за паднявольнае становішча жанчын на працы і ў сям'і і стаў маўклівым пастаянным напамінкам грамадству за былую прыніжанасць жанчын, а магчыма, і цяперашнюю.
У вакольных з Вялікаю Ігрушаю вёсках ніхто нічога не меў супраць гэтага свята, але пры святкаванні не было той узвышанасці, якая бывае на дзень Пера-

«СЕННЯ СТАНОВІШЧА НЕ ЗМЯНІЛАСЯ...»

З пленума праўлення
Саюза кінематографістаў БССР

«Беларускі кінематограф сёння: праблемы майстэрства і творчай змены» — так вызначалася тэма гаворкі, якую вялі прадстаўнікі кінавытворчасці нашай рэспублікі.

І. ДАБРАЛЮБАУ, сакратар праўлення, абвясціў, што звыклы даклад-справаздача не рыхтаваўся. Няхай і ў парадку правядзення пленума адлучацца перабудова. А яна, паводле І. Дабралюбава, пачалася на кінастудыі з таго, што яе супрацоўнікі пачалі... браць ліцэнзіі «на адстрэл» сваіх калегу. Прага пакрытыкаваць захапіла ўсе працоўныя званні калектыву — знізу даверху і наадварот. Але іншыя кінематографістаў, іншых работнікаў, як тыя, што ёсць, у рэспубліцы, вядо-

ма, не з'явіцца для ажыццяўлення перабудовы. Таму трэба кілапаціцца і рупіцца пра тых, хто працуе сёння. Крытыка — друкаваная, з трыбун і з «таварыскіх» вуснаў — часцінкам даводзіць людзей да хваробы, бо не маючы дакладных выпрацаваных крытэрыяў, паасобныя крытыкі знішчаюць усё запар. Прамоўца падаў за прыклад неаб'яўленыя і нядабраныя артыкулы з нагоды вынікаў XVI рэспубліканскага агляду-конкурсу ў газеце «Советская Белоруссия» і адваротны выпадак — публікацыю А. Сільвановіча ў «Ліме». Варта было маладому чалавеку інтэлігентна пакрытыкаваць кнігу доктара навук В. Нячай, як ён быў выключаны са складу сенцыі

крытыкі С. К. Дабралюбаў прапанаваў склікаць пленум СК па стане і задачах крытыкі і штогод ладзіць агляд-конкурс работ крытыкаў; самую пільную ўвагу надаць адносінам з аддзелам крытыкі АН БССР. Далей прамоўца кортак пазнаёміў прысутных са станам навучання ў вочна-завочнай школе маладых крытыкаў пры СК і справамі аб'яднання «Дэбют», але пры гэтым заўважыў, што інструкцыі кінавытворчасці, прынятыя ў 1933 годзе (!), да гэтага часу замінаюць справе.

Ю. ЦВЯТКОУ, рэжысёр, смязаў, што «Беларусьфільм» вельмі ўмоўна можна назваць беларускай кінастудыяй. Няўвага і непавага да беларускай гісторыі доўгі час з'яўлялася дэпрывацыйнай заганай кінастудыі; сёння становішча не змянілася. Абыякавасць да гісторыі «справанавала» непавагу да народа, да ягонай культуры і мастацтва. Гэтае становішча трэба выпраўляць неадкладна. А на «Беларусьфільме» няма нават каардынацыі мастацкіх праграм створаных творчых студыяў, няма і ўзгаднення з планами іншых кінастудыяў краіны, таму планы «Беларусьфільма», здараецца, дубліруюць тое, што збіраюцца здымаць у Ленінградзе ці ў Казахстане. Але кожны адметны і варты гістарычны сцэнарый літаральна

праломваецца праз рэдактарскія ўмацаванні. Што да праблемы так званай свабоды творчасці, працягваў Ю. Цвяткоў, дык на «Беларусьфільме» хутка навучыліся разумець яе як бескантрольнасць і вызваленасць ад сцэнарыя, ад мастацкага савета, ад рэдактары.

Адна з самых набалелых праблем «Беларусьфільма», адзначыў далей прамоўца, эканамічная самастойнасць кожнай студыі. Няхай пакуль не газразлі, а самафінансаванне, але пакуль і яго няма: усе студыі бяруць з адзінага беларусьфільмаўскага катла і аддаюць заробленае туды ж. У выніку творчая праца эканамічна не стымулюецца.

А. БЕЛАВУСАУ, мастак і рэжысёр-мультыплікатар, зазначыў, што сёння на «Беларусьфільме» самая балючая праблема — гэта праблема творчай свабоды мастака, яго ўнутранай разняволенасці, а яе заўсёды вызначае шэраг знешніх свабод-умоў. Ідэя вольных студыяў, якую прыняў і падтрымаў з'езд СК БССР, да гэтага часу бесперапынна рэвізуюцца, незалежных студыяў зараз на «Беларусьфільме» няма, бо ніводная з іх не мае эканамічнай самастойнасці. Другая балючая праблема: адкуль на галовы

студыйцаў бярэцца новае, «пастаперабудовачнае» кіраўніцтва? Хто такія Мураўскі, Шышкін, Вагдановіч і па ім правя яны кіруюць творчасцю? На думку прамоўцы, больш за ўсё змяняе пільнай рабоце студыі не інструкцыя 1933 года, а псіхалогія 1937 года.

А. КРАСІНСКІ, мастацтвазнаўца, прыгадаў тэму пленума СП БССР «Гісторыя народа і літаратура». Ці можа сёння вызначыцца тэма «Гісторыя народа і кінематограф»? На жаль, не. На развіццё кінематографіі ў рэспубліцы ніколі не глядзелі стратэгічна, ім проста кіравалі. А варта ўжо цяпер займаць план, да якіх старонак нашай беларускай гісторыі трэба звярнуцца кінамастацтву ў першую чаргу. Для гэтага А. Красінскі прапанаваў неадкладна стварыць камісію, якая б выпрацавала абгрунтаваныя рэкамендацыі па стварэнні фільмаў гістарычнай тэматыкі. Далей выступаючы зрабіў эскіс у гісторыю беларускага кіно, згадаўшы знаменітых рэжысёраў, якія пачыналі на «Беларусьфільме». Ён самакрытычна зазначыў, што з Корш-Сабліна крытыкамі і кіназнаўцамі рэспублікі быў створаны вобраз добрага каляднага дзядулі, які быццам як з меху вымаў цудоўныя фільмы і дарыў іх народу, а таксама не шкадаваў

ГАВОРАЧЫ пра оперу, мы ўсведамляем сябе спадчынікамі залатога фонду мастацтва. У лепшых творах Моцарта, Расіні, Вердзі, Вагнера, Глінкі, Чайкоўскага, Мусаргскага засяроджаны глыбокі эмацыянальны свет герояў. Яны пакутуюць і перамагаюць, кахаюць і гінуць... Гэты свет здатны ўзрушыць, прымушае суперажываць, думаць, заклікае да самаўдасканалення, пераўтварэння жыцця...

Пішу гэтыя радкі, ды спакваля ўзнікае другая думка, якая выцягвае захоплены і аптымістычны тон.

Так, мы — захавальнікі залатога фонду оперы. Але хто ж гэта — «мы»: музыканты-прафесіяналы, проста аматары жанру? Колькі нас? Бо шматтысячныя маладзёжныя аўдыторыі (чый дэвіз — клэсткае слова «рок») хістаюцца ў такт зусім іншым рытмам, гучанням і словам. Захавальнікі якога фонду будзе яны? Складанае пытанне... А пакуль мы шукаем і не знаходзім адказу, — амаль пустыюць залы, дзе ажыццяўляецца цуд далучэння да вялікіх твораў мастацтва, якія ўтойваюць вечнае характава. Тых жа, хто разумее непаўторнасць класічнай спадчыны, у тым ліку і опернай, куды менш, чым абыякавых да яе. Што рабіць, як звярнуць маладых да веры ў вялікае мастацтва? Магчыма, само мастацтва ўнутранай энергіяй здатнае прывабіць на свой бок яркімі прэм'ерамі і перамагчы ў барацьбе са шматлікімі сурэгатамі?

Звернемся да нядаўняй прэм'еры і паспрабуем атрымаць адказ...

Інтрыгуючая назва оперы «Баль-маскарад» вялікага Джузэпе Вердзі не падманіць чаканняў глядача. Лібрэта прапаноўвае багацце рамантычных падзей, складанае перапляценне ўзаемаадносін: тайнае каханне графа Рычарда да жонкі свайго сябра і сакратара Рэната, невыносная страсць да Рычарда і жаданне ад яе вызваліцца самой Амеліі, што прывяло прыгажуню па парадку і зёлкі да вядзьмаркі Ульрыкі. Фантастычная карціна магій і прадказанняў вядзьмаркі могуць ускаліць уяўленне самага флегматычнага і незацікаўленага чалавека. Калейдаскоп дзейных асоб і падзей амаль кінематографічна змяняюць у сюжэце адно аднаго: сцэна начных могілак з пошукамі Амеліяй чароўнай кветкі, якая знішчае каханне, нечаканая сустрэча з каханым, пагроза быць хоць і бізвінна, але злоўленай мужам і ў той жа час — змоўнікамі, якія замахваюцца на жыццё графа; вялікадушнасць Рэната, гатовыя прыняць удар на сябе і раз'юшанага ўдўнай нявернасцю жонкі. Тут і сцэна падрыхтоўкі да забойства графа, і грандыёзны баль-маскарад, і, нарэшце, трагічная развязка — забойства. Амаль дэтэктыўная

канва лібрэта кампенсуе каструбаваць асобных пластоў дзеяння. Але апраўданне гэтай каструбаваці — у гісторыі напісання оперы: у яе лібрэта прачытаваць пэўны палітычны падтэкст і непажаданы асацыяцыі, давалася перарабіць опе-

«...Любая з'ява, да якой прыкладальнае паняцце традыцыі, непазбежна ў самой сабе заклучае патэнцыі да абнаўлення, іначай гэта і не традыцыя зусім, а штосці музейна-нерухоме, косна-непаваротлівае. Сапраўдная ж традыцыя заўсё-

пазітар незадаволены дзвюма выканальніцамі вядучых жаночых партый: «Ах, ты сабака, антрэпрэньер! Які мог бы быць поспех, калі б быў добры ансамбль!»

А што ж у нас? Са шкадаваннем зазначаю, што перад на-

ную гераіню, якая ў крытычных драматычных сітуацыях, ледзь не страчвае прытомнасць ад страху, аднастайна хіліцца долу.

Вобраз Амеліі, увасоблены І. Шыкуновай, сцэнічна больш жывы, але адсутнасць разнастайнай тэмбральнай афарбоўкі голасу спявачкі, які не прабіваецца праз тканіну аркестра, пакідае партыю незавершанай.

У гэтай ролі публіка чакала паказу работы М. Гулегінай, якая выконвала партыю Амеліі ў Італіі ў тэатры Ла Скала. На жаль, сустрэча не адбылася, але хочацца думаць — адбудзецца. Калі разабрацца, пажаданне артысткі спявачкі на італьянскай мове (што сталася прычынай непаразумеласці з калектывам) не будзе заганай для пастаноўкі, тым больш, што за малым выключэннем, тэксту ў спектаклі не зразумець. (Выключэнне — некаторыя салісты, прынамсі, Э. Пелагейчанка і А. Саўчанка, з прафесійнай выразнай спявачкай дыкцыяй).

У вобразе Рычарда, на які ўскладзена значная сэнсавая і эмацыянальная нагрузка оперы, створаным Э. Пелагейчанкам, на мой погляд, з прафесіяналізмам і сцэнічнай упэўненасцю, знойдзена вакальная інтанацыя ролі, ніш драматургічна асэнсаванага спявання. Гэта садзейнічае імкненню артыста спасцігнуць вердзіўскага героя: і ў экспазіцыі і дзеянні, дзе Рычард адважны, бяспечны, закаханы, усясьліны, і ў сцэне ўсхваляванай і ўзвышанай сустрэчы з Амеліяй на могілках. Рычарду ў выкананні У. Экнадзісэва яшчэ варта папрацаваць над выразнай вакалізацыяй не толькі ў сярэднім, але і ў нізкім і высокім рэгістрах, а таксама над інтанацыйнай чысцінёй выканання.

Парадавала праца А. Саўчанкі. Яго Рэната — значны ў сваёй высакордансці, значны і ў сляпой помсце. Голас спевака гучыць па-вердзіўску свабодна і магутна. Калі на сцэне так і Рэната, робіцца зразумела, дзе лягае ідуць на ахвяры і Амелія, і Рычард. Досыць гожа і Рэната—Бастрыкаў, але ж састануе ў сіле абаяльнасці Рэната—Саўчанку.

Партыю Оскара Вердзі лічыў сваёй бяспрэчнай удачай. Работа Г. Лукомскай над гэтым вобразам — удача пастаноўкі: філіграннасць вакальнага майстэрства, асэнсаванасць і свабода сцэнічных дзеянняў артысткі, разнастайная тэмбральная палітра голасу ствараюць партрэт гарэзліва, бліскучы. Грацыёсны вальс-песенка «Боюсь огласки, мы носим маски...» у разгар маскараду — адзін з лепшых эпизодаў оперы. Салістка Т. Глаголева ў гэтую ж ролю ўносіць нюанс юнацтва, свежасці. Але часам ёй, уладальніцы прыгожага мошняга голасу, яркіх знешніх дадзеных, бракуе адточанасці і ў вакале, і ў сцэнічным выкананні.

Вобраз вядзьмаркі — Ульрыкі

НА МУЗЫЧНАЙ СЦЭНЕ

Прычына для розуму?

«БАЛЬ-МАСКАРАД» у Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР

ру згодна з патрабаваннямі цензуры, што неспрыяльна паўплывала на цэласнасць некаторых оперных ліній. Але нягледзячы ні на што, опера з'явілася і прайшла з велізарным поспехам.

І вось, праз стагоддзе, — яе прэм'ера на беларускай сцэне (музычны кіраўнік і дырыжор М. Калядка, рэжысёр-пастаноўшчык С. Штэйн, мастакі У. Окунев, І. Прэс).

Прыгадаваў, як характарызаваў Б. Асаф'еў творы Д. Вердзі: «...Каштоўныя якасці свайго опернага стылю — валоданне масавым ансамблем, накіраванасцю музыкі на авалоданне слухачамі праз шчыльны і паўнагучны, шырока раскінуты і выразна рытмаваныя мелодыі». Прыгадаваў першае ўражанне ад оперы «Баль-маскарад»: як пажадалі стваральнікі спектакля, перад намі багатае, пышнае дзеянне, пастаўленае маляўніча і... традыцыйна. Прыгадаваў, нарэшце, развагі М. Тараканава наконт лёсу опернага жанру:

ды зменлівая, яе жывы рух адкрывае нам раней не спазнаная грані, а тое, што захавалася ад ранейшага, асэнсавана ў ёй з пазіцыяй сучаснасці...»

На жаль, сёлетняя прэм'ера оперы «Баль-маскарад» не стала «жывым рухам», які адкрывае раней неспазнаную грані, якога чакаў і чакае слухач. Спектакль не толькі не ўспрымаецца як адкрыццё, але ў яго традыцыйна «прачытаным» дзеянні можна заўважыць сур'ёзныя пралікі.

Вядома, што Вердзі заўсёды і, відаць, перш за ўсё ўлічваў значэнне спевака ў оперы. Ён з вялікай увагай ставіўся да складу выканаўцаў, тыпу іх галасоў, характару талентаў, ясна ўяўляў сабе нават знешняе аблічча і міміку герояў. Ён глыбока перажываў, калі склад акцёраў-спевакоў не адпавядаў яго задуме. У адным з лістоў Вердзі пісаў пра ўцэлым паспяховы спектакль «Баль-маскарад»: «Спектакль часткова добры, часткова кепскі... — кам-

мі музычнае дзеянне, дзе дзіўным чынам, у залежнасці ад складу выканаўцаў, неапраўдана змяняюцца сюжэтныя акцэнтны і нават сутнасць зместу оперы. Прычым, справа тут не ў індывідуальнасці выканаўчых характараў.

Так, з галерэі яркіх сцэнічных вобразаў оперы ў мінскай пастаноўцы знікла выпукласць, значнасць партыі Амеліі (Л. Крыўёнак). У сцэне чараўніцтва яна «прайграе» вядзьмарцы Ульрыцы (Н. Галева, Н. Руднева), блякне ў дуэце з Рычардам (Э. Пелагейчанка), не выклікае пачуцця спачування ў сцэне-пакаянні з Рэната (Ю. Бастрыкаў) і г. д. Сціплыя вакальныя дадзеныя і сцэнічная скванасць спявачкі ператвараюць неардынарную натуру Амеліі (першую прыгажуню графства, ахопленую нечаканым каханнем, здольную змагацца з неспадзяванай страсцю, шукаць вызвалення ад згубнага пачуцця ў апальнай вядзьмаркі) у мяккую, пакорлівую і безабліч-

дабрыні і шчодрасці для маладых талентаў. А гэта сапраўднасці не адпавядае. У трыццаці гады сапраўдны талент — Ю. Тарчы быў адсутны ўласным вучнем Корш-Сабліным. Той здымаў стужку за стужкай, а майстар галадаў... Менавіта ў тыя гады пакінулі студыю самыя таленавітыя людзі — і ў гэтым таксама вытокі сённяшняй творчай «сціпласці» кінастуды. А. Красінскі нортатка прааналізаваў становішча сучаснай беларускай кінарэжысуры, даў ацэнкі некаторым фільмам і іх стваральнікам, закрануў праблему ўзаемаадносін рэжысуры і крытыкі.

В. ТУРАУ, рэжысёр, на прыкладзе уласнай творчасці распавядае пра застойныя гады на «Беларусьфільме» і перасцярогу крытыкаў ад прасталінейнасці і адназначнасці ацэнак. Ён закрануў таксама праблему разумнага рэкламавання прадукцыі студыі.

Н. ФРАЛЬЦОВА, крытык, прысвяціла сваё выступленне пытанням пераводу кінастудыі на беларускую мову, адзначыўшы, што з усіх мастацтваў кінамастацтва далей за ўсё адназначнальна глыбока, а таксама ўзаемаадносін ігравога і дакументальнага кіно.

В. НЯЧАЙ, мастацтвазнаўца,

зацікава і крытыку, і рэжысуру з павягаю і далікатнасцю ставіцца да талентаў, адзначыла ролю і вядомасць беларускай аператарскай школы, неабходнасць рупіцца пра натуральную змену пакаленняў творчых работнікаў студыі і іх вучобу.

І. ВОЛЧАК, рэжысёр-мультиплікатар, выказаў свае меркаванні нанонт выхавання творчай змены для кінематографа на прыкладзе самадзейнай дзіцячай студыі мультфільмаў, якую ён кіруе. Рыхтаваць творцаў і аматараў кіно з самага ранняга ўзросту — вельмі важная задача для рэспублікі, але для гэтага патрабуецца... проста шчыра хвароць за гэтую справу і выдатковаць пэўныя грошы.

У. МІХЛЕЕУ, рэжысёр, прапанаваў наладзіць пастаяннае шэфства кінастудыі над дзіцячымі дамамі рэспублікі.

На разгляд пленума была прадстаўлена дакументальная кінастужка **М. Жданоўскага** «Есць у горада душа».

У спрэчках таксама прынялі ўдзел мастацтвазнаўца **Е. БОНДАРАВА**, кінааператары **Ф. КУЧАР** і **В. УДАВЕНКОУ**, гукааператар **А. МОРС**, рэжысёр **В. ДАШУК** і іншыя.

У рабоце пленума ўзяў удзел і выступіў загадчык аддзела культуры **ЦК КПБ Я. К. ВАЙТОВІЧ**.

запамінае і ўражае ў выкананні **Н. Галевай** — спявачка, якая валодае магіяй акцёрскага пераўвасаблення. Яе Ульрыка велічна-злавесная. Кацёл з чароўным зеллем дыміцца над вогнішчам. Асветленая чырвоным фантастычным бляскам агню, Ульрыка выклікае духа цемры. **Голас Н. Галевай** падпарадкоўвае сцэнічнай задуме, ён — то тэмны і змрочны, то прызыўна-ўладарны і злавесна-чароўны. Дзеся справядлівасці адначасу, што спявачка ў некаторых спектаклях не ўдалося дасягнуць гэтых жа выканавальных вышыняў, але там, дзе ўдаецца, глядач і слухач дакранаюцца да таіны вялікіх акцёрскіх адкрыццяў.

Ярка і дынамічна праводзіць гэтую ж ролю **Н. Руднева**

Што датычыць аркестравай палітры пастаноўкі, немагчыма не выказаць здзіўлення з прычыны прыкрай інтанацыйнай стракатасці і хібаў у скрыпичнай групе аркестра. (Тым больш здзіўна для аркестра такога рангу, калі відавочны інтанацыйны «канфуз» здараецца ўжо ва ўверныя-прэлюдыі, якая мае прыныповае, камертоннае значэнне для ўсяго наступнага дзеяння, дае кантрастнае супаставленне галоўных тэм оперы — тэмы змоўшчыкаў і тэмы ўзвышанага каханя Рычарда!).

У I і II карцінах оперы адчуваецца нястача дырыжорскай волі, яўныя ансамблевыя памылкі. Глубяцкая «каштоўная якасць опернага стылю» Вердзі — валоданне масавымі ансамблямі. Так, у фінале інтрадукцыі, узяты дырыжорам адпаведна з аўтарскай воляй тэмп — *allegro brillante e presto* выкананы не вытрымліваюць. У выніку мы робімся сведкамі не філіграннай ансамблевай тэхнікі, а неймавернай музычнай «сумятні», што аб'ектыўна вымагае вызначыць фінал гэтай сцэны як зрыў.

Заўважу, што нават у вызначальнай сцэне балю не абышлося без страт: аркестр, які гучыць на сцэне, не дасягае неабходнай сінхроннасці з асноўным складам, які знаходзіцца ў аркестравай яме.

Ды і ў незлым яркі, магутны, па-берліэзаўску рамантычны аркестр часцяком у спектаклі ператвараецца ў цяжкую саліруючую масу, якая «прыгнечвае» салістаў-спявакоў.

Музыканцкія пралікі спектакля не кампенсуюцца і чыста сцэнічнай атрыбутыкай, да таго ж не заўсёды пераканаўчай. З аднаго боку — залішня дэталізацыя некаторых «няяўных» мізансцэн, з другога — недастаткова пераканаўчыя дзеянні артыстаў хору (у сцэне чароўніцтва, на могілках і інш.).

Ужо ў I карціне пражэктар падзяляе сцэну на асветленую і зацменную часткі. У асветленай — акрылены весткай прамагчымаць убачыць любімую Рычарда: «Быць снова с ней...

восхищена душа моя». У прыцемненай — прыдворныя, пажабменьваюцца паклонамі, пасланямі. Здзіўляе некая нейкі тэмны маўклівы рытуал, які адцягвае ўвагу сваёй зярочыстасцю ад хвалюючых прызнанняў Рычарда.

Няёмкасць і неўразуменне выклікае «знаходка» рэжысёра ў заключэнні I карціны: спачатку паж Оскар, а потым граф Рычард зухавата ўскокваюць на прыбраную атласам банкетку свецкай гасцёўні... Такую ж няёмкасць адчуваеш, калі Амелія на пытанне вядзьмаркі: «Что так тревожит вас?» — зручна ўладкоўваецца пасядзець, у той час як сама сцэна, і музыка перш за ўсё, «дыктуе» Амеліі выслухаць Ульрыку стоячы.

Можна было б гаварыць пра ўражальную сілу тэмнасці ў сцэне гадання, ды, усломніўшы сонна-абьякавых харыстаў з механічнымі, непрудуманымі рухамі, вакальным ансамблем, які тут не атрымаўся, не хочацца карыстацца ўхвальнымі словамі.

Можна было б гаварыць і пра эфектнасць сцэны самога балю, прыгажосць касцюмаў, але і тут пагрэшнасці музычнага выканання не дазваляюць зрабіць гэта з чыстым сумленнем.

Опера, у якой ёсць яркае мастацкае афармленне, багатыя касцюмы, адметныя, напоўненыя таямнічасцю, чаканнем развязкі, сцэны, але мала спевакоў з паўнагучнымі галасамі, адсутнічае ансамблевае адточанасць і чуйнасць аркестра, — пераэтае быць паўнацэннай операй.

Тысячу разоў меў рацыю Вердзі, калі пісаў: «У музыцы ёсць штосьці большае... там ёсць музыка!». Няхай публіку не займаюць сродкі, якімі карыстаецца мастак!.. Няхай не будзе ў нас прыхмаў пра школу... Калі прыгожа — няхай апладзіруюць. Калі непрыгожа — няхай свішчуць. Восць і ўсё. Музыка універсальная. Я хацеў бы, каб публіка меркавала па вялікім рахунку, не з тагнага пункту гледжання журналістаў, дырыжораў і піяністаў, а па сваім уражанні, і больш нічога!»

Вернемся да разваг пра лёс класічнай спадчыны і пра яе пераемніцаў. Дык з кім жа і з чым жа будзе моладзь? Паставім юных на месца сябе, уявім іх у зале, на прэміеры оперы «Баль-маскарад». Ці здатны гэты спектакль захапіць сілай драматычнага ўздзеяння, гожацю музычнага выканання, ператварыць гледача ў паклонніка оперы? Думаем, што — не... І такі горкі, але сумленны адказ, адказ чалавеча, які любіць оперу і наш тэатр, — яшчэ адна нагода для роздзума ўсяму калектыву выканаўцаў і пастаноўшчыкаў оперы «Баль-маскарад».

Наталія СЦЕПАНЦОВА.

ПА-РОЗНАМУ выпрацоўваецца стаўленне крытыка да сцэнічнага твора. Бывае — спектакль захоплівае адразу, і ты прымаеш яго, не звязаючы на асобныя хібы, недапрацоўкі. Бывае, што трэба пераадолець унутранае супраціўленне, каб зразумець рэжысёрскую задуму. Бывае... думкі раздвойваюцца, «за» і «супраць» уступаюць у супярэчанне, і тады патрэбна пэўная адлегласць часу, каб разабрацца ў сваіх уражаннях. Звычайна гэта здараецца на спектаклях складаных, якія вымагаюць не

вае нашу прыхільнасць. Падобны нечаканы вынік, думаецца, абумоўлены рэжысёрскім бачаннем таго, за што змагаюцца супрацьлеглыя бакі і хто з іх мае маральнае права на перамогу. Паводле вызначэння даследчыкаў творчасці **М. Горкага**, канфлікт п'есы «Мяшчане» выяўляецца праз сутыкненне розных жыццёвых філасофій, розных светаадчуванняў — мяшчанскага і рэвалюцыйнага, самымі паслядоўнымі носьбітамі якіх з'яўляюцца Бясеменаў і Ніл.

У спектаклі коласаўцаў кан-

пакуль Пётр літаральна не выягвае яе з пакою, узваліўшы сабе на плечы.

На фоне блазнуючага асяроддзя асабліва вылучаецца драма Тацяны, якую **Н. Фалева** іграе стрымана, тактоўна, глыбока. Сваёй духоўнасцю, сапраўдным пачуццём Тацяна яўна ўзвышаецца над Нілам і Поляй.

Здрабніўшы праціўнікаў Бясеменава, рэжысёр, хацеў ці не хацеў, але ўзбуйніў самога Васіля Васільевіча. Гаспадарская руплівасць, разважлівасць Бясеменава выклікаюць сімпя-

ТЭАТР

АДЗІН ЗА УСІХ...

«МЯШЧАНЕ» **М. Горкага** на сцэне Акадэмічнага тэатра імя Якуба Коласа

адно толькі эмацыянальнага ўспрымання, але і пэўнага роздзума. Менавіта такімі падаліся мне «Мяшчане» **М. Горкага**, пастаўленыя **А. Дольнікавым** у Акадэмічным тэатры імя **Я. Коласа**.

Спектакль коласаўцаў узрушае адразу, з першай карціны: уражае сцэнаграфія **А. Салаўёва**, хвалюе лёс герояў. Але адначасова нешта непакіць, узнікае ўнутраная нягода з рэжысёрам, асобнымі выканаўцамі. І справа тут не ў своеасаблівай канцэпцыі пастаноўкі, дарэчы, не зусім адпаведнай традыцыйнаму разуменню горкаўскага твора. Справа ў нечым іншым...

Яшчэ да пачатку дзеяння глядач бачыць суперзаслонку, на якой хаатычна раскіданы старыя фотаздымкі, рэкламныя аб'явы. З левага боку партала — вулічны ліхтар з прыхіленай да сцяны лэвіцай, з правага — плот, залеплены шматкамі аб'яў. Усе гэтыя дэталі ствараюць дакладную атмасферу «часоў мінулых»... Выходзіць Бясеменаў — **Ф. Шмакаў**. Ён старанна падмятае вуліцу, запальвае ліхтар. Відзец, «у жыцці» зможны мешчанін не стаў бы займацца такой справай; пэўна, гэта за яго рабіў дворнік. Але мы даруем рэжысёру маленькую «вольнасць», бо разумеем яго жаданне падкрэсліць: Бясеменаў — гаспадар! Гаспадар акуртны, педантычны, які не церпіць вакол сябе ніякага беспарадку. Пазней **А. Дольнікаў** яшчэ не раз падкрэсліць гэтую думку (да прыкладу, так — Бясеменаў рупліва складае дровы, побач праходзіць шумная кампанія моладзі, і падпіўшы Пётр, хістаючыся, раскідвае іх).

Узімаецца заслона, і мы трапляем у пакой дома Бясеменава. У адпаведнасці з аўтарскаю рэмаркай на сцэне — вялікі стол, шафа, піяніна з кандэлябрамі, канапа... Паміж дзвярыма — люстэрка, ікона. Усе рэчы сведчаць пра зможнасць і дабрабыт. Восць толькі замест даху — ці то спаражнае рызце, ці то павуцінне, на якім павіснуў гадзіннік з лічбамі, але без стрэлак. (Час спыніўся? Або гэтая гісторыя — на ўсе часы?)

За сталом **Акуліна Іванаўна** Бясеменава, **Тацяна**, **Поля**, **Ніл**, **Пётр**. Да іх далучаецца і **Васіль Васільевіч Бясеменаў**. Усе моўкі п'юць гарбаты — разам падносяць да вуснаў кубкі. Двойная рэжысёрская экспазіцыя мае ўнутраны сюжэт: гаспадар адстойвае заведзены аднойчы парадок, непарушны для ўсіх дамачадцаў. Аднак паступова выяўляецца: спакой і згода ў яго сям'і толькі знешнія, недзе ў закутках бясеменаўскага дома паціху выпявае бунт.

Мы бліжэй знаёмімся з героямі спектакля, і адбываецца нешта непрудгледжанае — Бясеменаў усё больш заваў-

флікт таксама раскрываецца праз узаемаадносінны гэтых герояў. Аднак характары персанажы, іх сэнсавая адметнасць набываюць крыху іншую афарбоўку. Перш за ўсё — вобраз **Ніла**. З першага з'яўлення на сцэне герой **Ю. Куліка** паводзіць сябе зусім вольна, вельмі раскавана... Чырвоная кашуля-касаваротка, скураны піжак дакладна стасуюцца з яго «сучасным» стылем паводзін. Ніл — **Кулік** нахабна здэкуецца са старога Бясеменава, блазнуе... Падобнай да яго выгядае і **Поля Т. Ліхачовай**, чые паводзіны мяжуюць з разбэшчанасцю...

Асабліва «ўражае» сцэна (вельмі важная ў п'есе), калі **Ніл** і **Поля** патрабуюць ад Бясеменава адказаць, за што ён пакрыўдзіў Пярчыхіна. Справядлівы маральны суд тут ператвараецца ў амаль фізічную расправу. Калоцячыся са страху, Бясеменаў — Шмакаў бездапаможна ўдзікаецца ў фатэль, а побач з ім — раз'юшаны, злосны **Ніл** і **Поля**. Здаецца, яшчэ хвіліна, і яны прыдушць ненавіснага старога!

Такая трактоўка **Ніла** не з'яўляецца адкрыццём **А. Дольнікава**. У першай мхатаўскай пастаноўцы «Мяшчане» (1902 год), паводле сведчання **В. Кніпер-Чахай**, **Ніл** у выкананні акцёра **С. Судзьбініна** быў упартым, грубым, разнім. У спектаклі **Ленінградскага Вялікага драматычнага тэатра** (1937 год) рэжысёр **А. Дзікі** падвёў пад тэгорыю «мяшчанства» і асудзіў на сатырычнае выкрыццё ўсіх горнаўскіх персанажы, у тым ліку і **Ніла** (пазней **А. Дзікі** прызнае сваю трактоўку памылковай). У спектаклі гэтага ж тэатра, пастаўленым **Г. Таўстаногавым** у 1967 годзе, **К. Лаўроў** у характары **Ніла** таксама падкрэсліў пераважна чэртасць, жорстнасць, рацыяналізм.

Імкненне **А. Дольнікава** ўнесці сваё слова ў сцэнічную гісторыю горкаўскай п'есы выявілася ў развіцці менавіта гэтай лініі асэнсавання вобраза **Ніла**, што пэўным чынам «скарэктавала» і астатніх персанажы. Студэнт **Шышкін** (**В. Асвятнінскі**) і настаўніца **Цвяткава** (**Н. Аладка**), здаецца, заклапочаны толькі тым, каб весела бавіць час. Асабліва істотныя змены адбыліся ў характары **Алены Мікалаўны**, якая паводле **Горкага** «любіць быць дражджамі», гэта значыць, усіх абуджаць да актыўнага жыцця. (Менавіта ў гэтым і праяўляецца неўсвадомлены пратэст **Алены** супраць шэрасці і суму бясеменаўскіх будняў). У спектаклі ж **Алена Г. Букацінай** нагадвае пустую, даволі легкадумную ўдавіцу, якая на пахеху спакушае бязвольнага **Пятра** (**М. Краснабаеў**), не маючы да яго ні жале, ні спачування. **Фарсава-вадзівільна** выгядае сцэна з другой дзеі: **Алена** завязвае **Пятру** бант, «прыбірае» хлопца ў завушніцы... А ў фінальнай адкрытай сутычцы з Бясеменавым **Алена** наогул траціць усялякую прыстойнасць — яна вішчыць, скавчыча,

а шчыры боль бацькі за дзіцяце крапае сапраўдным драматызмам. Па сутнасці, **Ф. Шмакаў** з высокім майстэрствам іграе монаспектакль, у цэнтры якога — стары чалавек, якога не разумеюць, годнасць якога прыніжаюць. Побач з ім, кожны па-свойму, пакутуюць дачка **Тацяна**, жонка **Акуліна Іванаўна** (**Л. Пісарова**), **Пярчыхін** (**А. Лабанок**), **Цецераў** (**Л. Трушко**). Гэтыя ролі сыграны акцёрамі з дакладным адчуваннем горкаўскіх характараў. Аднак іх прысутнасць, бадай, гучыць больш адцяпана адзіночым Бясеменава.

Тое, што зможны мешчанін узнімаецца ў спектаклі да амаль трагедыянага героя, тое, што сацыяльны канфлікт саступае месца сямейна-побытаваму, залежыць не толькі ад рэжысёрскай канцэпцыі. Таленавіты, вопытны майстар **Ф. Шмакаў** здолеў выказаць сваё разуменне горкаўскага твора, і надта збеднага, спроччанага іказваецца большасць герояў у выкананні маладых калег-акцёраў. Пры гэтым скажаецца ідэяна-эстэтычны сэнс горкаўскай п'есы, парушаецца поліфанічная шматмернасць класічнага твора. Востра паўстае пытанне пераемнасці акцёрскіх пакаленняў на коласаўскай сцэне...

Дарэчы, гэтая ж праблема вяртае акрэсленаецца і ў спектаклі сучаснай тэматыкі — «Сняданак з невядомымі» **У. Дзюры** (рэжысёр **Д. Аляхновіч**). Як у «Мяшчаных» лізіруе **Ф. Шмакаў**, так і ў гэтай рабоце гэтыя ролі іграюць **Г. Шмакаў**, **Г. Дубаў**, **Паводле задумкі аўтара Чалавек у капелюшы** (**Г. Дубаў**) — своеасаблівы «філасоф», які лічыць, што ўсе людзі — гэта дрэнны, брыдоты, паскудзь, што ўсё на свеце прадаецца і купляецца. Ступзюшыся з мастаком **Старо** (**Г. Шкуратаў**), які пры ўсіх сваіх слабасцях душой адчувае, што існуе мяжа і ніхто не мае права яе пераступіць, **Чалавек** у капелюшы нібыта натыкаецца на сцэну актыўнага супраціўлення. **Старо** ўшчэнт разбівае яго дамарослую філасофію.

У спектаклі ж ніякага маральнага паядныку не адбываецца, таму што не ўзінае самога супраціўлення. **Абьянава**, унутрана пасіўны **Старо Г. Шкуратава** не ўяўляе сабой небяспечны для «звышчалавеча» ў капелюшы, які лічыць сябе знаўцам чалавечых душ, вяршыцелам чалавечых лёсаў. Паўтараецца гісторыя з Бясеменавым. **Г. Дубаў** з сапраўдным трагізмам раскрывае і тэму свайго героя і тэму мастака **Старо**. Ізноў — монаспектакль, дзе герой **Г. Дубава** праходзіць пакутлівы шлях — ад усведамлення сваёй выключнасці да поўнага маральнага згібнення і самагубства.

Праблема пераемнасці акцёрскіх пакаленняў востра адчуваецца і ў іншых тэатрах рэспублікі. Шмат каму з нашых рэжысёраў і акцёраў (асабліва маладых) неабходна больш працаваць для ўдасканалення свайго прафесійнага майстэрства. А дапамагчы можа вучоба ў майстроў старэйшага пакалення, творчае асэнсаванне мінулага і сучаснага вопыту савецкага рэалістычнага мастацтва.

Тамара ГАРОБЧАНКА.

«Хадзілі па зямлі некалі тры старцы, — згадваецца расказаная Паўла Іванавічам легенда, — з краю ў край абышлі ледзь не ўвесь свет, усё шукалі, дзе знайсці б на старасць прытулак, прышчына. Доўга ці не, але прыйшлі і да нас на Уздзіншчыну. Прывеслі на камень ля Нёманца, дзе з адной крынічкі бяруць пачатак Нёман і Лоша, прыслухаліся.

— Трава спявае, — сказаў адзін.

ляцелі. Хзіла і гора, і радасці...

...Угрызаецца ў бярвяно падатліва сякера, роўна па шнуры, адбіваючы трэскі і раптам, як спатыкнулася на суку, падскочыла, і ў адзінае вока (другое страціў у дзяцінстве) ударыла шчэпка. Ён абхапіў рукамі галаву, пасунуўся да хаты. Нема загаласіла маці. Бацька запрог каня і павёз сына ў Мінск. Начаваў пад возам трое сутак, пакуль трапіў да

лі на «біс». Трасучы рыжай чупрынай, Паўлюк, дваццацігадовы, знакамты на ўсю рэспубліку паэт, ціснуў яму, падлетку, руку і гаварыў: «А ты малайчына, тэнар!» А па дарозе дамоў спытаў: «Вершы па-ранейшаму пішаў?» Павел прызнаўся, што не піша, шмат работы па гаспадарцы. «Знаходзь час хоць прыхваткамі, — параіў Трус, — я веру, у цябе атрымаецца».

Дзяўчаты псавалі добрую

шмат спявалі. Аб брыгадзе маладой таксама. Цяпер жонка на ўсё жыццё стане яму першай памочніцай. Будуць разам спяваць, рэпэціраваць, ездзіць на конкурсы. А ў вайну Вольга і Павел хавалі ў сябе раненых байцоў. Да Шыдлоўскіх партызан заходзілі ў любы час ночы. Чуйнае вуха Паўла Іванавіча лавіла нават самы ціхі стук у шыбу. Жонка мыла партызанам бінты, пякла хлеб, сам гаспадар стаў сувязным, пры яго дапамозе ўдалося спаліць мост праз Уздзінку, ля вёскі Бярвішчы. Шыдлоўскага выдаў правакатар. Партызаны паспелі забраць Паўла Іванавіча з сям'ёй у атрад. Там яго ўзнагародзілі медалём «За адвагу».

У 55-м годзе быў аб'яўлены конкурс на лепшую песню пра Маскву. Вырасшы ўключыцца ў той конкурс і Павел Іванавіч. Мелодыя ўзнікла адразу. З'явіліся і словы. Яны добра каліліся на музыку.

Калоссямі нівы шумяць

залатыя,

І рэкі гамоняць між лоз,—

Прымі прывітанне, Масква,

дарагая,

што я з Беларусі прывёз.

Песняй «Прывітаньне Маскве» адкрывалася дэкада беларускага мастацтва ў сталіцы. Яе выконваў хор з пяцісот (!) чалавек. Генадзь Іванавіч Цітовіч паставіў яе ў праграме побач з «Лясной песняй» Адама Русака.

Шыдлоўскі разумеў, што Цітовіч занадта высока ацаніў яго песню, тым не менш быў вельмі рады. Новыя і новыя песні складалі Шыдлоўскі. Сярод іх «Пасаджу каліну ў поле, якую і сёння часта выконвае па радыё Ганна Радзько. «Летняя ночка вельмі маленькая», «Цячэ Нёман па пясочку» і шмат іншых. Былі сярод іх і аднадзёнкі—песні пра кукурузу («На палёх Савецкага Саюза Вырастае ўсюды кукуруза!»), кок-сагыз. Песні гэтыя яму заказвалі...

— На старасць як здзіцінеў, — усміхаецца Павел Іванавіч, — пішу пра каханне. Хочаш—праспяваю?

Летняя ночка вельмі

маленькая,

Вецер цырушыць срэбра-

расу,

У садзе пад вішнямі пары

прышчына,

Хочуць прыбавіць ночку-

красу.

Гэта песня надзіва ўпрыгожыла дакументальны фільм «Песня пшанічнага поля», які ўжо некалькі гадоў запар паказваецца па тэлебачанню. Адрозна, як ён выйшаў, Шыдлоўскаму пасыпаліся пісьмы з Мінска, Віцебска, Гродна... Свядлоўска.

У Паўла Іванавіча чатыры сыны і дачка. Усе выдатна спяваюць. Падпалкоўнік Вышэйшай школы міліцыі Генадзь Паўлавіч іграе на баяне, Міша — выкладчык Уздзінскай музычнай школы, піша песні. Сам Павел Іванавіч нясе свае гады лёгка. Напісаў нядаўна сцэнарый «Вячорак», шмат у яго творчых задум. Пажадаем, каб яны збыліся.

Васіль ШЫРКО.

ЛЮДЗІ РОДНАГА КРАЮ

З ВЁСКІ СПЕЎНАЙ ПРЫСЫНАК

Самадзейнаму кампазітару, заслужанаму дзеячу культуры БССР Паўлу ШЫДЛОЎСКАМУ—80

— Гэта крыніца пяс, — запярэчыў другі.

Спрацаца пачалі, ледзь да бойкі не дайшло. І тады самы стары і сівы, які маўчаў, прылажыў вуха да зямлі. Доўга слухаў. Пасля падняўся.

— До спрацаца, — сказаў, — ніхто з вас не ўгадаў. Тут зямля такая. Гэта яе спеўны голас чуваць».

Я часта ўспамінаю гэтую легенду. Ці ж невядама з невялікага куточка гэтулькі пісьменнікаў. З Вялікай Вусы — Глебка, з Дуброўкі — Бялёвіч, з Чурылава—Якімовіч, з Нізка — Крапіва, Трус, Арабей. І зусім побач з Нізкам, праз лес — Пясочнае — радзіма Астрэйкі і Русака.

Непадалёку ад Нізка прытулілася ціхая, прыгожая вёска Прысынак. Жыве ў ёй самадзейны кампазітар, паэт, чалавек незвычайна лёсу — Павел Іванавіч Шыдлоўскі. Ён пасвіў кароў і спяваў на вязных канцэртах з Паўлюком Трусам, кожны раз пры нашай сустрэчы яму перадае прывітанне Кандрат Крапіва. Яго вельмі любіў, часта наведваў Генадзь Іванавіч Цітовіч, які ў невялікай лазні Шыдлоўскага напісаў сваю кнігу аб народнай песні. У свой час у гасці да Паўла Іванавіча Шыдлоўскага прыязджаў Кірыла Трафімавіч Мазураў, былі міністры, паэты, кампазітары...

За некалькі дзён да сваёй смерці прыязджаў у Прысынак Цітовіч. Прыязджаў няйначай развітацца. Гаварылі мала, больш спявалі.

— Нічога, Паўлючок, — сказаў, — пакуль мы жывём — будзе народная песня жыць.

І вось няма Генадзь Іванавіча, не прыедзе. Ды і яму, Паўлу Іванавічу, восемдзесят вёсен. Не заўважыў, як пра-

прафесара Камінскага. Аперацыю рабілі 97-гадовы прафесар і маладая ўрач Тацяна Бірыч. Удалося захаваць мізэрны працэнт зроку. «Ніякай фізічнай працы, — канстатаваў прафесар, — нельга есці тлустага, смажанага, салёнага, горкага...»

Павел не слухаў. Што яму горкае і салёнае, калі ён будзе адрозніваць дзень ад ночы. Вось здзівіўся б самавіты эскулап, каб даведаўся, што і ў восемдзесят гадоў Шыдлоўскі можа панесці пяціпудовы мех бульбы, косіць, рэжа дрывы...

Пасля балыцы ён натыкаўся ў хаце на рэчы, шукаў на вобмацак адзенне. І толькі на вуліцы было лягчэй. У сонечны дзень не збываўся з пратаптаных сцяжын, нават у лес хадзіў. Бацькі ўжо не хваляваліся, што сын заблудзіцца. Хвалявала іншае: сын з лесу вяртаўся пахмурны, нешта мармытаў пад нос, спяваў. Першай разгадала сакрэты брата Жэня: Павел складае вершы.

У калгасным клубе ішлі рэпетыцыі. Хлопцы і дзяўчаты развучвалі новыя песні, дэкламавалі вершы сваіх землякоў Кандрата Крапіва і Паўлюка Труса. І нека Яжэня падгаварыла Паўла пайсці на рэпетыцыю. Наўрад ці пагадзіўся б ён, але Жэня сказала, што бацька адна.

Тая памятная рэпетыцыя ішла поўным ходам. Спявалі наймодныя тады песню на словы Паўлюка Труса і Пятра Глебкі пра лёс дзяўчыны-сіраты. Цяжка і горка жылося ёй, пакуль не паступіла ў Белпелтэхнікум, знайшла сваё каханне. Павел ведаў гэтую песню, больш таго, ён выконваў яе на сцэне дуетам з Паўлюком Трусам. Выязджалі тады ў вёску Кухнічы. Тройчы выкліка-

песню. Занадта весела спявалі пра гора, неспягадны лёс сіраты. Не вытрымаў Павел. «Стоп! Не так!» — закрычаў. Схамянуўся: хто прасіў высоўвацца? «А ты пакажы, як трэба спяваць, калі такі разумны», — пакрыўдзіліся артыстыкі.

Ён устаў, кашлянуў, ступіў крок наперад, неспадзеўку, як бы дрыжачым голасам, заспяваў:

Сонца выплыве

за крыніцаю,

Завіецца на травах туман,

Долу хіляцца лозы ніцья,

Зажынаю палоску адна.

Павел спяваў наўздзіў проста, перадаючы і смутак, і радасць дзяўчыны.

«Дык ты артыст! — сказаў Юзік Прыбытка. — Кіруй намі, браце!»

Так Павел Іванавіч Шыдлоўскі стаў кіраўніком мастацкай самадзейнасці, а пасля і загадчыкам клуба калгаса «Чырвоны Кастрычнік». Ён пачаў пісаць свае песні. Праўда, не прызнаваўся нікому. Песню аб маладой калгаснай брыгадзе падхапілі ў раёне, Генадзь Іванавіч Цітовіч запісаў яе... у Заходняй Беларусі. «Для сапраўднага мастацтва няма меж», — напіша ён пазней, — няма калючых дратоў...»

Калі Шыдлоўскі прызнаўся Олі Шавель, што сам напісаў «Брыгаду маладую», тая не паверыла.

— Ты яшчэ пашкадуеш, — усміхнуўся Павел, — думаў, калі такая спеўная, то замуж вазьму...

— А можа, усё-такі возьмеш?—засмяялася Оля.

— Ты ж ведаеш, як я бачу, —ужо сур'эзна сказаў ён, — каму такі муж трэба.

— У мяне вочы, як у рысі, на дваі хопіць, — абняла яго Вольга.

Пажаніліся. На вяселлі

таго, п'еса на першы погляд можа падацца досыць схематычнай.

— Фабула п'есы «Дыхайце эканомна» даволі цікавая. Купка «элты», якая дбае толькі пра свае карыслівыя інтарэсы, хаваяцца ў бункеры, спадзеючыся перакачаць ядзерную катастрофу. Час у гэтым бункеры пачынае цячы назад. Персанажы п'есы—Цэзар, Людвік, Адольф, Хіра Сіта і іншыя, кожны з якіх сімвалізуе не проста сацыяльны тып, але цэлую грамадска-палітычную фармацыю — пачынаюць адчайную барацьбу за ўладу. У выніку «высокае панства» дэградуе да прымітыўнага... людажэрства.

Справа заключаецца, аднак, у тым, каб напоўніць драматыроў твора актуальна значным, канкрэтным-грамадскім гучаннем, зацікавіць сённяшняга тэлегледача...

— Спраўды, каб зрабіць п'есу больш дынамічнай і выразнай, у працэсе работы даялася адмовіцца ад некаторых сцэн, пераасэнсаваць ролю асобных персанажаў, а фінал, да прыкладу, перапрацаваць цалкам.

Галоўнае, што мяне прыцягнула ў п'есе — гэта магчы-

масць сказаць аб вельмі важных, агульначалавечых рэчах. Нам неабходна знайсці адказ на пытанне: чаму чалавецтва анахалася на краі бездані? Адзін з магчымых адказаў на гэтае пытанне, як мне здаецца, у тым, што людзі не умеюць, не жадаюць выслухаць адзін аднаго. Самая глыбокая мяжа пралагае часам паміж самімі людзьмі.

Каб не загінуць, людзі павінны спыніцца і задумацца: хто мы ёсць? А гэта немагчыма без асэнсавання трагедыі мінулага.

— З якімі праблемамі даялося сутыкнуцца вам як рэжысёру?

— У п'есе аўтарам не ставілася задача стварыць ярна акрэсленыя псіхалагічныя вобразы. І гэта, зразумела, вылікала пэўныя цяжкасці. Але пад час работы ў нас стварыўся, як мне здаецца, калектыў аднадумцаў. Усе працавалі з сапраўдным натхненнем. Творчай атмасферы ў рабоце вельмі спрыялі афармленне мастака Г. Хмыза, аператарская работа У. Лявіцкага.

Цяпер пачынаецца вельмі напружаны і адказны перыяд—мантажны. Работы наперадзе яшчэ шмат...

З ВЯЛІКІМ хваляваннем і болей прачытаў я ў вашай газеце за 3 чэрвеня артыкул «Кураты — дарога смерці». Хочацца выказаць аўтарам і рэдакцыі глыбокую ўдзячнасць за сумленную, высакародную работу па аднаўленні справядлівасці і праўды пра адзін з самых цяжкіх перыядаў нашага жыцця.

Раскажу пра сябе, пра нашу сям'ю, пра тое, як хваля масавых рэпрэсій пракацілася па вёсцы Сілівоўцы Жлобінскага раёна, у якой я нарадзіўся і вырас. Толькі за адну вераснёўскую ноч 1937 года ў нас было схоплены 19 «ворагаў народа». Што гэта былі за «воры»? Пераважна непісьменныя сяляне-працаўнікі. Што яны «замышлялі» супраць Савецкай улады, невядома і дагэтуль. Той ноччу быў арштанаваны і мой бацька — Рымараў Асон Восіпавіч. Вось яго кароткая біяграфія. У маленстве застаўся без бацькі, з малых гадоў парабкаваў. З чатырнаццаці гадоў ездзіў разам з братам Хведарам на лесараспрацоўкі, каб зарабіць грошай і купіць зямлі. Нават пасля таго, як ажаніўся, бацька 11 гадоў жыў з сям'ёй разам са сваімі братамі (у кожнага было па 4—5 дзяцей). У 1919 годзе яго выбіраюць старшынёй камбеды. У 1922 годзе бацьку выдзяляюць хутар. Дзякуючы вялікай працавітасці ўсёй сям'і і эканоміі ва ўсім (ніхто не курь, не піў, вопратку насілі саматканую, абуваліся ў лаці) гаспадарка наша к 1930 году адносілася ўжо да сярэдніх. У тым жа трыццатым годзе бацька ўступіў у калгас і працаваў там з уласцівамі яму энергія і стараннасцю. Аднак жа і гэта яго не ўратавала.

Характэрна, што для значыстага раслаення сялян, нацкоўвання адных супраць другіх, распальвання варожасці і падазронасці між імі яшчэ нядаўня досыць аднародная сялянская маса была разбіта на катэгорыі — кулакоў, падкулачнікаў, кулацкіх падпявалаў, заможных сярэднякоў, маламоцных сярэднякоў, цвёрдазданнікаў, беднякоў, пралетарыяў і г. д. Аднесці да любой з гэтых распылістых катэгорый можна было любую сям'ю ў залежнасці ад таго, як складалася яе адносіны з актывам, з мясцовай уладай, з суседзямі-зайздроснікам.

Апісаць усе нягоды, якія звелі сям'я «ворага народа» (мама, шасцёра нас, братоў, і сястра), проста немагчыма. Гэта такая трагедыя, такі журботны раман, які яшчэ ніхто не напісаў, але які напісаць неабходна. Паклёп, галечка, цвананні, страх, зневажанні, прыніжэнні былі штодзённымі нашымі спадарожнікамі. І ўсё гэта пры ўсвядомленні сваёй невінаватасці, страшэннай несправядлівасці. Кожны з нас ведаў, што ні бацька, ні мы нічога благага людзям і роднай Савецкай уладзе не толькі не зрабілі, але і ў думках не мелі. Кожны з нас і клаўся і ўставаў штодня з думкай: «За што? За што? За што?»

Вялікі працаўнік бацька, які мог бы пракарміць не адзін дзесятка чалавек, паміраў у студзені 1942 года ў валагодскіх лясах ад голаду і холаду, у пакутлівай трывозе за лёс сям'і. Дачасна ўміралі мае браты, не ўсе мы дажылі да 1965 года, калі бацька быў пасмяротна рэабілітаваны.

Сёння, праз столькі гадоў, я не магу ўспомніць імяны ўсіх сваіх аднавяскоўцаў, схопленых у трыццатых «чорным воранам». Але калі рэдакцыя правіць зацікаўленасць да лёсу гэтай сталінскай Хатыні, я паеду ў родную Сілівоўку і ўсё ўзнаўлю ў памяці. Трэба пра ўсё гэта памятаць. Прыгавоўца словы, здаецца, М. Горкага: «І невіноў быенных сила правды воскресит!» У месцах расстрэлу павінны стаяць

ДЫХАЙЦЕ ЭКАНОМНА...

На Беларускім тэлебачанні завяршаецца работа над спектаклем паводле п'есы А. Макаёнка «Дыхайце эканомна». Інтэр'ю нашаму нарэспандэнту даў рэжысёр-пастаноўшчык, галоўны рэжысёр Галоўнай рэдакцыі літаратурна-драматычных праграм БТ Валерый МАЦЮШЭВСКІ.

— П'еса Андрэя Макаёнка «Дыхайце эканомна», апошняя ў творчасці драматурга, — практычна невядома нашаму гледачу...

— Нанолькі мне вядома, дагэтуль п'еса ставілася толькі аднойчы — у Брэсце. Антраж таго, яшчэ пры жыцці драматурга, пачыналася работа ў Рускім тэатры БССР, але па розных прычынах работа гэта засталася незавершанай. Магчыма, справа тут у асаблівасцях твора. Яго жанр — спалучэнне сатыры з сацыяльнай фантастыкай — не самы папулярны на нашай сцэне. Апрача

У час рэпетыцыі. Фота А. ДЗМІТРЬЕВА.

Пошта артыкула «Курапаты — дарога смерці»

помнікі ахвярам сталінскага тэрору. Я чалавек не багаты, але пэўную суму грошай на такі помнік не пашкадую.

М. РЫМАРАУ,
пенсіянер, ветэран працы.
г. Бабруйск.

АПОШНІМ часам сродкі масавай інфармацыі публікуюць нямала матэрыялаў па гісторыі

Для такіх злачынстваў тэрмін даўнасці не існуе.
І. ГАНЕЦКАЯ,
аспірантка АН БССР.
г. Мінск.

У 1937 ГОДЗЕ я вучыўся ў 9 класе СШ № 19 г. Мінска. А жыў я ў вёсцы Падбалоцце, што палізу Зялёнага Луга. Мы часта хадзілі на танцы ў клуб саўгаса «Зялёны Луг». І памятаю, што на танцы часта прыходзілі вайскоўцы ў форме

галёў! Пішу вам ліст, бо тое, што вы напісалі, хвалюе мяне даўно і атручвае жыццё вось ужо пяцьдзесят гадоў. Хто не быў сынам рэпрэсіраванага, той не зразумее, што гэта такое. Наўрад ці зразумее. Трэба было перажыць столькі гора і знявагі маме і мне! А што перанёс бацька, і казаць не трэба... Памёр ён пад катавання-

Я. Шмыгалёву за тое, што расказалі нам праўду, няхай горкую, балючую, але праўду. Цяпер я ведаю, дзе былі прысыпаны пяском косці маіх бацькоў. Можна, там знойдзены імі падшышы ад фетравых ботаў 36—37 памеру — маціных ботаў. У іх яе забралі 10 сакавіка 1937 года, калі яна панесла перадачу бацьку і брату. Першым у нас арыштавалі брата — у ноч з 5 на 6 лістапада 1936-га. Вобыск ішоў да раніцы, перавярнулі ўсё ў доме, на гары, у хляве. Нічога не знайшлі, забралі толькі брата. Раніцай мы даведзіліся, што гэтай жа ноччу былі арыштаваны браты Ігнатоўскія Валік і Федзя, сыны акадэміка Ігнатоўскага. Брат мой сябраваў з Валіцінам Ігнатоўскім. У другую ноч арыштавалі брата братава жонкі. Брат сябраваў з ім са школьнай парты. Адным словам, за дзве начы былі арыштаваны ўсе братавы сябры — адзінаццаць чалавек. Мама вельмі плакала, калі забралі брата. Той, хто забіраў, супакой, сказаў што сын праз колькі дзён вернецца. Мы кожны дзень чакалі брата, але так і не дачакаліся. А ў ноч з 25 на 26 снежня 1936 года забралі бацьку. Вобыск не рабілі, казалі яму сабрацца, узяць пару бялізны. І таксама запэўнілі, што бацька неўзабаве вернецца. Потым прыйшла і маціна чарга. Калі забралі маму, мне толькі-толькі споўнілася 11 год, і я засядала адна адзіночкая на белым свеце. І што дзіўна, дык гэта тое, што мяне нават у дзіцячы дом не ўладкавалі. Так і жыла адна. Пусціла кватарантаў, яны плацілі грошы, на іх і жыла, вучылася ў школе, да вайны скончыла сем класаў. Бацькі мае не займалі ніякіх пасадак, бацька быў рабочым, ударнікам, працаваў меднікам-лудзільшчыкам на «Камунарцы», а мама была хатняй гаспадыняй. Брат скончыў сем класаў польскай школы (тады ў Мінску былі яшчэ польскія школы, я таксама пачынала ў польскай школе, але ў 1937 годзе яе зачыралі, і мяне перавялі ў рускую). Пасля школы брат пачаў працаваць на заводзе, не памятаю на якім, потым паступіў на вярчэнне аддзяленне аўтадарожнага тэхнікума, які скончыў у 1935 годзе і пачаў працаваць ва ўпраўленні шасейных дарог. Як бачыце, простыя рабочыя людзі. Дом, у якім мы жылі, бацька пабудоваў з братам сваімі рукамі. Былі людзі працавітыя. Недзе ў канцы верасня 1937 года я панесла перадачу бацькам, але яе ў мяне не прынялі, а аб'явілі, што бацькі мае ўжо высланы з Мінска, асуджаны на 10 год без права перапіскі. Тады амаль усім давалі такі вырак. Я пісала лісты і да Сталіна, і да Калініна, і да Варашылава, і ад усіх быў адзін адказ: справа будзе разгледжана ў хуткім часе. Калі пачалася вайна, мне ўдалося выбрацца з Мінска і дабрацца да Саратава, дзе мяне нарэшце накіравалі ў дзіцячы дом. Ішла вайна, я разумела, што цяпер людзям не да маіх бацькоў, і нікуды не пісала. Як толькі

Мінск вызвалілі, я вярнулася дадому. Тут мне расказалі, што мяне шукала жанчына, якая сядзела з мамай разам у адной камеры. Жанчыны той я не знайшла, але суседзям яна расказала, што мама не прызнала сябе вінаватай, што яна вельмі непакоілася за мяне. Первы яе не вытрывалі, і мама звар'яцела. Я зразумела, што з мамаю ўжо ніколі не спаткаюся. У 1946 годзе звярнулася ў НКВС БССР, каб даведацца пра лёс бацькоў і брата. Мне казалі, што брат памёр у 1941 годзе ад менінгіту, бацька ў 1942 ад сардэчнай недастатковасці, а мама памерла ў 1944 годзе ад запалення лёгкіх. Я зразумела, што гэта хлусня. У 1947 годзе пакінула Мінск і накіравалася працаваць у вёску, дзе і цяпер жыю — вось ужо 41 год. 19 гадоў працавала выхавальніцай дзіцячага дома, 15 гадоў — настаўніцай пачатковага класаў. Цяпер на пенсіі, мне ўжо 62 гады. У 1956 годзе органы КДБ мяне адшукалі і запрасілі на гутарку. Пакуль я даехала да Мінска, у мяне мроілася многа думак, але так і не здагадалася, чаго мяне клікалі. А паклікалі, каб абвясціць аб рэабілітацыі бацькоў і брата. Тут даведлася, што іх абвінавачвалі ў шпіянажы, здрадзе Радзіме, тэроры, агітацыі супраць Саветскай улады, дыверсіях. Яны не прызналі сябе вінаватымі. Па справе праходзіла 19 чалавек. Тут жа даведлася, што ўсе 19 былі расстраляны ў 1937 годзе. У артыкуле ўказана, што расстралявалі не толькі ў Зялёным Луге, а і за паркам Чалюскінцаў, у Ждановічах, ля Баравой Магу яшчэ называць Кальварыю. Там, за могілкамі, была агароджа, і тады казалі, што там расстраляваюць людзей, але дакладна ад гэтым не ведаю. Толькі добра ведаю, што ў канцы 1936 і ў 1937 годзе ў Мінску ў турмах былі тысячы вязняў. Каб перадачу перадачу, трэба было займаць калейку за 10 дзён. Калі адкрылі бюро давадак пры НКВС, я прыйшла запісацца ў калейку. Мой нумар быў 6006. А колькі ж запісалася яшчэ за мной, а ў колькіх не было каму прыйсці. Так загінулі тысячы невінаватых людзей. У тым, што за маімі бацькамі і братам няма ніякай віны, я ніколі не сумнявалася. А ад людзей даводзілася чуць: падсадзілі, то нешта было, без даў прычыны не маглі арыштаваць. Крыўдна было такое слухаць, даводзілася маўчаць. А як цяжка было жыць з цёткай «дачка ворагаў народа». Гэты ліст у рэдакцыю газеты пішу першы раз у жыцці, але так хочацца даведацца, дзе ляжаць косці бацькоў. І яшчэ аб адным прашу мяне паверыць. Калі я пішу, што катаў трэба прыцягнуць да адказнасці, ува мне гаворыць не пачуццё мсціўцы. Паверце мне, што я не помшчуся. Мною кіруе не помста. Але ці справядліва будзе, калі той, хто так катаваў людзей, не панясе за гэта ніякай адказнасці? Што на гэта скажуць нашы нашчадкі?

Г. АПАНОВІЧ,
пенсіянерка.
в. Сычы Нясвіжскага раёна.

«СИЛА ПРАЎДЫ ВЯРТАЕ НАМ ПАМЯЦЬ...»

Публікацыя З. Пазняка і Я. Шмыгалёва з прадмоваў народнага пісьменніка Беларусі, лаўрэата Ленінскай прэміі Васіля Быкава («ЛіМ» ад 3 чэрвеня г. г.) выклікала вельмі актыўную рэакцыю чытачоў — як нашых даўніх падпісчыкаў і аўтараў, так і незнаёмых нам да гэтага людзей. Ідуць пісьмы, ідуць водгукі і тэлефонныя званкі... І яшчэ даходзяць розныя чуткі. Апошнія пераважна ў сувязі з паведамленнем аб тым, што створана ўрадавая камісія для расследавання фактаў, выкладзеных у артыкуле. Чым выклікана стварэнне камісіі? Як яна будзе працаваць? якія ў яе адрас і тэлефон? — гэтыя і падобныя пытанні задаюць нам. На жаль, рэдакцыя не можа даваць на іх поўны адказ, бо не мае неабходнай інфармацыі.

Некалькі слоў адносна пошты. Частку пісьмаў мы змяшчаем, яны гавораць самі за сябе, у асаблівым каментарыі не маюць патрэбы. Трэба толькі, бадай, дадаць, што ў іх горача падтрымліваецца курс партыі і ўсёй перадавой грамадскасці на выкрыццё злачынстваў Сталіна і яго апырчнікаў, на рэабілітацыю і ўшанаванне памяці ахвяр культуры, на поўнае ачышчэнне ад ганебнай спадчыны сталінізму. Што датычыць іншай інфармацыі, якая паступае ў рэдакцыю (тэлефонных званкоў, вусных заяў), то тут характэрна наступнае. Нехта называе і іншыя месцы расстрэлу нявінна асуджаных, нехта называе прозвішча аднаго з тых, хто ўдзельнічаў у карных акцыях, але робяць гэта з апасеннем, просячы не называць іх прозвішчы. Інакш кажучы, груз мінулага яшчэ вісіць над намі, існае на нашу псіхіку. Другія, падтрымліваючы выступленне

З. Пазняка і Я. Шмыгалёва, падзяляючы словы В. Быкава, у той жа час даюцца дзіўныя: «Няўжо гэта праўда! Няўжо сапраўды так было! Няўжо магло так быць! А калі магло, калі было, то — яшчэ адна разнавіднасць рэакцыі — ці не занадта адкрыта, ці не занадта канкрэтна, ці не занадта востра ставіцца пытанне!...» Што можна сказаць у адказ на гэтае здзіўленне, на гэтую не зусім адэкватную сітуацыю рэакцыю? Хіба, што яшчэ раз напамінь сумна вядомы ўжо сёння ўсёй краіне факт, што ахвярамі яжоўска-берыёўскіх рэпрэсій, судовых фальсіфікацый сталі мільёны людзей, што ў сталінскім «паляванні на ведзьмаў» дзейнічаў звыштэрміновы, несудовы разгляд спраў з прымяненнем вышэйшай меры, што па прычыне вялікай колькасці спраў «судзілі» і расстрэльвалі па спісах... Куды мы дзнем гэты факт! Куды самі дзнемся ад яго! Схаваемся за няпраўду ці паўпраўду, за агульныя разважання аб неабходнасці ачышчання? Вядома, усім нам было б спакойней, каб не гэтыя, не столькі «белыя», колькі «чырвоныя», г. зн. крывавае, плямы, каб мы не ведалі месцаў расстрэлу, не ведалі, колькі было расстраляна, не ведалі, хто і як расстрэльваў... Так, без гэтага ўсяго было б спакойней, камфорцей. Але ці ачысцімся ж тады мы самі, ці ажыццявім на справе аздараўлення нашага грамадства, калі будзем баяцца «шокавай тэрапіі», сеансы якой мы апошнім часам атрымліваем са старонак друку? Не, не ажыццявім, а, значыць, і не здзейснім у дачыненні да ахвяр культуры рэпрэсій, як сказана ў Тэзісах ЦК КПСС, «наш партыйны і грамадзянскі абавязак».

мі ў 1940 годзе, да суда, у Вілейскай турме.

Ніякай даўнасці часу для тых катаў! Я ведаю ката майго бацькі. Ён жыў у Мінску, мае персанальную пенсію, урадавыя ўзнагароды. Лічу, што трэба пісаць пра іх, выводзіць на людскі суд. І трэба пісаць пра ўдоў рэпрэсіраваных, пра лёс іхніх дзяцей, пра іх дыскрымінацыю ледзь не да цяперашняга часу.

Таварышы! Прыедзьце да мяне ў госці, пагаворым, можа, я буду вам чым-небудзь карысна. Тады раскажу пра яшчэ адны Курапаты — Касцяневіцкі лес.

В. ПАЧКОЎСКІ.

г. Мядзель.

ХАЧУ сказаць вялікае дзякуй работнікам рэдакцыі за тое, што змясцілі гэты артыкул. І яшчэ большае дзякуй аўтарам яго З. Пазняка і

НКВС, а то і не ў форме, у цывільным, але мы ўжо ведалі іх. Прыходзілі яны звычайна позна, у гадзін 11—12 ночы і амаль заўсёды нападнітку. Ішлі гаворкі, што яны расстрэльваюць у лесе ворагаў народа (у лесе ля Заслаўскай дарогі). І вась аднойчы мы з сябруком (Міша Макаравіч, ён памёр ужо) вырашылі правярць, ці праўда гэта. Пайшлі ў той лес і знайшлі ўчастак, абгароджаны дашчаным плотам. Узедз з боку гравейкі быў зачынены. Мы знайшлі лаз пад плотам і пралезлі на той бок. За метраў пяцьдзесят убачылі пад сасной чалавека. Ён быўцам сядзеў, прыліўшыся да сасны, а твар увесь быў заліты крывёю. Мы спалохаліся і хутэй падаліся назад, і нікому не прызналіся, што лезлі туды, што бачылі там. Двое з тых вайскоўцаў ажаніліся з нашымі падбалоцкімі дзеўмамі Ермаловіч Таняй і Ермаловіч Наташай. Таню ў вайну забілі фашысты. Наташын мужчы таксама не дажыў да гэтага часу...

У. ЕРМАЛОВІЧ.

г. Мінск.

ШАНОУНЫЯ таварышы
В. Быкаў, З. Пазняк і Я. Шмы-

там, дзе была дача Цанавы. Там, у раёне дачы, паводле расказаў мінчан, таксама праводзіліся масавыя расстрэлы.

Т. ВЯРБІЛА, ваеннаслужачы.
Мінская вобласць.

ЛІЧУ, што артыкул упершыню за тры апошнія гады ставіць пытанне пра злачынствы сталінскага часу гранічна канкрэтна, і бачу ў гэтым велізарны крок наперад на шляху ўсёўзрастаючай галаснасці.

Лічу таксама, што артыкул справядліва гаворыць пра неабходнасць панаранна, няхай нават сімвалічнага (бо многіх злачынцаў ужо няма), тых, хто адказны за здзейсненае ў 30-я гады. Падтрымліваю прашанне аб узвядзенні помніка ў той мясціне, недалёка ад былой вёскі Зя-

лены Луг, дзе знішчылі столькі людзей.
Ф. КРЫВАНОС,
старшы навуковы супрацоўнік
Дзяржмузея БССР.

г. Мінск.

НІКОЛІ не вагаўся ў пытанні, ці павінен быць помнік ахвярам сталіншчыны, ці не павінен. Гэта проста сорам, што яго дагэтуль няма. Да гэтага кліча памяць чалавечая, пралітая кроў. Мінула паўстагоддз, а мама мая і сёння часам плача па забраным бацьку.

У. СЛАБІН, аспірант.

г. Гомель.

НЕ МАГУ не адгукнуцца на публікацыю «Курапаты — дарога смерці». Тое, аб чым там напісана, немагчыма асэнсаваць, бо гэта не ўкладваецца ні ў якую логіку. Розум спыняецца перад гэтай жу-

даснай ванханаліяй цемрашальства і не можа знайсці ёй ніяка-небудзь вызначэння і апраўдання. Народ знішчаўся ад імя народа і дзела яго... шчасця. Такіх здзекаў з народа, з вялікай гуманістычнай мэты, прычым з боку свайго «народнага» ўрада, напэўна, не ведала ні адна эпоха і ні адзін народ. Што гэта? Адкуль гэта? З якіх пачварных нетраў?

На мой погляд, у Курапатах павінен быць зроблены мемарыял, прысвечаны памяці ахвяр сталінізму. Гэта павінна быць грамадскае пачынанне. Трэба стварыць грамадскі камітэт, які пачне збіраць сродкі, а таксама правядзе курс на праект мемарыяла. Мяркую, што трэба прасіць Васіля Быкава ўзначаліць гэтую справу і звярнуцца да народа з адпаведным заклікам.

Р. МІНЯНКОУ,
кандыдат філасофскіх навук.
г. Мінск.

РАДКІ З ПІСЬМАЎ

ХОЧАМ выказаць прашанне. Абавязкова трэба паставіць на месцы забойстваў помнікі. Гэта няправільна, што дагэтуль не ўшанавана памяць ахвяр сталінскіх рэпрэсій. Бо гэта ж праз гэтых ахвяраў і нарадзіліся алімпійскія чэмпіёны і нарадзіліся алімпійскія чэмпіёны — было б значна меней другіх. Чаму ж мы пра гэта забыліся? Памылкі трэба выпраўляць. Добра, што пра гэта гаворыць друк. Але ж газеты — не вечныя. Няхай помнік стане маўклівым дакорам і красамоўным напамінам, каб шлях назад быў закрыты назавсёды.

В. КАЗЛОВА, М. ЕФРАМКОУ,
М. БАРАНАУ, В. ПАВЯДАЙЛА,
А. ЛІПСКІ і іншыя мастакі-ростаўратары ВА «Белрэстаўрацыя».

РАЮ пашукаць магільны рэпрэсіраваных таксама ў раёне станцыі Сцяпянка,

Стральба наўскід

(Зананчанне. Пачатак на стар. 4).

неадабрэнем адносіўся да кіраўнікоў, якія лезуць да першага сакратара абкома з праблемамі, як быццам і сапраўды вераць, што ўсе іх можна вырашыць, і тады пачнецца беспраблемнае жыццё.

Пісьмо Васілій Іванавіч атрымаў і прачытаў. Стоячы перад ім, Грабеннікаў упершыню на поўны голас запытаў:

— Як мне быць далей? Чакаць, пакуль афіцыйна прапаўсе падаваць на ўласным жаданні, ці працаваць без аглядакі?

— Ты мне скажы, — энергічна пачаў Шостак і адразу ж замоўк, быццам для таго, каб яшчэ раз узважыць, што пытацца. А можа, і як пытацца.

— Я адкажу на любое ваша пытанне, Васілій Іванавіч, — ветліва падахоўціў яго Грабеннікаў.

— Цябе навошта насіла ў бальніцу?

— Гэта было два гады назад. Але мяне не насіла, Васілій Іванавіч. У раённую бальніцу я вадзіў усё бюро райкома партыі.

— На які ляд?

— Першым маю ўвагу на раённую ахову здароўя звярнуў загадзела прапаганды Сямін Альберт Аляксандравіч. Па яго просьбе я ўключыў у свой асабісты гадавы план наведанне бальніц і паліклінік. Праўда, сяброўка маёй жонкі, сама ўрач, Нікіціна Ангеліна Сяргееўна папярэдзвала мяне: «Не хадзі ў бальніцы — захварэш ад аднаго выгляду, што там робіцца. За ўсё трэба плаціць, за ўсё бяруць, наша ахова здароўя, ведаць бы табе, даўно ўжо платная, самая плат-

ная ў свеце. Ты, — сцвярджала яна, — не зробіш яе зноў бясплатнай, толькі ворагаў жывеш і здароўе ўгробіш». — «Я не збіраюся рабіць яе бясплатнай, гэта пакуль не пад сілу райкому, — адказаў я. — Але зрабіць, каб гэтак наша самае платнае ў свеце адначасова было прыстойным, мы можам? Хай будзе платнае, але на прынцыповай аснове. Узялі грошы — дык давайце тое, за што ўзялі. Забяспечце чалавечку лянчанне».

— Ты вядзеш такія гаворкі з радавымі членамі партыі?

— Яна, Васілій Іванавіч, беспартыйная... Яна, вядома, перабольшвала, але не так, як я думаў, пакуль не ўбачыў усё на свае вочы. Прасціны і ручнікі — чорныя, падзёртыя. Сетка ў ложках такія, што людзі ў іх вісяць, як у гамаках. Запомніў адну жанчыну ў гінекалогіі: з пышнымі валасамі, яшчэ зусім маладая, але ўжо старая. Састарэла літаральна за некалькі дзён знаходжання тут, у гэтым смярдзючым гамаку. У гэтай маладой жанчыны не было нічога сур'эзнага, як мне казалі, а састарэла яна ад сваёй уразлівасці, ад прыніжэння, што яе, ні ў чым не вінаватую, паклалі ў такія ўмовы. Іншыя скардзіліся на выперадкі, а гэтая наадварот — пакутавала, што я звярнуў на яе ўвагу. Скурчалася і ўсё падтыкала пад сябе гнілыя анучы, якія ў іх лічыліся прасцінамі, не хацела, каб я іх угледзеў.

— А галоўны ўрач? — злавесна спытаў Шостак. — Што там у цябе з ім здарылася?

— Батожскі Аляксей Уладзіміравіч. Азызлы ад п'янтва, саракавога года нараджэння. З медыцынскай сам'і, але вырадак. На ўсё мае пытанні даваў

вядомыя адказы: таго няма, таго і не было, таго ніколі не будзе, а што тычыцца прасцін, іх ненатуральнага колеру, дык уся бяда ў іржавай вадзе. Рвуща ж яны ад зносу — на ўсё, маўляў, ліміты, на ўсё абмежаванні. А прайшліся па кладоўках — «поўна коробушка», новай бялізны залежы, стосы да столі.

— Што ў цябе з ім здарылася? — паўтарыў Шостак. Ён чамусьці нерваваўся.

— Нічога. Далі строгае вымову і забаранілі трайнае сумяшчальніцтва. Цяпер ён піша на мяне ў абком, што ў мяне сур'эзныя парушэнні псіхікі. А ў вас гэтую пісаніну не толькі чытаюць, але і сакрэтна падшываюць, — Грабеннікаў асекся. — Васілій Іванавіч, чым зыклікана ваша цікавасць да маіх адносін з Батожскім? Ці не яго пісанінай?

— Ніякай асаблівай маёй цікавасці няма, — хмура сказаў Шостак, апускаючы вочы.

— Як ж няма? Вы пра што паўгадзіны распытваеце? Я не магу працаваць з аглядакй!

— Прачыце без аглядак! — Шостак хацеў хутчэй ад яго пазбыцца.

— Тады ў мяне павінны быць развязаны рукі. Па-першае, на Віблага...

— Але, Віблы нас падвёў, давядзецца яго выключыць.

Не трацячы часу на Віблага, Грабеннікаў тут жа падняў пытанне аб сакратарах райкома. Дзякуючы Салавай—Няелавай гэта было, пераважна, дамскае пытанне.

— Я вам паведамляў, Васілій Іванавіч. Жывуць двойным жыццём. Я ўжо заяўляю пра гэта ўслых перад актывам. Што, кажу, за трасца: якую брудную справу ні зачалі, абавязкова раскапаш цэлы клубок, і ўсе канцы вядуць у наш Дом Саветаў, прытым у галоўныя кабінеты! Што ні цёмны тып у раёне, то іхні прыяцель. Усе яны штосьці праварочваюць, кагосьці кудысьці ўладкоўваюць, ад кагосьці адводзяць якіясьці непрыемнасці...

— Глядзец за імі трэба лепш, — упарціўся Шостак, не хацеў здаваць іх яму на расправу.

— Глядзім, Васілій Іванавіч. І бачым: вытвараюць ліха ведае што! Гандлёвую сетку разбэцілі ўсю зверху данізу, дарэшты, ды далей няма куды. Злодзеяў на злодзеяў — і ўсе ва ўслугоўванні ў першых асоб раёна. Дакладна вядома, як яны адбіралі на базе лепшы фарфор і крышталі, які пасля спісваўся на перасоўныя крамы — на даярак, на калдобістыя дарогі да іх.

— Гэта Салава і Няелава?

— А то хто ж! Яны.

— Лярвы, — уздыхнуў Шостак.

— Гэта само сабой, гэтага я нават не чапаю. На базам ім памагае іх стаўленіца Грамакова Лілія Іванавіч. Ёй яны даручылі кіраўніцтва гандлем раёна.

— Тая Грамакова, што з Аднакапылавым дурзе?

— Не магу адмаўляць, Васілій Іванавіч.

— Ды ён іх, напэўна, усіх грабе.

— Не ўсіх, але ў межах вобласці значную частку, гэта вам вядома лепш, чым мне. Ва ўсіхкім разе, Грамакову трымае ён. Работнікі базы раскапваюць, што па крышталі і фарфор ездзілі, як у тэатр, правільней, як у музей: любуйся і тым сервізам, і гэтым, ведаючы, што можаш узяць хоць той, хоць гэты...

— А то і абодва, — яшчэ раз уздыхнуў Шостак.

— Што нам заставалася? Парашылі выключыць з партыі камуністаў-прадаўцоў, камуністаў-загмагаў, камуністаў-кладушчыкоў, паставілі гэта на рэгулярную аснову. Працуючы ў сельскай гаспадарцы, я, Васілій Іванавіч, не звяртаў увагі, якая вялікая партыйная праслойка ў нас у гандлі. Ніякіх праблем з ростам шэрагаў, з амаладжэннем, самая вялікая чарга жадаючых, партыйным уплывам ахоплены ўсе ўчасткі.

А на вяршыні піраміды — Салава—Няелава...

— Разбярэцца і з гэтымі, працуй, — рэзка абарваў сусрэчу Шостак і, не развітаўшыся, пайшоў, з цяжкасцю перастаўляючы ногі, у пакой для адпачынку.

Ён іх яму яшчэ не аддаваў, але і не трымаў, як раней, як усяго пяць хвілін назад, — гэта было ўжо сёе-тое.

Грабеннікаў не паспеў даехаць да Іжы, як яму было перададзена па радыё ў машыне распараджэнне адразу па прыездзе пазваніць Васілію Іванавічу Шостаку. Стары, пэўна, штосьці недавысветліў. У такіх выпадках ён рабіўся нецярплівым, неабходны чалавек патрабаваўся яму неадкладна, мог быць падняты з пасцелі, вернуты з дарогі, выкліканы з лазні.

Так і аказалася—давялося вяртацца ў абком.

— Ты ачмурыў мяне сваімі дамамі, — сказаў ужо больш бадзёры пасля адпачынку Шостак, — і я забыўся ў цябе спытацца. Што за начное жыццё там у вас адбываецца?

— Начное жыццё раёна мне адкрыў начальнік міліцыі Сёмушкін Юрый Міхайлавіч, — як заўсёды, без замінаў пачаў дакладваць Грабеннікаў. — У ім удзельнічалі не толькі асобныя людзі, а цэлыя пласты насельніцтва. З некаторых аўтагаспадарак па начах на лінію выходзіла больш спраўных грузавікоў, чым у дзённы час. Змагаючыся з гэтай з'явай, перавалі на начны рэжым работы аўтаінспекцыю, прынялі іншыя меры. Цяпер стала цішэй.

Васілій Іванавіч гэтая інфармацыя не задаволіла.

— Зноў мяне, чакай, дурш. Пра якое тваё начное жыццё пішучы?

Шостак, дзякуй яму, упершыню за два з гакам гады, здаецца, наважыўся ўнікнуць у антыграбеннікаўскую пісаніну, што сабралася ў абкоме.

— Тваё — зразумей? Не на-

Святочны дзень, святочны...

(Зананчанне. Пачатак на стар. 9).

2

Святочны дзень пачаўся для гаспадыні па звычайу рана. Грувасткія сівыя хмары, што ўжо некалькі дзён абложна вісели над Вялікаю Ігрушаю, на святанні разганяў вецер. Змеў белую навіс і з галля дрэў, кустоў. Пушыстыя зіхоткія шасцікутнікі сцяжынак доўга ссыпаліся з галінак долу. Далёка — далёка, аж каля самага гарызонту, па малочнаму шэраму небу папылілі тоненькія яркія ніткі заранку. Святлела зямля і чысцей гарызонт над Валатоўшчынаю. Новы дзень прыйшоў на зямлю. Вясна адмыкала воды і сэрцы.

Бадановічыха не заўважыла хараства прыроды. Багата спраў было ў яе, упраўлялася толькі са ўсімі. Калі прыйшоў Адам, яна ўжо добра-такі напрацавалася.

— Хм-хмы... — пачынаў гаспадар, уважным вокам пазіраў на кухонныя прыгатаванні руплівіцы. — Раней успароцца не магла? Пачакала б з працаю сёння, можа, лежні ўстануць, пасобяць.

— Не кажы што ня след, — звычайна адбілася ад звыклых папрокаў жанчына. — Ні будучы дзеці ўчынацца ні свет ні зера, каб маю працу рабіць.

Старыя Бадановічы не ведалі гэтага, але былі шчаслівымі. Іх доўгае адзінае каханне не замуцілі час і людзі. Гады знялі вастрыню пачуцця, выкавалі ва ўзаемаадносінках павагу і цяплінасць.

Выхаванне дзяцей у Бадановічаў зводзілася да двух нескладаных прынцыпаў: працалюб'я і павагі, павагі да старэйшых, чужой думкі, чужых звычаяў. Дарослых дзяцей яны не прымушвалі жыць так, як хочацца бацькам. Хай кожнае само торыць сваю дарогу, уласная ноша, як і галава, не цяжкая.

...Першай працнулася Марыя. Маці хацела пагаварыць з ёю. Дачка аджартавалася: нагаворымся, будзе яшчэ час.

Ева Бадановіч хацела дзецям шчасця: каб яны былі ўсім задаволеныя, калі гэта магчыма на зямлі, згодна была іх падоўгу не бачыць. Прыехалі — то яна жадала пагаварыць з імі. Хто павучыць вучоных невукаў, падкажа так, як маці... Не ўдавалася; маці не вінаваціла іх, вінаваціла сябе.

— Цішэй хадзі, не разбудзі астатніх сясцёр, — пакорліва прамовіла маці.

Бацькі паспелі натупацца па гаспадарцы, пакуль сям'я ўселялася за святочны сядзідак.

Першы сын, Ян, лічыўся самым разумным у сям'і, бо дасягнуў найбольшых службовых поспехаў, стаў раённым меліярацыйным начальнікам. Ян пашаптаўся з Ігарам і сёстрамі, падняўся з-за стала і ўзнёсла пачаў:

— Мама, усе мы віншваем вас ад душы і сэрца з днём жанчын. Сясцёр таксама віншваем. Жадаем вам шчасця і радасці ў жыцці, а самае галоўнае, моцнага здароўя. Мы шкадуем, што рэдка ездзім у родную Вялікую Ігрушу, нашу хату.

Прыезд на бацькаўшчыну, размовы з аднавяскоўцамі ачыцілі душы малодшых Бадановічаў, абудзілі да добра і спачування. Новых сяброў у іх было мноства, але самыя чыстыя, бескарыслівыя, а таму і дарагія былі ў Вялікай Ігрушы. Дома Бадановічыха дзеці адталі сэрцам. Нават іранічна-патрабавальна настроены да ўсіх аспірант-глебазнаўца Ігар не гаварыў пра тупіц-меліяратараў, неразумных асцярожнікаў — начальнікаў, пра неразвітацць сельскагаспадарчых тэорый, не надакучаў бацька роспытамі пра гатункі і догляд вінаграду, — вёска і для яго была самым кондавым, асноваю жыцця.

— Мама, дзе я ні бываю, вы ўсюды са мною. Выказаць не магу, але гэта так. Як гад які дапякае, згадаю вашу цяплінасць — і крыўда амаль праходзіць. Прачулае слова Ігара да маці пад-

трымалі сёстры Марыя, Станіслава, Хрысціна. Яны не адмаўлялі, што жаночае свята тычыцца іх саміх, але яно, пераконаны, у асноўным свята такіх шчыроўных працаўніц, як мама.

Рукі Евы Бадановіч ледзь прыкметна дрыжалі, калі яна трымала парфумны набор. Хоць у галаве адна думка — «навошта ёй, старой, касметыка», — а ўсё ж было прыемна. Штосьці лёгкае і вострае шырыла грудзі.

Стары Адам Бадановіч чмыхнуў, круціў вусы, весела казаў, глядзячы на ўвішныя і дагодныя сыноў:

— Выходзе, адзін я, стары корч, нічога не дацяміў купіць на павіншванак. Ні жонцы, ні дачухнам.

Усе за сталом смяяліся. Было весела, ажыўлена.

Гаспадыню пасадзілі за стол. Са святочнай, але ўмеранай шумнасцю і ўрачыстасцю зноў гаварыліся словы, якія гаворацца ў такіх выпадках. Жанчыны радаваліся. Калі прыйшлося ісці па новыя стравы, Ева не даверыла далікатнай і важнай справы сынам, ці мужу. Балзетя не надалі і падахвочваліся.

— Я сама ўпраўлюся. Сядзіця, памачнікі...

Усю доўгую раницу пратупала гаспадыня, прыхваткам прысяджалася да стала, зрэдку ўстаўляла адно-два словы ў кніжную і ад таго, як ёй мроілася, мудрую спрэчку дзяцей.

Стары Адам Бадановіч завядзёнкаю маўчаў.

Мокры веснавы вецер пагрымваў снегам і веццем вішняў па бляшанаму даху мураванкі. Трубы і гармонікі ранняй вясны стыла і акаянна сыходзілі гукамі, а ў гасцінным пакоі было ўсцішна і супакоена, утульна.

У канцы снедання Ян прапанаваў маці схадзіць з дзецьмі ў вясковы гмахкі магазін, — ён размешчаны ў цэнтры вёскі, каля сельсавета, клуба і царквы. Памераюць — і, можа, падыдуць маці буркі, што ўчора яны адклалі для сённяшняга прагляду.

— Не выдумляйця, дзеці. Абутку ў мяне болей, чым трэба, — катгарычна адмовілася Ева Бадановіч. — Дай бог увесі знасціць здаровай.

Дарослыя дзеці ў маці па-ранейшаму былі малымі і безграшоўнымі. Яна барагла іх капейку.

— Мама, буркі замежныя, цёплыя. Памераць трэба, наўзгядку не падбярэш. Сходзім, — прасіў Ян.

Валявога энергічнага мужчыну не пазнаць. Ён і Аляксей Дарашчэня, таксама начальнік, толькі не меліярацыйны, а будаўніцкі, на Вялікай Ігрушы карыстаюцца асабліва павагаю. Для гэтага ім, вострым на слова, не патрэбна вялікіх намаганняў і шмат слоў, чаму нямаю дзівіцца Ігар Бадановіч. Вяскоўцы з сур'эзным маўклівым Янам трымаюцца проста, але граніца адчуваецца, паллявання па плячах, як Ігара ці Аляксея Бялко, ніхто не дазваляе. Сярод вялікагрушаўцаў хадзіў, унікаў у побыт не проста лагодны і добры інтэлігент Ян Бадановіч, як і ўсе інтэлігенты ў часе прыезду ў радзімную вёску, — перад імі быў начальнік. Нават брыгадзір і старшыня калгаса з ім размаўлялі са спасцярожлівасцю.

— Мама, мы абодва выбіралі буркі, — Ігар адразу паправіўся: — Маня і Хрысця таксама бачылі. Сходзім, памерайця.

У абодвух сыноў шырокія і высокія лбы, зеленаватыя вочы, прамыя доўгія з гарбінкам насы, маленькія параўнальна з вялікім тварам губы, валявыя педцытыя падбародкі. У найболей удалага сына, Яна, і раскіданнага мэхалівага Ігара, вочы часта сумныя. Маці гэта не падабалася.

— Не трэба мне буркі, валёнкі цяплейшыя.

3

Сыны і бацька наважыліся пайсці паглядзець калгасны сад. Адтуль зойдуць да бабы Клавы, яна даўно прасіла ўнікаў прыйсці ў госці. Сёстры згадзіліся пайсці з братамі з адной умоваю: калі тыя разам з імі зойдуць ва ўчастковую бальніцу. Медсястры Станіславе не цяпелася сустрацца з дзвюма сяброўкамі, паглядзець, як ім працуецца ў бальніцы.

Перад ішпацырам, ад якога па агульнай маўклівай згодзе лёгка адбілася Ева Бадановіч, у яе мноства спраў, цётка Клава даруе, што яна не прыйдзе сёння, перад ішпацырам да маці падлашчылася Станіслава:

— Мама, пакажыце свой набор.

Ева Бадановіч не ведала, што рабіць з парфумай. Яна і маладая не ўжывала гэтую непатрэбшчыну, якая адно старыць твар, а цяпер і зусім парфума не трэба. Згледзеўшы ў тонах млявых вачэй модніцы-дачкі зіхатлівыя водсветы, маці прапанавала набор ёй. Тая, хоць і атрымала ад братаў падобны, узрада-

роднае, якое мне вядома. — тваё начное жыццё!

А ўнікаць, калі хацеў ці калі прыпірава, Васілій Іванавіч умеў. Аднак было ад чаго і пахаладзец. З пытанняў вынікала, што Шостак нічога не ведаў пра свой раён і свайго вылучэнца: нават таго, што Грабеннікаў узяў пад свой кантроль самы цяжкі і шкодны для здароўя ўчастак — начное жыццё раёна...

— Узяў, ну і хрэн з табой, бярэ, — перапыніў Васілій Іванавіч, заднім днём дазваляючы гэты дур. — Але чаму цябе ў тваім начным жыцці ўсюды і заўсёды суправаджае начальнік міліцыі? Баішся нападу? Напады былі? Ці ён пры табе для прэстыжу целаахоўнікам?

Што ж Шостак ведаў пра свой раён?

— Васілій Іванавіч! Напады я не баюся. Нападаў не было, хоць вам пра іх і пішуць. Начальнік міліцыі нічый не целаахоўнік, проста мы з ім у адной групе, ён, я і Сёмін — за намі ж і замацавана начное жыццё!

— Сёмін? Гэты дваяжэнец? Хто ён такі?

Вось дзівосы старэчай памяці! Што дваяжэнец — памятае (перайшло з нейкай ананімкі ў галаву і асела там), а хто ён, гэты дваяжэнец, і што сабою ўяўляе, не ведае.

— Ён не дваяжэнец, Васілій Іванавіч. Ён разведзены, у яго другая сям'я. Альберт Аляксандравіч Сёмін. Загадчык аддзела прапаганды. Ён першы звярнуў маю ўвагу, на ахову здароўя.

З імі, з дарагімі для яго Алікам Сёміным і палкоўнікам Сёмушкіным, Грабеннікаў праварочваў галоўныя свае справы і пачынанні ў Іжы. Сёмін прыдумаў штодзённую перадачу на мясцовым радыё: «Для тых, хто стаіць у чарзе па гарэлку». На ўсё раён яны пакінулі два гарэлачныя магазіны, пачатак іх работы ссунулі

да чатырнаццаці гадзін, і роўна ў чатырнаццаць пачыналася гэтая перадача. Рэпрадуктары былі павешаны так, каб папярэджанні ўрачоў, просьбы жанчын, скаргі дзяцей гучалі проста над чаргою і каб да рэпрадуктара нельга было дацягнуцца.

— Наконт дзяцей — гэта вы добра, — ухваліў Шостак.

— На дзіцячыя галасы быў асаблівы разлік. Хай школьнікі раскажваюць, як з-за п'яніцы бацькі цяжка рыхтаваць урокі, няма ў чым выйсці на вуліцу, за што купіць хлеба. Нічога не трэба хаваць, вырашылі мы. Усё ў гэтых перадачах павінна быць такім жа страшным, як і ў жыцці.

— А гэты твой целаахоўнік? Палкоўнік. Як прозвішча палкоўніка?

З палкоўнікам Сёмушкіным яны выкінулі з міліцыі больш за трыццаць выпадковых і разбэшчаных элементаў, аддалі за хабар пад суд начальніка крымінальнага вышуку, выгналі за п'янікі начальніка АБРСУ. Палкоўнік не быў вылучэнцам Грабеннікава, у Іжы яны паявіліся на адным тыдні незалежна адзін ад аднаго, першы — з саўгаса, другі — з Афганістана. На думку Сёмушкіна, ён, Грабеннікаў, выклікаў на сябе град ананімак не столькі тым, што стаў праследаваць схільных да правапарушэнняў членаў бюро і выканкома, колькі тым, што прымушаў іх працаваць. Для самога палкоўніка надзвычайнае становішча, якое ўводзіў у раёне першы сакратар, пасля Афганістана не з'яўлялася асабліва цяжкім: тут жа не было спякоты пад пяцідзедат, не світалі кулі, не даводзілася самому сабе гатаваць ежу на вогнішчы.

Не ведаў Сёмушкіна!

— Ну, працуй, — сказаў Шостак не толькі супакоена, але і як бы адчуваючы сваю віну.

ТАЛЕНТ НЕ СТАРЭЕ

Дэсанка МАКСІМАВІЧ адзначыла сваё 90-годдзе

Сапраўднаю культурнаю з'яваю не толькі ў кантэксце сербскай літаратуры з'яўляецца творчасць Дэсанкі МАКСІМАВІЧ, якая 16 мая гэтага года адзначыла сваё 90-годдзе.

Пройдзены зайздросны вялікі жыццёвы і творчы шлях. І зайздросна плённы — больш за 30 зборнікаў паэзіі, акрамя гэтага, кнігі прозы, эсэістыкі, перакладаў. Па заслугах такі ўдзел у культурным і грамадскім жыцці адзначаны шматлікімі літаратурнымі прэміямі, дзяржаўнымі ўзнагародамі, званнем акадэміка Сербскай акадэміі навук і мастацтваў.

Паэзія Дэсанкі (так, без прозвішча завуць яе ўсе ад малага да старога ў Сербіі) стала неаддзяльна часткай культурнай свядомасці нацыі. Не толькі

таму, што яе вершы ў чытанках, адрасаваных найменшым, у школьных хрэстаматых і розных анталогіях — г. зн. суправаджаюць чалавека па жыцці ад першых і да апошніх крокаў. Важней, мабыць, другое — жывы кантакт яе са сваім народам, з трывогамі і радасцямі ўсяго свету.

14 верасня 1986 года. Вёска Трышч, радзіма славутага Вука Караджыча. Павінен пачацца урачысты збор у рамках традыцыйнага народнага свята — Вукаўіч Дзён. Праходзіць гэты збор на полі непадалёку ад хатціны Вука. На роўнай мясціне прасторныя падмосткі, а па сцяле пагорка ў шмат ярусаў лавы. Люды, пэўна, не адна тысяча. Натуральна, мітусня, гоман. І раптам гармідар спыняецца, становіцца ціха. А праз момант — бора апладысменту і скандзіраванне: «Дэ-сан-ка!»

Да лавы першага рада падыходзілі дзве жанчыны, узняўшыся пад рукі. Адна з іх, прыкметна старэйшая, у белым уборы, і была Дэсанка МАКСІМАВІЧ. Паходзіла яе, зразумела, ужо не назваць бацьдэрай, але і старэйчай не назваць. Прыпыніўшыся каля лавы, Дэсанка высокая узняла галаву — да ўсіх радоў, усім па-свойску памахаўла рукою і заўсміхалася. Віталіся

людзі, якім хацелася сустрэцца, сустрэча здавалася прыемнай. З аднаго боку шчыра, прыязная агромністая грамада, з другога — не меней шчыра, прыязная частка яе.

Не будзе перабольшаннем, калі адзначыць, што Дэсанка МАКСІМАВІЧ самая вядомая з югаслаўскіх паэтаў у Савецкім Саюзе. Асобнымі выданнямі творы яе выходзілі на многіх мовах народаў СССР. І сама Дэсанка МАКСІМАВІЧ шмат зрабіла для знаёмства югаславаў з савецкай літаратурай, за што ўзнагароджана нашым ордэнам «Знак Пашаны».

Прыемна, што ёсць нітачкі, якія звязваюць гэтую вядому пісьменніцу і з беларускай літаратурай. Яна пераклала на сербскаўрацкую мову «А хто там ідзе?» Я. Купалы, падтрымаў сваё сувязі з Э. Агняцэвіч. На беларускую мову яе вершы ў розныя часы перакладзілі П. Броўка, Н. Гілевіч, Э. Агняцэвіч. Самы вядомы твор Д. МАКСІМАВІЧ — верш «Крывавае казкі». У нашай літаратурнай свядомасці ён прысутнічае апасродкавана — дзякуючы П. Панчанку, Я. Сіпакову.

А перакладзены на беларускую мову ён упершыню.

Іван ЧАРОТА.

Дэсанка МАКСІМАВІЧ

Крывавае казкі

Гэта было ў краіне сялянскай, горнай, Балканскай. Бязвіннаю смерцю пагінулі дзеці — некалькі класаў.

На шчасце, на долю іх гадавалі матулі, разам яны пачыналі вучобу, былі ў іх агульныя святы і гульні, адныя і тыя нават хваробы, і разам усіх пакасілі фашысцкія кулі.

Гэта было ў краіне сялянскай, горнай, Балканскай. Бязвіннаю смерцю пагінулі дзеці — некалькі класаў.

Сядзелі яшчэ за гадзіну да смерці за школьнымі партамі гэтыя дзеці.

Яны да задачы шукалі адказы пра пехаходаў: ці сьдучца разам і пройдуць па колькі? Як іх навучылі — дзялілі, складалі, ды ўжо бессэнсоўна па шыхтах стаялі пяцёркі і двойкі. Былі ў аднагодкаў звычайныя мроі і пра каханне, і пра геройства, а таямніцаў у сэрцах

І думалі дзеці: ім крочыць бясконца пад небам блакітным, пад радасным сонцам,

на ўсё хопіць часу — і свету пабачыць, і ўсе парашаць у тым свеце задачы.

Гэта было ў краіне сялянскай, горнай, Балканскай. Мужнаю смерцю пагінулі дзеці — некалькі класаў.

Плячом да пляча становіліся дзеці, з пагардай ішлі, не мінаючы смерці, з апошняга ўрока, без слёз і папрокаў, плячо да пляча — і пайшлі беззваротна у вечную памяць, у бессмяротнасць. Пераклад К. СЕВЯРЫНЦА І. ЧАРОТЫ.

ваная, доўга дзякавала. Маці радасна: зрабіла прыемнасць дачцэ і пазбылася дакучнага падарунка.

Мужчыны няспешкі сабраліся ў дарогу. Трэба пазнаёміцца бліжэй, як сказаў малодшы сыноч, са сваёй мясцовасцю, з родным калгасам, а то часта наглядзішся чаго хочаш на свеце, а пра родны кут, апроч успамінаў дзяцінства, нічога не ведаеш.

Дзённая чысціня маўклівых дрэў саду зачаравала сям'ю Адама Бадановіча. У шыза-блакітных, нібы ад туману, масівах зрэдку стрэльнае сук, шусне снег з дрэва, шумне гнуткім крыллем птах. Рыпне снег... Суцішная астоенасць прыроды і зямлі зрэдку азваваецца далёкім-далёкім гудам. І знонеш цішыня, велічная, шаломная. Ад яе адвечнасці і звону кружыцца галава, а ў сэрцы асяляецца лагоднасць, супакой. Супакоенне душу калішы.

У нерухомах заснежаных вачах ігруш і яблынь успыхвалі водбліскі сонца. Белы пух курыўся над абсягамі блізкай ігрушаўкі. Іскрыстая зямля ў сваю белую коўдру сабрала з неба мільярды зор, і яны ззялі, рассыпаліся, мільгацелі пад сонцам лепей, чым вечарам. Лагуна шырокай калісцы рэчкі, парослая аскою і ленчыстаю ніцаю травой, назву яе даўно забылі вывучаныя дзеці, хаваўла цэлыя скарбы аксамітаў, ахантаў, вяселак. Прашумелая хваля вятрыскі свежасцю напала паветра. Ціхі гул зачынаўся дзесьці высока зана ў аблоках, глухіх нетрах Валатоўскіх лясоў... І зноў вятрыска аблашчыў твары людзей, голле саду. Бадановічы былі амаль у цэнтры вёскі, у садзе, і былі ў чараўніцкім, забытым богам і людзьмі лесе.

Даўно ўжо дарослыя дзеці Адама Бадановіча, як першакласнікі, раз-пораз ахалі. Нават не думалася, што побач такая прыгажосць.

Ева Бадановіч не пайшла з сям'ёю. Хоць старая і не ведала толкам свайго наваколля (яна ведала яго гэтаксама, як здольная сярэдняя дачушка цэнтральныя вуліцы горада, дзе жыла), але не паждала марнаваць час. Прыбраўшы хату, жанчына зашыла фіранку на акне ў кухні, а пасля занялася тым, што даўно выснавала ў думках, — прыгатаваннем «царскага» абеду. Халоднае дзелавітае імкненне адмыслова выканаць задуманае поўніла яе.

За гэтым яе і заспела задаволеная маціёнам сям'я. Шпацыр нагуляў дзят-

кам апетыт, згаладаныя госцейкі елі дружна. Гаспадыня ледзь уграўлялася насіць стравы. Радавалася. Усё ішло добра, правільна, як і думалася.

Неўзабаве палуднікавалі. Свята, і ў сям'і адно і рабілі, што адпачывалі і елі. Так заўсёды вялося амаль ва ўсіх сем'ях на Валатоўшчыне.

Гаспадыня была невясёлай. У час вялікіх усенародных ці вялікіх рэлігійных святаў у душы жанчыны часта прачыналася і звінела ўрачыстая музыка. Жыла музыка доўга. У гэтыя пагасціны і сённяшні святочны дзень, дзень жанчын, у душы Евы Бадановіч было ціха, як у калодзежы, з якога ніхто не чэрпае ваду. На душы Евы Бадановіч была стома.

4

Час ішоў. Гожа ціхі надвечорак зводзіў павеі. З-пад засяроджаных лап крутаверхх нямоўклых ялін палаўзла цемра, зацягвала наваколле. Стромья адвесныя дрэвы сталі гузастымі, бяствольнымі. Неназойлівае месечнае святло палосамі і шашацкамі клалася на зямлю. Цяжкая ад чарнаты рачная вада, жоўка-зялёная ў чорных водсветах сакавіцкага змяркання, пералівалася ў рэдкіх бліках электраагнёў. На вуліцы вёскі сцішана мыркала радыё. Гаспадыня напывала песню. Яна збіралася ў тэатр.

Слуцк быў непадалёку ад вёскі, за дзевяць кіламетраў, дзеці наважылі звязіць маці і бацьку на прадстаўленне прыезджых артыстаў. Гаспадыня ў час збораў моладзі смяялася, калі нягнуткія карузлыя пальцы не маглі прывычна ўкласці валасы на галава. Як ні ўзіралася ў люстра, усё было не тое. Даўно не прыхарошвалася старая.

— Ой, мама! Гэта ж не ўкладка, а гора, — залівістым срэбраным смехам зацякалася Хрысціна. — Хіба можна з ёю на людзі паказацца?

Ручая ласкава дачушка падахвоцілася пасачыць маці.

— І з такою грываю не сарамаціцца старай маладзіцы, — адвергла Ева Бадановіч першую прычоску, выструненую спрытнымі маладымі пальчыкамі дзяўчыны.

— Вы не разумееце, мама, не разумееце. Такая ўкладка амаложвае. Пабачыце, людзі ўхваляць, — настойвала на сваім дачка.

— Ні кажы нявартае. Плячеш, што на язык.

— Не, вы ўгледзецеся...

У жанчын брававала часу. Прышлося

соўма-порма кончыць убory і бегчы, бо маглі спазніцца, у тэатры чакаць не будуч. Ева Бадановіч да мастацтва, нават да высокага і незразумелага, як сімфанічная музыка, ставілася значна сур'езней і ўдумней, чым думалася, глядзячы на просты перапыны твар і глыбокія светлыя вочы староў.

Маці і дачкі выйшлі з хаты разам. Весела іскрыліся пацеркі асветленых акон хацінак вёскі. На сіня-шэрым снезе мільгацелі месцавыя блікі. У начной светлаце выразна чарнелі цені. Адзін, ад сямейнага «Масквіча», гарбаціўся на снезе прама ля ног жанчын.

Гаспадыня глянула перад сабою. Задду на сядзенні ўмошчываўся хмуры стары. З унямелымі тварамі перакідваліся пра нешта сыны — Ян за рулём, Ігар стаяў каля машыны.

— Не падумай, не падумай, — перакрываў Яна малодшы Ігар.

Гаворка была важная; злосныя сыны нічога ўзбоч не заўважалі. Дачкі ніякавата пераміналіся поруч машыны.

Не пайшла, зніжакваля, да гасцінна расчыненых дзвярэй і Ева Бадановіч. Прахалода начной шызыні ўхувала зямлю. Шырокае, расчыненае неба заходзілася ў метэорным плачы. Асляпляльна-белыя зоркі і ціхмянае міготкае ззянне вадзяных сцяжынак.

Пальцы Хрысціны шавеляцца хутчэй, хутчэй, хутчэй...

Маці ведала, як убіралася самая маладая дачка, што казалася, чым жыла ўсё доўгі дзень. Маці ціха прамовіла: — Ідзіца садзіцеся.

— Не...

— Не экайця, ідзіця. Я ні пайду.

Мноства спраў...

Добрай і логоднай характарам староў рашэнне прыйшло нечакана. Вядома, адно так патрэбна зрабіць, думала яна, прызвычайналася да новага павароту абставін.

— Мама, я не паеду, не хочу, — сказала Марыя. Падтрымала Станіслава.

— Я выйшла вас праводзіць, — мужна зманіла гаспадыня. — Бачыця, не зашпілівалася нават. Куды мне трэсціца на старым і чесным драгунцеце...

— Едзьце вы, мама. Я сапраўды не паеду, падумаеш, — Ігар быў шчыры.

Гаспадыня нічога не адказала сынам. «Сядзелі, ведалі, што двух месц не хапае...» Тахкала сэрца. Маці глядзела на сям'ю; яна жыла дзеля яе. Другога шчасця ў яе не было. Сям'я — галоўнае

на свеце. Так заўсёды думала, так яно і выходзіла. Жанчына мала чаго жадала сабе, усё дзеля іх, сваіх дурных у адукацыі і пранцаватых у бясчупасці дзяцей.

Яна сказала цвёрда: — Едзьця, дзеці. Я сапраўды ні хочу. Едзьця, — падсадзіла дачок, усміхнулася. Стары Адам увесь час унікліва пазіраў на жонку, маўчаў.

Цёплы ўздых матора. Вінаўся заслед рыжы снежны пыл. Тонкае пярэне птушкі, — адкуль яна і ўзялася? А мо гэты звінелі настлыя кроны вішняў і яблынь... Ева Бадановіч стаяла на дарозе, маршчыністы твар задумліва-засяроджаны.

Ігар пайшоў да сяброўкі.

У дыктоўнай светлай мураванцы жанчына павольна-павольна пераадзвалася ў будзённае. Неўзабаве зноўку ўзялася за працу, цяжкую, не надта бачную, тлумную... Неабходную.

Плячэнні, вэрэнні. Вілачнік, саган. Нясконцыя прывычныя рухі, і дрыжаць ад стомы пальцы рук. Нямаю гасцюць дзеці, а ні сыны ні дачкі так і не пагаварылі з маці на адзіноце. Усё спяшаюць. Як і няма іх. Крыўдна.

Што на зямлю не ўпадзе; тое зямля не падтрымае; мабыць, маці не так вучыла дзяцей, калі, акрамя сябе, нікога дзеткі не бачаць. Вінавата аднак ва ўсім яна сама, маці, якое насенне, такія і ўсходы, чаму навучыла, тое атрымала.

Парасткі ўвагі і даброты, ў душы нашчадкаў закладвае сям'я, нешта Ева Бадановіч рабіла не так, калі разумныя адукаваныя дзеці адно сабе бачаць.

Ніводнае з іх так ні пра што з маткаю не параілася. Жывуць як не ў бацькоў, а чужых людзей...

Стукнулі вароты. Прыехалі з горада госці. Было позна. Такім часам у несвятых дні Ева Бадановіч ужо адпачывала, а цяпер трэба было яшчэ распачынаць вярчу. Іначай нельга, госці прагаладаліся. Ды і стравам жа не прападаць.

Утомленая гаспадыня не чуе рук і ног, са скрухай падукала: «Хутчэй бы канчалася свята». За святочны дзень яна стамілася больш, чым калі. «Святоўны дзень, святоўны...»

Вёска даўно спала. Нават у гулякі і выпівохі Іванюка ўціхла шуму.

А ў хату спрацаванай дашчэнтэ Евы Бадановіч уваходзілі госці. Яны адзначалі свята жанчын.

У жніўні 1985 года ў сувязі з будаўніцтвам другой чаргі метрапалітана быў перавезены ў музей народнага дойлідства і побыту драўляны дом канца XIX — пачатку XX стагоддзя з вуліцы Вызвалення. У 1986 годзе на завулак Рабкораў-

іншыя. Ад іх да нашага часу захаваліся асобныя будынкі, групы дамоў.

У Мінску ёсць вопыт рэстаўрацыі асобных драўляных помнікаў. Вядома якую каштоўнасць мае адноўлены дамок I з'езда РСДРП. Вядзецца рэстаўрацыя дамоў Валенція Ваньковіча, Змі-

юцца традыцыйныя малыя формы: брама, вешніцы. Але ў сістэме генплана горада гэты ўнікальны раён чакае рэканструкцыя, а шматлікія помнікі — знос.

Захаванне помнікаў драўлянай забудовы горада патрабуе распрацоўкі прынцыпу іх уключэння ў сістэму грамадскіх адносін. Адным з

сістэме помнікаў горада мае вопыт. У свеце ўжо існуе звыш 20 музеяў гарадской культуры і побыту насельніцтва гарадоў (у Архусе — Данія, Бергене — Нарвегія, Турку — Фінляндія, Іорку — Англія і інш.). Ёсць падобныя музеі і ў нашай краіне — Каломенскае ў Маскве, архітэктурныя запаведнікі ў Омску, Томску, Улан-Удэ... Плануецца стварэнне музея драўлянай архітэктурны горада ў Архангельску.

Помнікі ў такім музеі варта размяшчаць па сістэмнаму прынцыпу: у залежнасці ад канструкцыйных і пластычных асаблівасцей, ад прыналежнасці таму ці іншаму прадмесцю. Дапоўняць экспазіцыю элементы добраўпарадкавання: брукаваная вуліца, драўляны тратуар, водазаборная калонка пачатку XX стагоддзя, газавыя ліхтары. Думаецца, што музей мінскіх драўляных прадмесцяў варта стварыць на аснове гістарычнай забудовы раёна Грушаўкі і, ў прыватнасці, вуліцы Хмялеўскага. Асабліва цікавае ўяўляюць дамы на перакрываванні з вуліцай Дзекабрыстаў. Забудова вуліцы кампактная, рады вокнаў з пафарбаванымі аканіцамі ствараюць адчуванне ўтульнасці.

Такі музей хацелася б бачыць часткай агульнай праграмы аховы і выкарыстання помнікаў Мінска. Мяркуюцца стварэнне археалагічнага музея ў станцыі метро «Няміга», дзе будуць дэманстравацца археалагічныя рэшткі і рэканструкцыі пабудовы XI — XVI стагоддзяў, завяршаецца рэстаўрацыя Траецкага прадмесця, на чарзе — Верхні горад, — гэта помнікі XVI — XIX стагоддзяў. Чаму б наступным званом не зрабіць музей гістарычнай драўлянай жилой забудовы і такім чынам ўсебакова раскрыць гісторыю развіцця гарадской архітэктурны ў часе і ў прасторы?

Справа захавання помнікаў драўлянага дойлідства датычыць не толькі аднаго Мінска. Шмат каштоўных помнікаў драўлянай архітэктурны знаходзіцца пад пагрозай знішчэння ў Бабруйску, Магілёве, Гомелі і іншых гарадах.

Такі шырокі пласт архітэктурнай спадчыны, якім з'яўляецца драўляная архітэктурна ў сістэме аховы помнікаў гісторыі і культуры, патрабуе зараз асобных адносін. Асобных таму, што помнікі драўлянага дойлідства хутка знікаюць і кожны страчаны аб'ект — гэта згубленая старонка нашага летапісу.

Аляксандр ЛАКАТКО,
кандыдат
гістарычных навук.

ПОМНІЦЬ, ВЕДАЦЬ, ЗБЕРАГАЦЬ

Драўляны летапіс прадмесцяў

скі быў перавезены дом 1904 года, у якім жылі З. Бядуля і М. Багдановіч, З. Верас, быў А. Чарвякоў. Цяпер вядзецца яго рэстаўрацыя, тут плануецца размясціць філіял музея М. Багдановіча. Але гэтыя помнікі не вычэрпваюцца ўзоры гістарычнай драўлянай забудовы...

рака Бядулі. Але асобна яны не змогуць раскрыць тэму драўлянай архітэктурны ў сістэме архітэктурна-гістарычнай спадчыны нашай сталіцы. Да таго ж у Мінску існуюць іншыя помнікі драўлянай жилой забудовы канца XIX — пачатку XX стагоддзя. Гэта дамы па вуліцы Дзімітрава (былое Ракаўскае прадмесце), дамы па вуліцы Студэнцкай,

варыянтаў можа быць стварэнне архітэктурна-этнаграфічнага музея мінскіх прадмесцяў. Ён можа быць створаны ў гістарычнай структуры аднаго з раёнаў драўлянай забудовы, дзе да помнікаў, што захаваліся, можна перанесці пабудовы з іншых прадмесцяў. Этнаграфічная экспазіцыя дазво-

Від Мінска з Траецкай гары. Паштоўка XIX стагоддзя.

Як і большасць правінцыяльных гарадоў сярэдняй паласы Усходняй Еўропы Мінск і на пачатку нашага стагоддзя быў «драўляным горадам». Цэнтральнае ядро горада акружалі драўляныя прадмесці: Ракаўскае (раён вуліцы Астроўскага, Вызвалення, Дзімітрава), Старажоўка і Пярэспы (раён новай гасцініцы «Беларусь» і скрыжавання вуліц Чарвякова і Старавіленскага тракту), Камароўка (плошча Якуба Коласа і вуліца В. Харужай), Ляхаўка (раён вуліцы Кастрычніцкай), Уборкі (раён вуліцы Талстога), Добрая Мысль (раён станцыі Таварная), Грушаўка і

у Вішнёвым завулку, па вуліцы Магілёўскай (Кірылаўская), Чарвякова. Значная колькасць помнікаў драўлянай забудовы захавалася па вуліцах Разінскай (былая Восіпаўская), Грушаўскай, Першым і Трэцім чыгуначных, Разінскім і Грушаўскім завулках. На Разінскай трэба адзначыць дамы №№ 90 і 92, 1911 і 1909 гадоў адпаведна. У доме пад нумарам 92 захавалася абсталёванне інтэр'ера пачатку веку, самаробная лава, ложка, стол, скрыні. Характэрным прыкладам драўлянай забудовы з'яўляецца вуліца Хмялеўскага. У будове Грушаўкі вылуча-

ліць адлюстраванне асаблівасць побыту розных слаёў насельніцтва прадмесцяў. Тут могуць быць прадстаўлены жылло рамесніка, рабочага з Ляхаўкі, настаўніка і ўрача, заможнага домаўладальніка і г. д. Акрамя этнаграфічнай, можа быць створана і культурна-асветная праграма з паказам тэхналогіі гарадскіх рамёстваў, вытворчасцю сувеніраў, стварэннем музычных і літаратурных гасцеўняў і г. д.

Стварэнне архітэктурна-этнаграфічных экспазіцый у

3 27 ЧЭРВЕНЯ ПА 3 ЛІПЕНЯ

28 чэрвеня, 22.30

«ЛІРА»

Мастацка-публіцыстычная праграма.

29 чэрвеня, 17.20

III Усеаюжны фестываль самадзейнай мастацкай творчасці. «Паклон табе, мой беларускі край!» Канцэрт народных калентываў Гомельшчыны.

29 чэрвеня, 22.10

«У ТЭАТРАХ КРАІНЫ»
Л. Украінка. «Лясная песня». Спектакль Кіеўскага тэатра юнага гледача.
Уступнае слова рэжысёра-пастапоўшчыка В. Гірыча.

2 ліпеня, 11.15

«ЛІТАРАТУРА І СУЧАСНАСЦЬ»
Перадача з удзелам беларускіх пісьменнікаў і публіцыстаў.
Вядучы — П. Садоўскі.

2 ліпеня, 12.55

«МІНСК-88» Свята горада. Сустрэча з дзеячамі літаратуры і мастацтва.

2 ліпеня, 15.20

«МАЛАДОСЦЬ МАЯ НЕЗАБЫТНАЯ...»
Успамінае народная артыстка ССРС С. Станюта.

2 ліпеня, 17.00

«МІНСК-88». Свята горада.

2 ліпеня, 17.20

«СВЯТА»
Прэм'ера фільма-канцэрта Беларускага тэлебачання.

2 ліпеня, 19.35

«МІНСК-88». Свята горада. Беларускае купалле.

2 ліпеня, 23.20

«МІНСК-88». «Хто ты, мінская прыгажуня?»

3 ліпеня, 15.15

«ПРЭМ'ЕРА ПЕСНІ»
П. Мурашна, У. Караткевіч. «Бацькаўшчына».

3 ліпеня, 18.20

«МУЗЫКА МАЕЙ РЭСПУБЛІКІ»
А. Багатыроў. Араторыя «Бітва за Беларусь» на вершы А. Куляшова, Г. Бураўкіна, Н. Гілевіча.

Выконваюць Дзяржаўны акадэмічны сімфанічны аркестр БССР і хор Беларускага тэлебачання і радыё (мастацкі кіраўнік народны артыст БССР, прафесар В. Роўда), салісты — заслужаны артыст БССР В. Скорабагатаў, Н. Галева, чытальнік В. Анисенка, дырыжор — народны артыст рэспублікі М. Казінец.

3 ліпеня 19.45

«У НЯДЗЕЛЮ ВЕЧАРАМ»
Па старонках фестывалю беларускай песні «Песню бярэце з сабой».

3 ліпеня, 21.40

«МІНСК-88». Спартыўна-тэатральнае свята.
Трансляцыя з мінскага стадыёна «Дынама».

С. БАСУМАТРАВА. Званы чалавечнасці. Вершы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1988. — 55 к.

М. ГІЛЬ. Кім і Валерыя. Аповесці і апавяданні. Мн., «Мастацкая літаратура», 1988. — 1 р. 30 к.

У. ПАПКОВІЧ. Самы кароткі цень. Кніга вершаў. Мн., «Мастацкая літаратура», 1988. — 45 к.

К. ЦВІРКА. Лодка долі тваёй. Кніга паэзіі. Мн., «Мастацкая літаратура», 1988. — 90 к.

Ф. ЯНКОУСКІ. З нялёгкіх дарог. Мн., «Мастацкая літаратура», 1988. — 1 р. 80 к.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856
АТ 01269

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталюстрацый — 33-44-04, 32-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэры — 23-73-37

Матэрыялы прымаюцца надрукаванымі на машыны (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар АНАТОЛЬ ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, АНАТОЛЬ БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОУ.